

Teozofija

SD 9

Rudolf Steiner

SADRŽAJ

Za novo izdanje ovog spisa (1922.)	3
Predgovor 6. izdanju (1914.)	4
Uvod	5
Biće čovjeka	8
I Tjelesno biće čovjeka	10
II Duševno biće čovjeka	11
III Duhovno biće čovjeka	11
IV Tijelo, duša i duh	12
Reinkarnacija duha i sudbina	26
Tri svijeta	39
I Svijet duše	39
II Duša i svijet duše nakon smrti	46
III Zemlja duha	52
IV Duh u zemlji duha nakon smrti	56
V Fizički svijet i njegova povezanost sa zemljom duše i zemljom duha	63
VI O misaonim oblicima i čovjekovoj auri	68
Put spoznaje	75
Pojedinačni komentari i dopune	85

Za novo izdanje ovog spisa (1922.)

Prije nego što se 1918. pojavilo deveto izdanje ovog djela, podvrgnuo sam ga pažljivoj reviziji. Od tada je znatno porastao broj spisa protiv antropozofskog svjetonazora predstavljenog u njemu. Revizija 1918. dovela je do velikog broja proširenja i dopuna. Revizija ovog izdanja nije rezultirala ničim sličnim. Svatko tko želi primijetiti kako sam i sam na raznim mjestima u svojim spisima iznio moguće prigovore kako bih utvrdio njihovu težinu i opovrgao ih, može u biti znati što imam za reći o protu spisima. Međutim, ovaj put nije bilo unutarnjih razloga za nadopunjavanje sadržaja na isti način kao 1918, iako se u mojoj duši antropozofski svjetonazor od tada mnogostruko proširio, osobito u posljednje četiri godine, a mogao sam ga i produbiti. Međutim, to proširenje i produbljivanje nije me vodilo do toga da poljuljam ono što je u ovom djelu napisano, već do stava da ono što je od tada otkriveno, ne zahtijeva mijenjanje ničega bitnog u sadržaju ove temeljne prezentacije.

Stuttgart, 24. studenog 1922. godine

Rudolf Steiner

Predgovor 6. izdanju (1914.)

Gotovo svaki put kad je postalo potrebno novo izdanje ove knjige, pažljivo sam pročitao njezina objašnjenja. I ovaj put sam se prihvatio zadatka. Imao bih slične stvari za reći o novoj reviziji kao i o trećem izdanju. Stoga ću pred sadržaj knjige staviti 'Predgovor trećem izdanju'. - Međutim ovaj put sam se posebno pobrinuo da mnoge detalje prezentacije dovedem do još veće jasnoće nego što sam to mogao učiniti za prethodna izdanja. Znam da se još puno, puno toga treba dogoditi u tom smjeru. Samo kad je riječ o prikazima duhovnog svijeta, čovjek ovisi o putovima kojima duša ide da pronade sažetu riječ, odgovarajuću frazu koja je namijenjena izražavanju činjenice ili iskustva. Na te načine, kad je 'pravi čas tu', pojavljuje se izraz koji se uzalud traži ako ga se namjerno pokušava dobiti. Vjerujem da sam na nekim mjestima u ovom novom izdanju uspio učiniti važne stvari u vezi s važnim detaljima u poznavanju duhovnog svijeta. Neke stvari mi se tek sada čine onakvima kakve bi trebale biti. Mogu reći da je ova knjiga odražavala nešto od onoga što je moja duša iskusila, otkako se prvi put pojavila prije deset godina, boreći se za daljnje znanje o duhovnom svijetu. Također i kao prilog, po svemu bitnom, ova verzija izdanja se još uvijek slaže s prvom; Na mnogo mjesta u knjizi moći ćete vidjeti da se odnosi na mene kao živo biće. Ispovjedio sam, ono što vjerujem da sam postigao u deset godina duhovnog istraživanja. Treba li knjiga biti novo izdanje stare, a ne potpuno nova, tako da se može pobrinuti za sebe. Naravno, dizajn treba držati u umjerenim granicama. Naročito sam nastojao da kroz pojedina 'proširenja i dopune', na ovo ili ono pitanje koje bi čitatelj mogao postaviti na više mjesta, nađe odgovor u samoj knjizi.

U turbulentnim vremenima i uznemirene duše pišem ove rečenice koje će biti tiskane u šestom izdanju knjige. Njeno tiskanje završeno je do stranice 189, kada se nad Europom razvio sudbonosni događaj koji čovječanstvo sada proživljava. Čini mi se nemogućim, dok pišem ovaj predgovor, ne istaknuti ono što u takvom trenutku uzburkava dušu.

Berlin, 7. rujna 1914. godine

Rudolf Steiner

Uvod

Kada je Johann Gottlieb Fichte u jesen 1813. predstavio svoje 'učenje' kao zreo plod života potpuno posvećenog služenju istini, odmah na početku je rekao sljedeće: "Ovo učenje pretpostavlja potpuno novi unutarnji osjetilni alat pomoću kojega je dan novi svijet koji ne postoji za običnu osobu." A zatim je upotrijebio usporedbu da pokaže koliko ovo njegovo novo učenje mora biti neshvatljivo svakome tko ga želi prosuđivati idejama običnih osjetila: "Zamislite svijet ljudi koji su rođeni slijepi, koji stoga samo osjetilom dodira znaju stvari i njihove odnose koji postoje. Idite među njih i razgovarajte s njima o bojama i drugim odnosima koji postoje samo kroz svjetlost i kroz osjetilo vida. Ili im ništa ne govorite, i sretni ste ako vam to kažu, jer ćete tako ubrzo shvatiti pogrešku i, ako im ne možete otvoriti oči, prestati ćete pričati uzalud." Međutim, svatko tko govori ljudima o takvim stvarima, na koje Fichte u ovom slučaju ukazuje, prečesto se nađe u sličnom položaju onom koji ima osoba koja vidi među slijepima od rođenja. Ali to su stvari koje se odnose na čovjekovu pravu prirodu i najviši cilj. I svatko tko bi vjerovao da je potrebno 'prestati s ispraznom pričom' morao bi očajavati nad čovječanstvom. Dapače, ni na trenutak ne bi trebao sumnjati da je u pogledu ovih stvari moguće 'otvoriti oči' svakome tko ima dobru volju za to. - Na toj su premisi pisali i govorili svi oni koji su u sebi osjećali da je u njima izraslo 'unutarnje osjetilo' kroz koje su mogli prepoznati istinsku prirodu ljudskog bića skrivenu vanjskim osjetilima. Od davnina se uvijek iznova govori o takvoj 'skrivenoj mudrosti'. Svatko tko je dohvatio nešto od toga osjeća da to ima jednako kao što oni koji imaju zdrave oči osjećaju da imaju ideju boje. Za njega ta 'skrivena mudrost' ne zahtijeva nikakav 'dokaz'. A zna i da ne treba nikakav dokaz za nekoga tko je poput njega otkrio 'više osjetilo'. S takvom osobom može razgovarati kao što putnik može govoriti o Americi s onima koji sami nisu vidjeli Ameriku, ali mogu stvoriti predodžbu o njoj, jer bi vidjeli sve što je on vidio da im se pružila prilika.

Ali promatrač nadosjetilnog ne bi trebao razgovarati samo s istraživačima duhovnog svijeta. Svoje riječi mora uputiti svim ljudima. Jer on mora izvještavati o stvarima koje se tiču svih ljudi; da, on zna da nitko ne može biti čovjek u pravom smislu riječi bez znanja o tim stvarima. I obraća se svim ljudima jer zna da postoje različiti stupnjevi razumijevanja onoga što ima za reći. On zna da mu mogu pokazati razumijevanje i oni koji su još daleko od trenutka kada će im vlastito duhovno istraživanje postati dostupno. Jer osjećaj i razumijevanje istine leži u svakom čovjeku. I on se u prvom redu obraća ovom shvaćanju, koje može zasjati u svakoj zdravoj duši. On također zna da u ovom razumijevanju postoji moć koja može postupno dovesti do viših razina znanja. Taj osjećaj, koji možda u početku ne vidi baš ništa od onoga što mu se govori, sam je čarobnjak koji otvara 'oko duha'. Taj se

osjećaj komeša u tami. Duša ne vidi; ali kroz ovaj osjećaj ona je zahvaćena snagom istine; i tada će istina postupno doprijeti do duše i otvoriti joj svoj 'viši smisao'. Za jednu osobu to može trajati kraće, za drugu može potrajati dulje; svatko tko ima strpljenja i upornosti postići će ovaj cilj. Jer iako se ne može operirati svaka osoba rođena slijepa, svako duhovno oko može se otvoriti; i samo je pitanje vremena kada će se otvoriti.

Stipendija i znanstveno obrazovanje nisu preduvjeti otvaranja tog 'višeg osjetila'. Otvoriti ga mogu i naivci kao i oni znanstveno napredni. Ono što se trenutno često naziva 'jedinom' znanošću često može biti veća prepreka ovom cilju nego ohrabrenje. Jer ova znanost prirodno prihvaća kao 'stvarno' samo ono što je dostupno običnim osjetilima. I bez obzira na to koliko su velike njene zasluge poznavanju ove stvarnosti, kada ono što je potrebno i korisno za tu znanost proglašava mjerodavnim za cjelokupno ljudsko znanje, ona u isto vrijeme stvara obilje predrasuda koje zatvaraju pristup višoj stvarnosti. Protiv onoga što je ovdje rečeno često se iznose sljedeći prigovori: vama kao ljudskom biću jednom su postavljene 'nepremostive granice' znanja. Ove granice se ne mogu prekoračiti; stoga, svako znanje koje ne poštuje takve 'granice' mora biti odbačeno. A vrlo neskromnim doživljava se i svatko tko želi tvrditi nešto o stvarima za koje mnogi smatraju da su izvan granica ljudske kognitivne sposobnosti. Takav prigovor potpuno zanemaruje činjenicu da višem znanju mora prethoditi razvoj moći ljudske spoznaje. Ono što se nalazi izvan granica znanja prije takvog razvoja, u cijelosti leži unutar područja znanja nakon buđenja sposobnosti koje leže uspavane u svakom ljudskom biću. - Ipak, jednu stvar ne treba zanemariti. Moglo bi se reći: kakvog smisla ima ljudima govoriti o stvarima za koje njihove spoznajne moći nisu probuđene i koje su im stoga zatvorene? Ali stvar se krivo prosuđuje. Potrebne su vam određene sposobnosti da pronađete stvari o kojima je riječ: ali ako se priopće nakon što su pronađene, tada ih može razumjeti svatko tko želi primijeniti nepristranu logiku i zdrav osjećaj za istinu. U ovoj se knjizi ne govori ništa drugo osim onih stvari koje mogu dati dojam svakome tko dopušta svestrano razmišljanje koje nije zamagljeno predrasudama, i s bezrezervnim, slobodnim osjećajem za istinu, i kroz koje se otkrivaju zagonetke ljudskog života i svjetskih pojava. Samo razmislite o pitanju: postoji li zadovoljavajuće objašnjenje života ako su stvari koje se tvrde istinite? I vidjet ćete da će život svake osobe dati potvrdu.

Međutim, da bi osoba bila 'učitelj' u tim višim oblastima egzistencije, nije dovoljno da osoba samo ima osjećaj za njih. To uključuje 'znanost', baš kao što profesija nastavnika u oblasti obične stvarnosti uključuje znanost. 'Viša vizija' ne čine vas 'poznavateljem' u duhovnom, kao što vas zdrava osjetila ne čine 'učenjakom' u osjetilnoj stvarnosti. A budući da je zapravo sva stvarnost, niža i viša, duhovna stvarnost, samo dvije strane jedne te iste osnovne suštine, svatko tko je neupućen u niže znanje vjerojatno će to i ostati u višim stvarima. Ova činjenica stvara osjećaj neizmjerne odgovornosti

u svakome tko se osjeća prisiljenim - duhovnim pozivom - govoriti o duhovnim oblastima egzistencije. To mu nameće skromnost i suzdržanost. Ali to nikoga ne bi trebalo spriječiti da se bavi višim istinama. Čak ni one koji nemaju razloga baviti se običnim znanostima cijeli život. Jer vjerojatno možete ispuniti svoj zadatak kao ljudsko biće, a da ne razumijete ništa o botanici, zoologiji, matematici i drugim znanostima; ali ne može se biti čovjek u punom smislu te riječi, a da se na neki način ne približi čovjekovoj biti i svrsi koja se otkriva kroz spoznaju nadosjetilnog.

On opisuje najvišu stvar u koju čovjek može gledati kao 'božansku'. I o svojoj najvišoj sudbini mora razmišljati na neki način u vezi s ovim božanskim. Zato se mudrost koja nadilazi osjetilno i otkriva njegovu bit, a time i svrhu, može nazivati 'božanskom mudrošću' ili teozofijom. Proučavanje duhovnih procesa u ljudskom životu i u kozmosu može se nazvati znanošću duha. Ako se, kao u ovoj knjizi, istaknu posebno oni rezultati koji se odnose na duhovnu bit čovjeka, onda se može koristiti izraz 'teozofija' jer se stoljećima koristio u tom smjeru.

Na temelju ovdje naznačenog osjećaja, u ovom je djelu napravljena skica teozofskog svjetonazora. Pisac ne želi predstaviti ništa što za njega nije činjenica u istom smislu kao što je iskustvo vanjskog svijeta činjenica za oči i uši i obično razumijevanje. - Radi se o iskustvima koja postaju dostupna svima ako se odluče na 'put znanja' koji je izložen u posebnom dijelu ovog rada. Čovjek pristupa stvarima nadosjetilnog svijeta na pravi način ako pretpostavi da je zdravo mišljenje i osjećanje u stanju razumjeti sve što može teći na putu istinskog znanja iz viših svjetova, i da ako se uči iz tog razumijevanja i tako postavljaju čvrsti temelji, također je napravljen važan korak prema vlastitom viđenju; čak i ako se, da bi se to postiglo, mora dodati još nešto. Ali ako odbacite ovaj put i želite prodrijeti u više svjetove na drugačiji način, zaključavate vrata pravog višeg znanja. Načelo: prepoznavanje viših svjetova tek nakon što ih se vidi, predstavlja prepreku samom tom viđenju. Volja da se najprije shvati kroz zdravo razmišljanje, ono što se kasnije može vidjeti, potiče to viđenje. Dočarava važne snage duše, koje dovode do ove vizije vidjeoca.

Biće čovjeka

Sljedeće Goetheove riječi lijepo opisuju polazište jednog od načina na koji se može prepoznati čovjekova bit: "Čim čovjek postane svjestan predmeta oko sebe, on ih gleda u odnosu na sebe; i to s pravom, jer cijela njegova sudbina ovisi o tome da li mu se sviđaju ili ne sviđaju, da li ga privlače ili odbijaju, da li mu koriste ili štete. Čini se da je ovaj posve prirodan način gledanja i prosuđivanja stvari lak koliko je to potrebno, a ipak je pritom čovjek izložen tisućama pogrešaka koje ga često posrame i zagorčaju mu život. - Mnogo teži svakodnevni posao poduzimaju oni čiji živi nagon za spoznajom teži promatranju objekata prirode u sebi i u njihovim međusobnim odnosima: jer ubrzo gube standard koji im je pritekao u pomoć kada kao ljudi stvari promatraju u odnosu na sebe. Nedostaje im standard sviđanja i nesviđanja, privlačnosti i odbojnosti, koristi i štete. Trebaju se toga potpuno odreći, kao ravnodušna i, da tako kažemo, božanska bića, trebaju tražiti i ispitivati što jest, a ne što je ugodno. Pravi botaničar ne bi trebao biti dirnut ni ljepotom ni korisnošću biljaka; on bi trebao ispitivati njihovu formaciju i njihov odnos s ostatkom biljnog carstva; i kao što su sve izvučene i obasjane Suncem, trebao bi ih sve gledati i pregledati istim mirnim pogledom i uzeti mjerilo za to znanje, podatke za prosuđivanje, ne od sebe, već od kruga stvari koje promatra."

Ova Goetheova ideja skreće pažnju ljudi na tri stvari. Prva su predmeti o kojima mu kroz vrata osjetila neprestano pritječu informacije koje dodiruje, miriše, kuša, čuje i vidi. Druga su dojmovi koje ostavljaju na njega i koji se karakteriziraju kao njegova naklonost i nezadovoljstvo, njegova želja ili gnušanje, tako što on nalazi da je jedno simpatično, drugo antipatično, jedno korisno, drugo štetno. I treća je znanje koje on, kao 'božansko biće', stječe o predmetima; otkrivaju mu se tajne rada i nastajanja tih objekata.

Postoje jasne razlike između ova tri područja u ljudskom životu. I čovjek postaje svjestan da je trostruko protkan svijetom. - Prvo je nešto što on pronade, što prihvati kao datu činjenicu. Drugom svijet čini svojim poslom, nečim što za njega ima smisla. Treću stvar smatra ciljem kojem treba neprestano težiti.

Zašto se svijet ljudima prikazuje na ovaj trostruk način? Jednostavno zapažanje može to objasniti:

Hodam livadom prekrivenom cvijećem. Cvijeće mi otkriva svoje boje kroz moje oči. To je činjenica koju uzimam zdravo za gotovo. - Veseli me raskoš boja. Čineći to, činim tu činjenicu svojom stvari. Svojim osjećajima povezujem cvijeće sa svojom egzistencijom. Nakon godinu dana opet hodam istom livadom. Drugo cvijeće je tu. Iz njega nastaje nova radost. Moje veselje

od prošle godine ostalo je kao uspomena. Ono je u meni, predmet koji ga je potakao je prošlost. Ali cvijeće koje sada vidim iste je vrste kao i prošlogodišnje; razasuto je po istim zakonima kao i ono ranije. Kada sam se informirao o toj vrsti cvijeća, o tim zakonima, opet ću ih naći u ovogodišnjem cvijeću kao što sam ih prepoznao u prošlogodišnjem. I možda ću razmišljati ovako: cvjetovi od prethodne godine su nestali; moja radost u njima ostaje samo u mom sjećanju. Vezana je samo za moju egzistenciju. Ali ono što sam lani prepoznao u cvijeću a prepoznajem i ove godine, ostati će sve dok takvo cvijeće raste. To je nešto što mi je otkriveno, ali ne ovisi o mom postojanju na isti način kao moja radost. Moji osjećaji radosti ostaju u meni; zakoni, suština cvijeća ostaje izvan mene u svijetu.

Na taj se način čovjek stalno povezuje sa stvarima svijeta na ovaj trostruk način. Prije svega, nemojte ništa dodavati ovoj činjenici, već je shvatite onako kako se predstavlja. Iz ovoga slijedi da čovjek ima tri strane svoga bića. Ovo i ništa drugo ovdje, treba provizorno označiti s tri riječi, tijelo, duša i duh. Svatko tko povezuje bilo kakva unaprijed stvorena mišljenja ili čak hipoteze s ove tri riječi, nužno će pogrešno shvatiti sljedeće argumente. Ono što se ovdje misli pod tijelom je ono kroz što se stvari oko nas otkrivaju osobi, kao što je u gornjem primjeru cvijeće livade. Riječ duša ima za cilj da označi ono preko čega on povezuje stvari sa svojim postojanjem, kroz što osjeća zadovoljstvo i nezadovoljstvo, želju i neugodu, radost i bol u njima. Pod duhom se podrazumijeva ono što u njemu postaje očito kada, prema Goetheovom izrazu, vidi stvari 'kao da su božanske'. - U tom smislu ljudska bića se sastoje od tijela, duše i duha.

Kroz svoje tijelo osoba se može povezati sa stvarima na trenutak. Kroz svoju dušu on čuva u sebi dojmove koji one ostavljaju na njega; i kroz njegov duh mu se otkriva ono što stvari zadržavaju za sebe. Jedino gledajući ljude s te tri strane čovjek se može nadati uvidu u njihovu bit. Jer te tri strane pokazuju da je povezan s ostatkom svijeta na tri različita načina.

Kroz svoje tijelo on je povezan sa stvarima koje se izvana pojavljuju njegovim osjetilima. Supstance vanjskog svijeta sačinjavaju to tijelo; unutar njega djeluju i sile vanjskog svijeta. I baš kao što promatra stvari vanjskog svijeta svojim osjetilima, on također može promatrati vlastito fizičko postojanje. Ali nemoguće je na isti način promatrati duševnu egzistenciju. Sve što su u meni fizički procesi mogu se percipirati i fizičkim osjetilima. Ni ja ni bilo tko drugi ne možemo svojim fizičkim osjetilima osjetiti moje sviđanje i nezadovoljstvo, moju radost i moju bol. Duša je područje koje je nedostupno fizičkoj percepciji. Čovjekova fizička egzistencija očita je pred svim pogledima; duševno nosi u sebi kao svoj svijet. Ali kroz duh mu vanjski svijet postaje vidljiv na viši način. Tajne vanjskog svijeta otkrivaju se iznutra; ali on iskoračuje iz sebe u duhu i pušta stvari da govore same o sebi, o onome što ima značenje ne za njega nego za njih. Čovjek gleda u zvjezdano

nebo: slast koju njegova duša doživljava pripada njemu; vječni zakoni zvijezda, koje on dokuči u svojim mislima, u svom duhu, ne pripadaju njemu, nego samim zvijezdama.

Čovjek je građanin tri svijeta. Svojim tijelom pripada svijetu, koji tijelom i percipira; kroz svoju dušu gradi vlastiti svijet; kroz njegov duh otkriva mu se svijet koji je superiorniji od druga dva.

Čini se očiglednim da se, zbog bitnih razlika između ova tri svijeta, o njima i čovjekovom udjelu u njima, može razjasniti samo kroz tri različita načina gledanja na njih.

I. Tjelesno biće čovjeka

Fizičkim osjetilima se upoznaje ljudsko tijelo. A način gledanja na stvari ne može biti ništa drugo nego onaj kroz koji se upoznaju druge stvari koje se mogu percipirati osjetilima. Baš kao što gledate minerale, biljke i životinje, možete promatrati i ljude. Oni su povezani s ova tri oblika postojanja. Poput minerala, on gradi svoje tijelo od materijala prirode; poput biljaka raste i razmnožava se; poput životinja, opaža predmete oko sebe i na temelju njihovih dojmova stvara unutarne doživljaje. Ljudima se stoga može pripisati egzistencija minerala, biljaka i životinja.

Raznolikost u strukturi minerala, biljaka i životinja, odgovara trima oblicima njihovog postojanja. A ta struktura - oblik - ono je što se opaža osjetilima i što se jedino može nazvati tijelom. Ali ljudsko tijelo se razlikuje od životinjskog tijela. Svatko mora prepoznati tu razliku, bez obzira kako inače mislio o odnosu ljudi i životinja. Čak i najradikalniji materijalist, koji poriče sve duhovno, neće moći izbjeći potpisivanje sljedeće rečenice koju Carus izražava u svom 'Organonu spoznaje prirode i duha': "Finija, najdublja struktura živčanog sustava, a posebno mozga, još uvijek ostaje neriješen misterij za fiziologe i anatome; ali da se ova koncentracija formacija sve više povećava u životinjskom nizu i u čovjeku doseže razinu koja je apsolutno nečuvana u bilo kojem drugom biću, to je potpuno utvrđena činjenica; to je od iznimne važnosti za duhovni razvoj čovjeka, dapače, možemo čak reći, zapravo je dovoljno objašnjenje. Tamo gdje se struktura mozga nije pravilno razvila, gdje se otkriva njegova malenost i siromaštvo, kao u slučaju mikrocefalusa i idiota, samo se po sebi razumije da se isto tako malo može govoriti o nastanku osebujnih ideja i spoznaje, kod ljudi s potpuno deformiranim generacijskim organima ne može biti riječi o daljnjem razvoju vrste. S druge strane, snažna i lijepo razvijena struktura cijelog ljudskog bića, a posebno mozga, neće sama činiti genija, nego će barem osigurati prvi, najnužniji uvjet za više znanje."

Kao što se ljudskom tijelu pripisuju tri oblika postojanja, mineralni, biljni i životinjski, mora mu se pripisati i četvrti, posebni ljudski. Kroz svoj mineralni oblik postojanja čovjek je vezan za sve vidljivo, kroz svoj biljni oblik za sva bića koja rastu i razmnožavaju se; kroz svoju životinjsku prirodu sa svima koji percipiraju svoju okolinu i imaju unutarinja iskustva temeljena na vanjskim dojmovima; svojom ljudskom građom on već sa stajališta tijela, oblikuje kraljevstvo za sebe.

II. Duševno biće čovjeka

Kao zaseban unutarnji svijet, čovjekova duhovna bit se razlikuje od njegovog fizičkog bića. Vaše sebstvo odmah dolazi u kontakt, kada pozornost usredotočite na najjednostavniji osjet. Nitko za početak, ne može znati da li netko drugi tako jednostavan osjet doživljava na potpuno isti način kao on. Poznato je da postoje ljudi koji su daltonisti. Takvi ljudi vide stvari samo u različitim nijansama sive. Drugi su djelomično slijepi za boje. Pogled na svijet koji im oči daju drugačiji je od pogleda takozvanih normalnih ljudi. A isto se više-manje odnosi i na ostala osjetila. Iz ovoga je jasno da čak i jednostavno osjetilno opažanje pripada unutarnjem svijetu. Svojim fizičkim osjetilima mogu percipirati crveni stol koji percipira i druga osoba; ali ne mogu uočiti tuđi osjećaj crvenog. - Stoga se osjetilni svijet mora opisati kao duševni. Ako samo jasno iznesete ovu činjenicu, uskoro ćete svoja unutarinja iskustva prestati doživljavati kao puke moždane procese ili nešto slično. - Osjećaj je najprije vezan za osjet. Jedna senzacija čini da ljudi osjećaju zadovoljstvo, druga čini da osjećaju bol. To su poticaji njegova unutarnjeg, duševnog života. U svojim osjećajima ljudi stvaraju drugi svijet kako bi ga dodali onom koji na njih utječe izvana. I treći faktor ulazi u igru: volja. Preko nje ljudi ponovno utječu na vanjski svijet. I time u vanjski svijet utiskuju svoje unutarnje biće. Ljudska duša, takoreći, teče prema van u djelima volje. Čovjekova se djela često razlikuju od događaja u vanjskoj prirodi po tome što nose pečat njegova unutarnjeg života. Tako se duša, kao vlastito biće, suočava s vanjskim svijetom. Iz vanjskog svijeta prima sugestije; ali u skladu s tim sugestijama oblikuje vlastiti svijet.

III. Duhovno biće čovjeka

Ljudska duša nije određena samo tijelom. Čovjek ne luta od jednog osjetilnog dojma do drugog bez smjera ili cilja; niti djeluje pod utjecajem bilo kakvog podražaja koji se na njega vrši izvana ili kroz procese njegova tijela. On

razmišlja o svojim percepcijama i svojim postupcima. Razmišljanjem o percepcijama stječe znanje o stvarima; razmišljajući o svojim postupcima on unosi racionalni kontekst u svoj život. I zna da svoju zadaću kao ljudsko biće može dostojno ispuniti samo ako dopusti da ga i u spoznaji i u djelovanju, vode ispravne misli, tada se ono duševno suočava s dvostrukom nužnošću. Iz zakona tijela to je određeno prirodnom nužnošću; dopušta da bude određen zakonima kojima ga vodi ispravno mišljenje jer slobodno priznaje njihovu nužnost. Čovjek je po prirodi podvrgnut zakonima metabolizma; on sebe podvrgava zakonima mišljenja. - Na taj način čovjek sebe kroz svoje tijelo, čini članom višeg poretka od onog kojem pripada tijelom. A taj poredak je duhovni. Baš kao što se fizičko razlikuje od duševnog, jednako se razlikuje i od duhovnog. Sve dok se govori samo o česticama ugljika, vodika, dušika i kisika koje se kreću u tijelu, ne misli se na dušu. Duševni život počinje tek tamo gdje se unutar takvog kretanja javlja osjet: osjećam slatko ili osjećam zadovoljstvo. Isto tako se malo u vidu ima duh sve dok se promatraju samo duševna iskustva koja prolaze kroz čovjeka kada se potpuno prepusti vanjskom svijetu i svom fizičkom životu. Umjesto toga, ovo duševno je osnova za duhovno, baš kao što je fizičko osnova za duševno. - Prirodni znanstvenik se bavi tijelom, istraživač duše (psiholog) s dušom, a duhovni istraživač s duhom. Razjasniti razliku između tijela, duše i duha, razmišljanjem o vlastitom jastvu, zahtjev je koji se mora postaviti onima koji se žele prosvijetliti kroz razmišljanje o prirodi ljudskih bića.

IV. Tijelo, duša i duh

Čovjek se može ispravno prosvijetliti samo ako sebi razjasni značenje mišljenja unutar svog bića. Mozak je fizički alat mišljenja. Kao što čovjek može vidjeti boje samo s dobro razvijenim okom, za mišljenje služi odgovarajuće građen mozak. Cjelokupno ljudsko tijelo formirano je tako da u duhovnom organu, mozgu, ima krunu svog postignuća, struktura njegovog mozga može se razumjeti, ako se promatra u smislu njegove zadaće. To se sastoji u tome što je njemu fizička osnova mislećeg duha, a to će pokazati usporedni pregled životinjskog svijeta. Kod vodozemaca mozak je još uvijek malen u usporedbi s leđnom moždinom; kod sisavaca postaje relativno veći. Kod ljudi je najveći, u usporedbi s ostatkom tijela.

U odnosu na primjedbe o razmišljanju koje su ovdje iznesene, postoje određene predrasude. Neki ljudi su skloni podcjenjivanju mišljenja i vrednovanju 'intimnog emocionalnog života', 'senzacije'. Da, rečeno je: čovjek

se do višeg znanja ne uzdiže 'trezvenim mišljenjem', već toplinom osjećaja, neposrednom snagom osjećaja. Ljudi koji ovako govore boje se da će im jasno mišljenje otupjeti osjećaje. To je sigurno slučaj za svakodnevno mišljenje, koje se odnosi samo na korisne stvari. Ali u mislima koje vode u više oblasti egzistencije, događa se suprotno. Ne postoji osjećaj ili entuzijazam koji se može usporediti s osjećajima topline, ljepote i sofisticiranosti koje pokreću čiste, kristalno jasne misli koje se odnose na više svjetove. Najviši osjećaji nisu oni koji nastaju 'sami od sebe', već oni koji se postižu energičnom misaonom djelatnošću.

Ljudsko tijelo ima strukturu koja odgovara mišljenju. Iste sile i tvari koje su također prisutne i u carstvu minerala, u ljudskom su tijelu raspoređene na takav način da se kroz njihovu kombinaciju mišljenje može otkriti. Ova mineralna struktura, formirana u skladu sa svojom zadaćom, u daljnjem razmatranju nazivat će se fizičkim tijelom ljudskog bića.

Mineralna struktura, koja se temelji na mozgu kao svom središtu, nastaje reprodukcijom i dobiva svoj razvijeni oblik rastom. Ljudi imaju reprodukciju i rast zajednički s biljkama i životinjama. Živo biće se od neživotnog minerala razlikuje razmnožavanjem i rastom. Živa bića nastaju iz živih bića kroz zametak. Potomak se pridružuje precima u lozi živućih. Sile kojima se stvara mineral usmjerene su na same tvari koje ga sačinjavaju. Gorski kristal nastaje djelovanjem sila svojstvenih spoju silicija i kisika u njemu. Sile koje oblikuju stablo hrasta, moramo potražiti kroz klicu u majčinskoj i očinskoj biljci. Sačuvan je i oblik hrasta, dok se razmnožava od predaka do potomaka. Postoje unutarnji uvjeti koji su urođeni živim bićima. - Grub pogled na prirodu je onaj koji vjeruje da niže životinje, čak i ribe, mogu nastati iz mulja. Oblik onog živog se sam reproducira putem nasljeđa. Kako će se živo biće razvijati ovisi o tome od kojeg je oca ili majke, odnosno kojoj vrsti pripada. Tvari od kojih se sastoji neprestano se mijenjaju; vrsta je ta koja opstaje cijeli život i prenosi se na potomstvo. Vrsta je dakle ono što određuje kombinaciju tvari. Ovu silu koja stvara vrstu treba nazvati životnom silom. Baš kao što se mineralne sile izražavaju u kristalima, tako se životna sila stvara u vrstama ili oblicima biljnog i životinjskog života.

Ljudi mineralne sile percipiraju svojim fizičkim osjetilima. I mogu opaziti samo ono za što imaju takva osjetila. Bez oka nema percepcije svjetla, bez uha nema percepcije zvuka. Od ljudskih osjetila, najniži organizmu imaju samo osjetilo opipa. Za njih su od ljudske percepcije prisutne samo one mineralne sile koje se otkrivaju osjetilu dodira. U mjeri u kojoj su ostala osjetila razvijena kod viših životinja, za njih je okolina koju percipiraju bogatija i raznolikija. Dakle ovisi o organima koje bića ima, da li će ono što je prisutno u vanjskom svijetu biti prisutno i za samo biće kao opažaj, kao osjet. Ono što postoji u zraku kao određeno kretanje, kod ljudi postaje osjet zvuka. - Izraze životne snage čovjek ne opaža običnim osjetilima. On vidi boje

biljke; osjeća njen miris; životna snaga ovom promatranju ostaje skrivena. Ali baš kao što slijep od rođenja ne poriče boje, ne bi ni obična osjetila trebala poricati životnu snagu. Za čovjeka koji je rođen slijep, nakon operacije boje su tu; isto tako, različite vrste biljaka i životinja stvorene životnom silom, a ne samo njihove jedinke, također su prisutne kao percepcija za ljude kada im se za to otvori organ. - Razvojem ovog organa ljudima se otvara cijeli jedan novi svijet. On više ne opaža samo boje, mirise i tako dalje živih bića, nego i sam život živih bića. U svakoj biljci, u svakoj životinji, osim fizičkog oblika, osjeća se i duhovni oblik ispunjen životom. Da bismo imali izraz za to, ovaj duhovni oblik se naziva etersko tijelo ili životno tijelo. - Za istraživača duhovnog života ova stvar se predstavlja na sljedeći način. Za njega etersko tijelo nije samo rezultat supstanci i sila fizičkog tijela, već neovisna, stvarna cjelina, koja spomenute fizičke supstance i sile, oživljava. U smislu znanosti duha se govori kada se kaže: puko fizičko tijelo ima svoj oblik - na primjer kristal - kroz fizičke kreativne sile svojstvene onom beživotnom; živo tijelo nema oblik kroz te sile, jer onog trenutka kada ga je život napustio i ono je prepušteno samo fizičkim silama, ono se raspada. Životno tijelo je entitet preko kojeg je fizičko tijelo zaštićeno od propadanja u svakom trenutku života. - Da biste vidjeli ovo životno tijelo, da biste ga uočili u drugom biću, potrebno vam je probuđeno duhovno oko. Bez toga se njegovo postojanje može pretpostaviti na logičkim osnovama; ali to možete vidjeti svojim duhovnim okom, baš kao što možete vidjeti boju svojim fizičkim okom. - Ne treba se uvrijediti izrazom 'etersko tijelo'. Eter se ovdje odnosi na nešto što nije hipotetski eter fizike. Samo uzmite stvar kao naziv za ono što je ovdje opisano. I kao što je struktura fizičkog ljudskog tijela slika njegove zadaće, tako je i s ljudskim eterskim tijelom. Ovo možete razumjeti samo ako to gledate s obzirom na misaoni duh. Zbog ovog fokusa na misaoni duh, ljudsko se etersko tijelo razlikuje od biljnog i životinjskog. - Kao što čovjek svojim fizičkim tijelom pripada mineralnom svijetu, tako svojim eterskim tijelom pripada svijetu života. Nakon smrti, fizičko tijelo se rastvara u mineralnom svijetu, a etersko tijelo u svijetu života. 'Tijelo' je namijenjeno označavanju onoga što biću daje neku vrstu 'oblika', 'forme'. Ne treba brkati pojam 'tijelo' sa osjetilnim oblikom tijela. U smisli koji se koristi u ovom spisu, izraz 'tijelo' također se može koristiti za ono što je oblikovano kao duševno i duhovno.

Životno tijelo je još uvijek nešto izvanjsko ljudskom biću. S prvom navalom osjeta, unutarne jastvo reagira na podražaje vanjskog svijeta. Bez obzira koliko daleko slijedili ono što imate pravo nazvati vanjskim osjetom, nećete moći pronaći osjet. - Svjetlosne zrake prodiru u oko; prodiru unutar njega sve do mrežnice. Tamo uzrokuju kemijske procese (u takozvanom vizualnom purpuru); učinak ovih podražaja nastavlja se kroz vidni živac do mozga; tamo nastaju daljnji fizikalni procesi. Kad biste to mogli promatrati, vidjeli biste fizičke procese kao i drugdje u vanjskom svijetu. Ako mogu

promatrati životno tijelo, shvatit ću kako je fizički proces mozga ujedno i životni proces. Ali nigdje na taj način neću pronaći osjećaj plave boje koji ima onaj koji prima svjetlosnu zraku. On nastaje samo u duši primatelja. Kad bi se esencija onog tko prima iscrpila s fizičkim tijelom i eterskim tijelom, osjet ne bi mogao postojati. Djelatnost kojom osjet postaje činjenica znatno se razlikuje od aktivnosti životnih formativnih sila. Kroz tu djelatnost, iz ove aktivnosti se izvlači unutarnje iskustvo. Bez ove aktivnosti postojao bi samo životni proces, kakav se također može primijetiti kod biljaka. Zamislite osobu koja prima dojmove sa svih strana. U isto vrijeme, o njoj se mora razmišljati kao o izvoru opisane aktivnosti, u svim smjerovima iz kojih prima te dojmove. Sa svih strana, osjeti reagiraju na poticaje. Kaže se da se izvor te aktivnosti naziva *duša osjećaja*. Ova *duša osjećaja* je stvarna kao i fizičko tijelo. Kad osoba stoji ispred mene, a ja zanemarim njenu *dušu osjećaja* i zamišljam se samo kao fizičko tijelo, to je kao da zamišljam samo platno slike.

S obzirom na percepciju *duše osjećaja*, mora se reći nešto slično kao i ranije s obzirom na etersko tijelo. Fizički organi su 'slijepi' za nju. I to je također i organ iz kojeg se život može percipirati kao život. Ali baš kao što se etersko tijelo vidi kroz ovaj organ, unutarnji svijet osjeta može postati posebna vrsta nadosjetilne percepcije kroz još viši organ. Osoba tada ne samo da osjeća dojmove fizičkog svijeta i svijeta životnih sila, već i vidi osjete. Pred osobom s takvim organom, kao vanjska stvarnost leži svijet osjeta drugog bića. Treba razlikovati doživljaj vlastitog svijeta osjeta, od promatranja svijeta osjeta drugog bića. Naravno, svatko može pogledati u vlastiti svijet osjećaja; samo vidovnjak s otvorenim 'duhovnim okom' može vidjeti svijet osjeta drugog bića. Bez da je vidovnjak, čovjek svijet osjeta poznaje samo kao 'unutarnji'; samo kao skrivena iskustva svoje duše; s otvorenim 'duhovnim okom' ono što inače živi samo 'unutar' drugog bića zasvijetli pred vanjskim duhovnim pogledom.

* * *

Da bi se spriječili nesporazumi, ovdje treba izričito reći da vidovnjak ne doživljava u sebi isto ono što drugo biće ima u sebi kao sadržaj svijeta osjeta. To drugo biće osjete doživljava sa stajališta svoje nutrine; vidovnjak percipira otkrivenje, izraz svijeta osjeta.

Duša osjećaja ovisi o učinku svog eterskog tijela. Jer iz njega izvlači ono što bi trebalo učiniti da zasja kao senzacija. A budući je život eterskog tijela unutar fizičkog tijela, tako da i *duša osjećaja* neizravno ovisi o tome. Odgovarajući osjećaji boja mogući su samo s ispravno živim, dobro građenim okom. Kao rezultat toga, tjelesnost ima učinak na *dušu osjećaja*. Stoga je određena i ograničena u svojoj učinkovitosti od strane tijela. Živi u granicama koje joj postavlja njezino tijelo. - Tijelo je dakle građeno od mineralnih tvari, oživljeno eterskim tijelom, a ono samo ograničava *dušu*

osjećaja. Dakle, tko god ima gore spomenuti organ za 'viđenje' *duše osjećaja*, prepoznaje je kao ograničenu tijelom. - Ali granica *duše osjećaja* ne poklapa se s onom fizičkog tijela. Ova se duša uzdiže iznad fizičkog tijela. Iz ovoga možete vidjeti da ona dokazuje da je moćnija od njega. Ali sila kojom se postavlja granica dolazi iz fizičkog tijela. Nju postavlja poseban član ljudskog bića između fizičkog tijela i eterskog tijela s jedne strane, i *duše osjećaja* s druge strane. To je tijelo duše ili tijelo osjećaja. Također se može reći: jedan dio eterskog tijela finiji je od ostatka, i taj finiji dio eterskog tijela čini jedinstvo s *dušom osjećaja*, dok grublji dio čini neku vrstu jedinstva s fizičkim tijelom. Ali kao što sam rekao, *duša osjećaja* se projicira izvan tijela duše.

Ono što se ovdje naziva osjetom samo je dio duševnog bića. (Izraz *duša osjećaja* odabran je radi jednostavnosti.) Nakon osjeta slijede osjećaji zadovoljstva i nezadovoljstva, nagoni, instinkti, strasti. Sve to ima isti karakter vlastitog života kao i osjeti, i, poput njih, ovise o tijelu.

* * *

Baš kao i s tijelom, *duša osjećaja* također je u interakciji s mišljenjem, s duhom. Prije svega njoj mišljenje služi. Ljudi stvaraju misli o svojim osjećajima. To ih uči o vanjskom svijetu. Dijete koje se opeklo razmišlja o tome i dolazi na pomisao: 'vatra gori'. Čovjek ne slijedi slijepo svoje nagone, instinkte i strasti; njegovo razmišljanje donosi priliku kojom ih može zadovoljiti. Ono što se zove materijalna kultura definitivno ide u tom smjeru. Sastoji se od usluge koju mišljenje pruža *duši osjećaja*. Neizmjerne količine misaonih snaga usmjerene su na taj cilj. To je ona moć razmišljanja koja je izgradila brodove, željeznice, telegrafe, telefone; a sve to služi, najvećim dijelom, za zadovoljenje potreba *duše osjećaja*. Na sličan način na koji živototvorna snaga prodire u fizičko tijelo, tako i moć mišljenja prodire u *dušu osjećaja*. Živototvorna moć povezuje fizičko tijelo s precima i potomcima i time ga smješta unutar zakona koji nema nikakve veze s onim čisto mineralnim. Isto tako, moć misli stavlja dušu unutar zakona kojima ona, kao puka *duša osjećaja*, ne pripada. - Čovjek je preko *duše osjećaja* povezan sa životinjama. Također i kod životinja primjećujemo prisutnost osjećaja, nagona, instinkata i strasti kod životinja. Ali životinja ih odmah slijedi. Kod njih nisu protkani samostalnim mislima koje nadilaze neposredno iskustvo. To je u određenoj mjeri slučaj i kod nerazvijenih ljudi. Puka *duša osjećaja* se stoga razlikuje od razvijenog višeg člana duše, koji u svoju službu stavlja mišljenje. Ova duša kojoj služi mišljenje naziva se *duša intelekta*. Mogli biste to nazvati i duša uma ili um.

Duša intelekta prodire u *dušu osjećaja*. Svatko tko ima organ za 'viđenje' duše stoga *dušu intelekta* vidi kao poseban entitet u usporedbi s pukom *dušom osjećaja*.

Mišljenjem se čovjek vodi izvan vlastitog života, stječe nešto što nadilazi njegovu dušu. Za njega je samorazumljivo uvjerenje da su zakoni mišljenja u skladu sa poretkom svijeta. On se dakle smatra kod kuće u svijetu jer taj sporazum postoji. Taj sporazum je jedna od važnih činjenica kroz koje čovjek spoznaje vlastito biće. Čovjek traži istinu u vlastitoj duši; i kroz tu istinu ne govori samo duša sama sebi, nego i stvari svijeta govore same sebi. Ono što se kroz misao prepoznaje kao istina, ima neovisno značenje koje se odnosi na stvari svijeta, a ne samo na vlastitu dušu. Živim u sebi sa svojim užitkom u zvjezdanom nebu; misli koje stvaram o putanjama nebeskih tijela imaju isto značenje za svačije mišljenje kao i za moje. Bilo bi beskorisno govoriti o mojoj radosti da nisam tamo; ali nije u istom smislu besmisleno govoriti o svojim mislima bez pozivanja na sebe. Jer istina, ono što danas mislim bilo je istina i jučer i bit će istina i sutra, iako se time bavim samo danas. Ako mi spoznaja pruža radost, ta je radost važna sve dok živi u meni; istina znanja, ima svoje značenje potpuno neovisno o ovoj radosti. U shvaćanju istine, duša se povezuje s nečim što svoju vrijednost nosi u sebi. A ta vrijednost ne nestaje s osjećajem duše, kao što nije s njim ni nastala. Ono što je prava istina, ne nastaje niti nestaje: ona ima značenje koje se ne može uništiti. - S tim nije u suprotnosti da pojedinačne ljudske 'istine' imaju samo privremenu vrijednost, jer se u određenom trenutku prepoznaju kao djelomične ili potpune zablude. Jer čovjek mora sebi reći da istina još uvijek postoji u njemu samom, čak i ako su njegove misli samo prolazne manifestacije vječnih istina. Čak i oni koji kažu - poput Lessinga - da se zadovoljavaju vječnom težnjom za istinom, budući da potpuna, čista istina može postojati samo za jednog Boga, to ne poriče vječnu vrijednost istine, nego je upravo takvom izjavom potvrđuje. Jer samo ono što u sebi ima vječni smisao, može biti povod vječnoj težnji za samim sobom. Kad istina ne bi bila samostalna sama po sebi, kad bi svoju vrijednost i smisao dobivala kroz osjećaj ljudske duše, onda ne bi mogla biti cilj koji objedinjuje sve ljude. Želeći mu težiti, priznaje mu se njegova samostalna bit.

A kao s istinom, tako je i istinski dobrim. Moralno dobro je neovisno o sklonostima i strastima, utoliko što ne dopušta da mu oni zapovijedaju, nego njima zapovijeda. Zadovoljstvo i nezadovoljstvo, želja i prijezir, pripadaju čovjekovoj vlastitoj duši; dužnost dolazi ispred naklonosti i nezadovoljstva. Nečija dužnost može biti tako visoka da za nju žrtvuje svoj život. I čovjek stoji utoliko više što je više pročistio svoje sklonosti, svoje simpatije i antipatije, tako da one slijede svoju dužnost bez prisile, bez podjarmljivanja samih sebe. Moralno dobro, poput istine, ima u sebi svoju vječnu vrijednost i ne prima je kroz *dušu osjećaja*.

Kad osoba dopusti neovisnoj istini i dobru, da ožive u njoj, uzdiže se iznad puke *duše osjećaja*. U tome sja vječni duh. U njoj se javlja svjetlo koje je

neprolazno, dokle god duša živi u tom svjetlu, ona sudjeluje u nečemu vječnom. S time povezuje vlastitu egzistenciju. Ono što duša nosi kao istinu i dobro, u sebi je besmrtno. - Ono što u duši svijetli kao nešto što je vječno, ovdje se naziva *dušom svijesti*. - O svijesti se također može govoriti u slučaju impulsa niže duše. Svakodnevni osjet je predmet svijesti. U tom pogledu i životinje imaju svijest. Srž ljudske duše, tj. duša unutar duše, ono je što se ovdje misli pod *dušom svijesti*. *Duša svijesti* se ovdje razlikuje kao poseban član duše od *duše intelekta*. Potonja je uvijek upletena u osjete, nagone, afekte i tako dalje. Svatko zna kako ono što preferira u svojim osjećajima i tako dalje, u početku smatra istinitim. Ali istina koja ostaje, samo je ona koja se odvojila od svih konotacija takvih osjećaja simpatija i antipatija, i tako dalje. Istina je istinita, čak i ako se svi osobni osjećaji bune protiv nje. Onaj dio duše u kojem živi ova istina treba nazvati *dušom svijesti*.

Dakle, kao i u tijelu, također bi trebalo razlikovati tri člana u duši: *dušu osjećaja*, *dušu intelekta*, *dušu svijesti*. I baš kao što tjelesnost ima ograničavajući učinak na dušu odozdo, duhovnost ima širi učinak na nju odozgo. Jer što je duša više ispunjena istinom i dobrim, to ono vječno u njoj postaje šire i obuhvatnije. - Za onoga tko je u stanju 'vidjeti' dušu, sjaj koji izvire iz ljudskog bića jer se njegova vječnost širi, jednako je stvarnost kao što je svjetlost koja zrači iz plamena stvarna za čulno oko. Za osobu koja 'vidi', fizičko ljudsko biće se vidi samo kao dio cjeline ljudskog bića. Tijelo leži kao najgrublja struktura usred drugih koje prožimaju njega i sebe. Kao oblik života, etersko tijelo ispunjava fizičko tijelo; tijelo duše (astralni oblik) može se vidjeti kako strši izvan ovoga na sve strane. I opet iznad ovoga se uzdiže *duša osjećaja*, zatim *duša intelekta*, koja postaje veća što više upija istine i ono dobro. Jer ovo istinito i dobro uzrokuje širenje *duše intelekta*. Osoba koja je živjela isključivo prema svojim sklonostima, svojim zadovoljstvima i nezadovoljstvima, imala bi *dušu intelekta* čije bi se granice pokapale s granicama njene *duše osjećaja*. Ove strukture, usred kojih se fizičko tijelo pojavljuje kao u oblaku, mogu se nazvati ljudskom austom. To je ono što obogaćuje 'čovjekovu bit', gledano na način kako to ovo pisanje pokušava prikazati.

* * *

Tijekom razvoja u djetinjstvu dolazi trenutak u životu čovjeka kad se po prvi put osjeća neovisnim bićem u odnosu na ostatak svijeta. Za osjetljive osobe to je značajno iskustvo. Pjesnik Jean Paul u svojoj biografiji kaže: "Nikada neću zaboraviti iskustvo u sebi koje nikada nikome nije ispričano, kada sam stajao na rođenju svoje samosvijesti, kojoj znam mjesto i vrijeme rođenja. Jednog jutra, kao vrlo malo dijete, stajao sam ispred ulaznih vrata i gledao ulijevo u drvenu policu, kad me iznenada unutarnji lik, ja sam 'Ja', obasjao poput munje s neba i od tada ostao sjati: tada je moje 'Ja' ugledalo sebe prvi put i zauvijek. Prijevore sjećanja ovdje su teško zamislive, budući

da se nikakva strana pripovijest nije mogla umiješati s dodacima u događaj koji se dogodio samo u čovjekovoj svetinji nad svetinjama, novost koja je sama po sebi dopuštala da takve okolnosti ostanu po strani i ne umiješaju se kao dodatak." - Poznato je da mala djeca govore: 'Karl je dobar', 'Marija to želi'. Smatraju potrebnim da o sebi govore isto kao o drugima, jer još nisu postali svjesni svog samostalnog bića, jer se u njima još nije rodila samosvijest. Čovjek kroz samosvijest opisuje sebe kao samostalno biće, zatvoreno od svega ostalog, kao 'Ja'. U 'Ja' čovjek sažima sve što doživljava kao fizičko i duševno biće. Tijelo i duša su nositelji 'Ja'; u njima djeluje. Baš kao što fizičko tijelo ima svoje središte u mozgu, duša ima svoje središte u 'Ja' i ljudski osjećaji se stimuliraju izvana; osjećaji se nameću kao učinci vanjskog svijeta; volja se odnosi na vanjski svijet jer se ostvaruje vanjskom djelatnošću. 'Ja' ostaje potpuno nevidljivo kao stvarna bit ljudskog bića. Jean Paul stoga prikladno naziva svijest o 'Ja', "događajem koji se dogodio jedino u zastrtoj svetinji nad svetinjama čovjeka". Jer čovjek je potpuno sam sa svojim 'Ja'. - A to 'Ja' je sama osoba. To joj daje pravo da ovo 'Ja' vidi kao svoje istinsko biće. Stoga može opisati svoje tijelo i dušu kao 'ljusku' unutar koje živi; i može ih opisati kao tjelesne uvjete kroz koje djeluje. Tijekom svog razvoja, sve više uči koristiti te alate kao sluge svog 'Ja'. Riječ 'Ja', kako se koristi u njemačkom jeziku, naprimjer, ime je koje se razlikuje od svih drugih imena. Svatko tko razmišlja o prirodi ovog imena na ispravan način, također će dobiti pristup spoznaju ljudske suštine u dubljem smislu. Svi ljudi, bilo koje drugo ime, mogu na isti način primijeniti na stvar koja im odgovara. Svatko može nazvati stol 'stolom' i svatko može nazvati stolicu 'stolicom'. To nije slučaj s imenom 'Ja'. Nitko ga ne može koristiti da bi opisao drugoga; svatko samo sebe može zvati 'Ja'. Ime 'Ja' nikada ne može doprijeti do mojih ušiju izvana, ako je to ime za mene. Samo iznutra, samo kroz sebe, duša se može opisati kao 'Ja'. Kad čovjek sam sebi kaže 'Ja', u njemu počinje govoriti nešto što nema nikakve veze ni s jednim od svjetova iz kojih su uzete prethodno spomenute 'ljuske'. 'Ja' sve više postaje vladar tijela i duše. - To se izražava i u auri. Što je 'Ja' više vladar tijela i duše, to je aura strukturirana, raznolikija i šarenija. Osoba koja 'vidi', može vidjeti učinak 'Ja' na auru. Samo 'Ja' mu je također nevidljivo: ono je stvarno u 'zastrtoj svetinji nad svetinjama čovjeka'. - Ali 'Ja' u sebe upija zrake svjetlosti, koje kao vječna svjetlost svijetle u ljudskom biću. Kao što sažima iskustva tijela i duše u 'Ja', tako dopušta i mislima istine i dobrog, da se pretoče u 'Ja'. Osjetilne pojave otkrivaju se 'Ja' s jedne strane, duh mu se otkriva s druge strane. Tijelo i duša predaju se 'Ja' da bi mu služili; ali 'Ja' se predaje duhu kako bi ga on ispunio. 'Ja' živi u tijelu i duši; ali duh živi u 'Ja'. A ono što je u 'Ja' od duha, to je vječno. Jer 'Ja' dobiva svoju bit i značenje iz onoga s čime je povezan. Dokle god živi u fizičkom tijelu, podložno je mineralnim zakonima, kroz etersko tijelo podložno je zakonima reprodukcije i rasta, a kroz dušu osjećaja i dušu intelekta podložno je duhovnom svijetu; u mjeri u kojoj upija duhovno u sebe, podložno je zakonima duha. Ono što

čini mineralne i životne zakone nastaje i nestaje; ali duh nema nikakve veze sa stvaranjem i uništenjem.

* * *

'Ja' živi u duši. Čak i ako najviši izraz 'Ja' pripada *duši svijesti*, ipak se mora reći da ovo 'Ja' zrači odatle i ispunjava cijelu dušu i kroz dušu izražava svoje djelovanje na tijelo. I u 'Ja', duh je živ. Duh zrači u 'Ja', i živi u njemu kao njegova 'ljuska', baš kao što 'Ja' živi u tijelu i duši kao svojoj 'ljusci'. Duh oblikuje 'Ja' iznutra prema van, mineralni svijet izvana prema unutra. Duh koji tvori 'Ja' i živi kao 'Ja', naziva se 'Duh-sam' jer se pojavljuje kao 'Ja' ili 'jastvo' ljudskog bića. Razlika između 'Duha samog' i 'duše svijesti' može se razjasniti na sljedeći način. *Duša svijesti* dodiruje samopostojeću istinu, neovisnu o svim simpatijama ili antipatijama; *Duh-sam* u sebi nosi istu istinu, ali apsorbiranu i zatvorenu u 'Ja'; od potonjeg individualiziranu i uklopljenu u samostalno biće čovjeka. Budući da vječna istina tako postaje neovisna i kombinirana s 'Ja' da bi formirala entitet, samo 'Ja' doseže vječnost.

Duh-sam je otkrivenje duhovnog svijeta unutar 'Ja', kao što je, s druge strane, osjetilna percepcija otkrivenje fizičkog svijeta unutar 'Ja'. U onome što je crveno, zeleno, svijetlo, tamno, tvrdo, meko, toplo, hladno, prepoznaju se objave fizičkog svijeta; u onome što je istinito i dobro, otkrivenja duhovnog svijeta. U istom smislu u kojem se otkrivenje fizičkog naziva osjet, otkrivenje duhovnog naziva se intuicija. Najjednostavnija misao već sadrži intuiciju, jer je ne možete dodirnuti rukama ili vidjeti očima: njeno otkrivenje morate primiti od duha kroz 'Ja'. - Kad nerazvijena i razvijena osoba gledaju biljku, u 'Ja' jednog živi nešto sasvim drugo nego u 'Ja' drugog. Pa ipak, osjeća je obojice uzrokuje isti objekt. Razlika leži u činjenici da jedna osoba može razmišljati o tome daleko cjelovitije od druge. Kad bi se objekti otkrivali samo putem osjeta, tada ne bi moglo biti napretka u duhovnom razvoju. Čak i divljak osjeća prirodu; zakoni prirode otkrivaju se samo intuicijom oplodjenim mislima više razvijenog ljudskog bića. Dijete također percipira podražaje vanjskog svijeta kao nagon volje, ali mu zapovijedi morala postaju očite tek u razvoju, kad uči živjeti u duhu i razumijevati njegovu objavu.

Kao što bez oka ne bi bilo osjeta boje, tako bez duhovnog mišljenja *duha-samog* ne bi bilo intuicije. I baš kao što osjet ne stvara biljku na kojoj se pojavljuje boja, intuicija ne stvara duhovno, o čemu radije samo daje informaciju. Preko intuicije ljudsko 'Ja' koje živi u duši, dobiva poruke odozgo, iz duhovnog svijeta, kao što preko osjeta prima poruke fizičkog svijeta. I to za njegovu dušu čini duhovni svijet vlastitim životom, baš kao što fizički svijet to čini preko osjetila. Duša, 'Ja' koje u njoj svijetli, otvara svoja vrata na dvije strane: na strani tjelesnog i na strani duhovnog.

Baš kao što fizički svijet može dati informacije o 'Ja' samo gradeći tijelo od svojih materijala i sila, u kojem može živjeti duša svijesti i unutar kojeg ima ove organe kako bi opažala ono fizičko izvan sebe, tako i duhovni svijet, sa svojim duhovnim supstancama i svojim duhovnim silama, također izgrađuje duhovno tijelo u kojem 'Ja' može živjeti i percipirati duhovno kroz intuiciju. (Očito je da izrazi duhovna supstanca i duhovno tijelo sadrže kontradikciju u doslovnom smislu uzeti. Trebaju se koristiti samo za usmjeravanje misli na ono što u duhovnom odgovara fizičkom tijelu čovjeka.)

I kao što je unutar fizičkog svijeta individualno ljudsko tijelo izgrađeno kao zaseban entitet, tako je i unutar duhovnog svijeta duhovno tijelo. Za ljude u duhovnom svijetu postoji unutarne i vanjsko, kao što postoji u fizičkom svijetu. Kao što čovjek upija tvari iz fizičkog okoliša i prerađuje ih u svom fizičkom tijelu, tako on upija duhovno iz duhovnog okruženja i čini ga svojim. Duhovno je čovjekova vječna hrana. I kao što je čovjek rođen iz fizičkog svijeta, tako je rođen iz duha kroz vječne zakone istine i dobra. On je odvojen od duhovnog svijeta izvan sebe, kao što je odvojen od cjelokupnog fizičkog svijeta kao samostalno biće. Ovo neovisno duhovno biće naziva se 'duhovni čovjek'.

Kada ispitujemo fizičko ljudsko tijelo, u njemu nalazimo iste tvari i sile koje postoje izvan njega u ostatku fizičkog svijeta. Isto je i s duhovnim čovjekom. U njemu pulsiraju elementi vanjskog duhovnog svijeta, a u njemu djeluju snage ostatka duhovnog svijeta. Kao što je u fizičkoj koži biće koje živi i osjeća se zatvoreno u sebe, tako je i u duhovnom svijetu. Duhovna koža, koja odvaja duhovnog čovjeka od jedinstvenog duhovnog svijeta, čineći ga unutar sebe neovisnim duhovnim bićem koje živi u sebi i intuitivno percipira duhovni sadržaj svijeta, ta 'duhovna koža' naziva se duhovna ljuska (aurična ljuska). Treba samo primijetiti da se ova 'duhovna koža' nastavlja širiti kako ljudski razvoj napreduje, tako da je duhovna individualnost čovjeka (njegova aurična ljuska) sposobna za neograničeno širenje.

Duhovni čovjek živi unutar ove duhovne ljuske. To je izgrađeno duhovnom životnom silom u istom smislu kao što je fizičko tijelo izgrađeno fizičkom životnom silom. Na sličan način kao što se govori o eterskom tijelu, stoga se mora govoriti o eterskom tijelu u odnosu na duhovnog čovjeka. Ovaj eterski duh naziva se životni duh. Duhovna bit čovjeka podijeljena je na tri dijela: duhovnog čovjeka, životni duh i duh-sam.

Za one koji 'vide' u duhovnim sferama, ovo duhovno biće čovjeka je opaziva stvarnost kao viši, stvarni duhovni dio aure. Unutar duhovne ljuske on 'vidi' duhovno ljudsko biće kao životni duh; i on vidi kako se ovaj 'životni duh' neprestano povećava kroz apsorpciju duhovne hrane iz vanjskog duhovnog svijeta. I dalje on vidi kako se kroz ovu apsorpciju duhovni omotač neprestano širi, kako duhovno ljudsko biće postaje sve veće i veće. U mjeri u

kojoj se taj 'rast' 'vidi' prostorno, to je naravno samo slika stvarnosti. Ipak, u imaginaciji ove slike ljudska je duša usmjerena prema odgovarajućoj duhovnoj stvarnosti. Razlika je između čovjekovog duhovnog bića i njegovog fizičkog bića u tome što ovo drugo ima ograničenu veličinu, dok prvo može neograničeno rasti. Kakva god se duhovna hrana konzumira ona ima vječnu vrijednost. Ljudska se aura, dakle, sastoji od dva dijela koja se međusobno prožimaju. Čovjekova fizička egzistencija daje boju i oblik jednome, njegova duhovna egzistencija drugome.

'Ja' osigurava razdvajanje između to dvoje na takav način da fizičko u svojoj jedinstvenosti gradi tijelo koje omogućuje duši da oživi u njemu; i 'Ja' se ponovno predaje i dopušta duhu da oživi u njemu, koji zauzvrat prodire u dušu i daje joj cilj u duhovnom svijetu. Kroz tijelo se duša zatvara u fizički svijet, kroz duhovnog čovjeka rastu joj krila za kretanje u duhovnom svijetu.

* * *

Ako želite razumjeti cijelu osobu, morate o njoj razmišljati kao o osobi koja se sastoji od gore navedenih komponenti. Tijelo je izgrađeno od fizičkog materijalnog svijeta, tako da je ova struktura usmjerena prema mislećem 'Ja', prožeta životnom silom i time postaje etersko tijelo ili živototvorno tijelo. Kao takvo, otvara se prema van u osjetilnim organima i postaje tijelo duše. *Duša osjećaja* prodire u ovo i postaje jedno s tim. *Duša osjećaja* ne prima samo dojmove vanjskog svijeta kao osjete; ima svoj vlastiti život, koji se s druge strane oplođuje mišljenjem, kao i osjećajima s jedne strane. Tako postaje *duša intelekta*. To može učiniti otvaranjem intuiciji prema gore i osjećajima prema dolje. To je čini *dušom svijesti*. To joj je moguće jer duhovni svijet u njoj oblikuje organ intuicije, kao što fizičko tijelo u njoj oblikuje organe osjetila. Baš kao što osjetila prenose osjete kroz tijelo duše, tako i duh prenosi intuicije kroz organ intuicije. *Duhovni čovjek* je stoga povezan s *dušom svijesti* u jedinstvu, kao što je fizičko tijelo povezano sa dušom osjećaja u tijelu duše. *Duša svijesti* i *duh-sam* čine jedinstvo. U tom jedinstvu *duhovni čovjek* živi kao životni duh, baš kao što etersko tijelo čini fizičku osnovu života za tijelo duše. I kao što se fizičko tijelo zatvara u fizičku kožu, tako se i *duhovni čovjek* zatvara u duhovni ljusku. Struktura cijelog ljudskog bića rezultira sljedećim vrstama:

- A. Fizičko tijelo
- B. Etersko tijelo ili živototvorno tijelo
- C. Tijelo duše
- D. Duša osjećaja
- E. Duša intelekta
- F. Duša svijesti

G. Duh-sam

H. Životni duh

I. Duhovni čovjek

Tijelo duše (C) i duša osjećaja (D) su jedinstvo u zemaljskom ljudskom biću; također duša svijesti (F) i duh-sam (G). To rezultira sa sedam dijelova zemaljskog ljudskog bića:

1. Fizičko tijelo
2. Etersko ili živototvorno tijelo
3. Tijelo duše osjećaja
4. Duša intelekta
5. Duhom ispunjena duša svijesti
6. Životni duh
7. Duhovni čovjek

'Ja' treperi u duši, prima utjecaj duha i time postaje nositelj *duhovnog čovjeka*. Na taj način čovjek sudjeluje u 'tri svijeta' (fizičkom, duševnom i duhovnom). Ukorijenjen je u fizičkom svijetu kroz fizičko tijelo, etersko tijelo i tijelo duše u fizičkom svijetu i cvjeta kroz duh-sam, duh života i duhovnog čovjeka u duhovnom svijetu. Ali deblo koje je ukorijenjeno s jedne strane i cvjeta s druge je sama duša.

Može se dati pojednostavljeni oblik, posve u skladu s ovom strukturom ljudskog bića. Iako ljudsko 'Ja' svijetli u duši svijesti, ono ipak prodire u cijelo duševno biće. Dijelovi ovog duševnog bića uopće nisu tako jasno odvojeni kao tjelesni članovi; međusobno se prožimaju u višem smislu. Ako zatim smatrate *dušu intelekta* i *dušu svijesti* dvama omotačima 'Ja', koji pripadaju zajedno i to kao njegovu srž, tada ljudsko biće možete podijeliti na: fizičko tijelo, živototvorno tijelo, astralno tijelo i 'Ja'. Izraz astralno tijelo ovdje se odnosi na ono što su tijelo duše i *duša osjećaja* zajedno. Izraz se može pronaći u starijoj literaturi i ovdje se slobodno koristi na ono u ljudskom biću što se nalazi onkraj onoga što se može opaziti osjetilima. Iako je *duša osjećaja* u određenom pogledu također prožeta s 'Ja', ona je tako blisko povezana s tijelom duše da je opravdan jedan izraz za oboje. Kada se 'Ja' prožima duhom-samim, taj se duh-sam pojavljuje na takav način da je astralno tijelo prerađeno iz elementa duše. U astralnom tijelu čovjekovi nagoni, želje, strasti, u početku djeluju onoliko koliko se osjećaju; a u njemu djeluju osjetilni opažaji. Osjetilni opažaji proizlaze iz tijela duše kao člana

ljudskog bića, koji mu dolaze iz vanjskog svijeta. Nagoni, želje, strasti i tako dalje, nastaju u *duši osjećaja*, utoliko što je to prožeto unutaršnjom snagom, prije nego se to unutarnje preda duhu-samom. Ako 'Ja' prodre u sebe s duhom-samim, na taj način duša ponovno napaja astralno tijelo ovim duhom-samim. To se izražava na takav način da su nagoni, želje, i strasti, osvjetljeni onim što je 'Ja' primilo od duha. 'Ja' je tako postalo gospodar svijeta nagona, želja i tako dalje, zahvaljujući svom udjelu u duhovnom svijetu. U mjeri u kojoj je to postalo, duh-sam pojavljuje se u astralnom tijelu. I ono je samo time preobraženo. Samo astralno tijelo tada se pojavljuje kao dvodijelni entitet, dijelom ne-preobražen. a dijelom preobražen. Stoga se duh-sam u svom otkrivenju čovjeku može nazvati preobraženim astralnim tijelom. Slično se događa čovjeku kada životni duh upije u svoje 'Ja'. Tada se životno tijelo mijenja. Prožeto je životnim duhom. To se otkriva na takav način da životvorno tijelo postaje drugačije. Stoga se također može reći da je životni duh preobraženo živototvorno tijelo. A kada 'Ja' u sebe apsorpira duhovnog čovjeka, time dobiva snagu i moć da s njim prodre u fizičko tijelo. Prirodno je da se ono što se tako preobražava iz fizičkog tijela ne može percipirati fizičkim osjetilima. Upravo ono što je u fizičkom tijelu postalo duhovni čovjek, ono je što je produhovljeno. Ono je tada za osjetilno opažanje prisutno kao nešto osjetilno; i u onoj mjeri u kojoj je ovaj osjetilni element produhovljen, mora se percipirati duhovnom sposobnošću. Vanjskim osjetilima, čak i tjelesno, koje je prožeto duhovnim, izgleda kao osjetilno. Uzimajući sve ovo kao osnovu, može se dati sljedeća struktura ljudskih bića:

1. Fizičko tijelo
2. Životvorno tijelo
3. Astralno tijelo
4. 'Ja' kao jezgra duše
5. Duh-sam kao preobraženo astralno tijelo
6. Životni duh kao preobraženo živototvorno tijelo
7. Duhovni čovjek kao preobraženo fizičko tijelo.

Opaska:

Autor ove knjige odavno ju je napisao. Ono što se ovdje naziva etersko ili životvorno tijelo, također se naziva 'tijelo formativnih sila'. Osjećao se ponukanim dati to ime jer vjeruje da se može učiniti dovoljno da se spriječi nesporazum, brkanje onoga što se ovdje misli pod eterskim tijelom sa 'životnom snagom' starije prirodne znanosti. Tamo gdje se radi o odbacivanju ove starije ideje o životnoj sili u smislu suvremene prirodne znanosti, autor u izvjesnom smislu zauzima stav protivnika takve sile. Cilj je pomoću toga objasniti poseban način djelovanja anorganskih sila u organizmu. Ali ono kako anorgansko djeluje u organizmu nije drugačije nego u oblasti anorganskog svijeta. Zakoni anorganske prirode nisu ništa drugačiji u organizmu nego u kristalu itd. Ali u organizmu postoji nešto što nije anorgansko: formativni život. To se temelji na formativnoj moći tijela. Prihvatanje toga ne remeti legitimnu zadaću prirodnih istraživanja: pratiti ono što su uočila o učincima sila anorganske prirode na svijet organizama. A prava znanost duha također smatra opravdanim odbacivanje ideje da je ta učinkovitost unutar organizma modificirana posebnom životnom silom. Duhovni istraživač govori o eterskom tijelu utoliko što se u organizmu otkriva nešto drugačije nego u neživotnom. - Unatoč svemu tome, autor ove knjige ne osjeća se primoranim da naziv 'etersko tijelo' zamijeni drugim 'formativna moć tijela', jer u cijelom kontekstu koji se ovdje može naći, nesporazum je nemoguć svakome tko želi razumjeti. To se može dogoditi samo ako se naziv koristi na način koji ne može pokazati ovu vezu. (Usporedi s onim što je rečeno na kraju ove knjige pod 'Pojedinačni komentari i dopune')

Reinkarnacija duha i sudbina

Duša živi u sredini između tijela i duha. Dojmovi koji prolaze kroz njezino tijelo su privremeni. Oni postoje samo dok tijelo otvara svoje organe stvarima vanjskog svijeta. Moje oko opaža boju ruže samo dok je ruža nasuprot njega i dok se sama nudi. Prisutnost stvari u vanjskom svijetu i prisutnost fizičkog organa nužni su kako bi se mogao pojaviti dojam, osjet ili percepcija. Ali ono što sam u duhu prepoznao kao istinu o ruži ne nestaje sa sadašnjošću. A njena istina uopće ne ovisi o meni. Bila bi istina čak i da ružu nikad nisam upoznao. Ono što prepoznajem kroz duh, temelji se na elementu duševnog života kojim je duša povezana sa sadržajem svijeta, koji se u njoj otkriva neovisno o njezinim prolaznim fizičkim temeljima. Ne radi se o tome da li je ono što se otkriva nešto neprolazno, nego da li se objava u duši događa na takav način da ne uzima u obzir njegovu propadljivu fizičku osnovu, već ono što je neovisno o ovoj propadljivoj osnovi. Ono što je trajno u duši počinje se promatrati u trenutku kada čovjek postane svjestan da postoje iskustva koja nisu ograničena svojom prolaznom prirodom. Također nije pitanje u tome da li ta iskustva u početku postaju svjesna kroz prolazne procese organizacije tijela, već o činjenici da sadrže nešto što živi u duši, ali čija je istina ipak neovisno o prolaznom procesu opažanja. Duša je smještena između sadašnjosti i trajanja, držeći sredinu između tijela i duha. Ali također posreduje sadašnjosti i trajno. Sadašnjost čuva za sjećanje. Pritom ga otme iz njegove prolaznosti i unese u postojanost svoga duhovnog bića. Ona također utiskuje trajno u privremeno, ne samo da bi se prepustila privremenim poticajima u svom životu, nego i samoinicijativno određuje stvari, ugrađuje u njih njihovu bit postupcima koje provodi. Kroz sjećanje duša čuva ono jučer; kroz djelatno priprema ono sutra.

Moja bi duša morala uvijek iznova opažati crvenu ružu da bi je bila svjesna, ako je ne bi mogla zadržati kroz sjećanje. Ono što ostaje nakon vanjskog dojma, što duša može zadržati, ponovno može postati ideja neovisno o vanjskom dojmu. Tim darom duša vanjski svijet pretvara u svoj unutarnji svijet, kako bi ga potom kroz sjećanje zadržala - za sjećanje - i s njim nastavila živjeti vlastiti život, bez obzira na dojmove koje je stekla. Duševni život tako postaje trajni učinak prolaznih dojmova vanjskog svijeta.

Ali i djelatnost dobiva trajanje nakon što je utisnuta u vanjski svijet. Odsiječem li granu sa stabla, u mojoj se duši dogodilo nešto što potpuno mijenja tijek događaja u vanjskom svijetu. S granom na stablu dogodilo bi se nešto sasvim drugo da nisam intervenirao. Pokrenuo sam niz učinaka koji ne bi postojali bez mog postojanja. Ono što sam danas napravio, ostaje za sutra. Djelovanjem postaje trajno, kao što su moji jučerašnji dojmovi postali trajni za moju dušu kroz sjećanje.

U običnoj svijesti ne stvara se ideja o tome da to kroz djelatnost postane trajno, na isti način kao što se to ima za 'sjećanje', da postane trajno iskustvo koje se događa na temelju opažaja. Ali nije li čovjekovo 'Ja' povezano s promjenom koja se događa u svijetu kroz njegove postupke, kao i sa sjećanjem koje proizlazi iz dojma? 'Ja' drugačije prosuđuje nove dojmove, ovisno o tome ima li ovo ili ono sjećanje, ili nema. Ali također je 'Ja' i stupilo u različitu vezu sa svijetom, ovisno o tome je li izvršilo ovo ili ono djelo, ili nije. Jesam li djelom ostavio dojam na drugu osobu, ovisi o tome je li nešto prisutno u odnosu prema mom 'Ja' ili ne. Drugačiji sam u svom odnosu prema svijetu nakon što sam ostavio dojam na one oko sebe. Činjenica da se to, što se ovdje misli, ne primjećuje na isti način kao što se primjećuje promjena u 'Ja' kroz sjećanje osjeta, isključivo je zbog činjenice da se sjećanje, kada se formira, odmah povezuje s duševnim životom koji se uvijek osjećao svojim; ali vanjski učinak djela, odvojen od duševnog života, rezultira posljedicama koje su nešto drugo od onoga čega se čovjek sjeća. Ipak, treba priznati da, nakon izvršenog djela, na svijetu postoji nešto čiji karakter ima pečat 'Ja'. Ako dobro razmislite o čemu se ovdje govori, doći ćete do pitanja: zar ne bi moglo biti, da posljedice napravljenog djela, u čiju je bit utisnuto 'Ja', imaju tendenciju vraćanja u 'Ja', kao što se dojam zadržan u sjećanju oživljava kad se pojavi vanjski uzrok? Ono što je pohranjeno u sjećanju čeka takvu priliku. Ne bi li ono što je sačuvano u vanjskom svijetu s 'Ja' karakterom, moglo čekati da se ljudskoj duši približi izvana, na isti način na koji joj sjećanje prilazi iznutra kad se za to ukaže prilika? Ovdje je stvar postavljena samo kao pitanje: jer, naravno, moglo bi biti da se nikada ne bi pojavio razlog da posljedice djela, koje je povezano s karakterom 'Ja', utječu na ljudsku dušu. Ali da one postoje kao takve i da njihova prisutnost određuje odnos svijeta prema 'Ja', odmah se pojavljuje kao moguća ideja, ako se slijedi ono što je prisutno u mislima. Sljedeća razmatranja ispitat će postoji li nešto u ljudskom životu što ukazuje na stvarnost temeljenu na ovoj 'mogućoj' ideji.

* * *

Razmotrimo sada pamćenje. Kako nastaje? Očigledno na potpuno drugačiji način od osjeta ili percepcije. Bez oka ne mogu imati osjećaj 'plavog'. Ali kroz moje oko nemam sjećanje na 'plavo'. Ako mi sada oko želi dati ovaj osjećaj, mora se suočiti s plavom stvari. Tjelesnost bi uvijek dopuštala da svi dojmovi potonu natrag u ništavilo ako se, dok se sadašnja ideja formira kroz čin percepcije, u isto vrijeme ne bi nešto dogodilo u odnosu između vanjskog svijeta i duše, što je imalo takvu posljedicu u ljudskom biću, da kada kasnije ponovno prolazi kroz procese unutar sebe, može ponovno imati predodžbu o tome što je ideja izvana prethodno izazvala. Svatko tko je stekao praksu u duševnom promatranju, moći će otkriti da je potpuno pogrešan izraz koji proizlazi iz mišljenja da netko danas ima ideju, a sutra će se ta ideja ponovno pojaviti kroz sjećanje, nakon što je boravila

negdje u ljudskom biću. Ne, predodžba koju imam sada, je pojava koja prolazi sa 'sada'. Ako se javi sjećanje, u meni se odvija proces koji je rezultat nečega što se, što osim što evocira sadašnju ideju, dogodilo u odnosu između vanjskog svijeta i mene. Ideja izazvana sjećanjem je nova, a ne stara koja je sačuvana. Pamćenje se sastoji u tome da se ideja može iznova zamisliti, a ne u tome da se stara ideja može ponovno oživjeti. Ono što se ponovno događa je nešto drugo osim same originalne ideje. (Ovaj komentar je napisan ovdje jer je u znanosti duha potrebno imati preciznije predodžbe o određenim stvarima nego u običnom životu, pa čak i u običnoj znanosti.) - Sjećam se, to znači: doživljavam nešto čega više nema. 'Ja' povezuje prošlo iskustvo sa svojim sadašnjim životom. Tako je sa svakim sjećanjem. Pretpostavimo da sretnem osobu i prepoznam je jer sam je sreo jučer. Bila bi mi potpuni stranac da ne mogu spojiti sliku koju sam stvorio jučer kroz percepciju, s današnjim dojmom o njemu. Današnja slika mi daje percepciju, odnosno moja osjetilna organizacija. Ali tko doziva jučerašnji dan u moju dušu? To je isto biće u meni koje je bilo prisutno u mom iskustvu jučer, i koje je prisutno i u današnjem iskustvu. U prethodnim objašnjenjima nazvali smo ga *duša*. Bez tog vjernog čuvara prošlosti svaki bi vanjski dojam ljudima uvijek bio nov. Ono što je sigurno je da duša procesom kroz koji nešto postaje sjećanje utiskuje to u tijelo kao znak; ali duša mora napraviti ovaj dojam i zatim percipirati svoj vlastiti dojam, kao što opaža nešto izvanjsko. Dakle, ona je čuvarica uspomena.

Kao čuvar prošlosti, duša neprestano skuplja blago za duh. Činjenica da mogu razlikovati ono što je ispravno od onoga što je pogrešno, ovisi o činjenici da sam kao ljudsko biće, misaono biće koje je u stanju dokučiti istinu u svom duhu. Istina je vječna; i uvijek bi mi se mogla otkriti u stvarima, čak i ako stalno gubim prošlost iz vida i svaki dojam bi za mene bio novi. Ali duh u meni nije ograničen samo na dojmove sadašnjosti; duša širi svoj opseg izvan prošlosti. I što više duhu može dodati iz prošlosti, to ga čini bogatijim. Na taj način duša predaje duhu ono što je primila od tijela. - Ljudski duh dakle u svakom trenutku svog života u sebi nosi dvije stvari. Prvo, vječni zakoni istine i dobra, i drugo, sjećanje na iskustva iz prošlosti. Što god čini, postiže pod utjecajem ta dva faktora. Ako želimo razumjeti ljudski duh, moramo o njemu znati dvije stvari: prvo, koliko mu se vječnog otkrilo, i drugo, koliko blaga iz prošlosti leži u njemu.

Ova blaga nipošto ne ostaju nepromijenjena u duhu. Dojmovi koje ljudi stječu iz svojih iskustava postupno nestaju iz njihovih sjećanja. Ali ne i njihovi plodovi. Ne sjećate se svih iskustva kroz koja ste prošli u djetinjstvu dok ste svladavali umijeće čitanja i pisanja. Ali čovjek ne bi mogao čitati i pisati da nije imao ta iskustva i da njihovi plodovi nisu sačuvani u obliku vještina. I to je transformacija koju duh izvodi na riznici sjećanja. Ono što može voditi do slika pojedinačnih iskustava prepušta svojoj sudbini, i iz toga samo uzima snagu da poveća svoje sposobnosti. Tako niti jedno iskustvo ne

ostaje neiskorišteno; duša ga čuva kao uspomenu, a duh iz njega crpi ono što može obogatiti njegove sposobnosti i sadržaj života. Ljudski duh raste kroz prerađena iskustva. - Dakle, čak i ako ne možete pronaći prošla iskustva pohranjena u duhu kao u komori za prikupljanje, možete pronaći učinke u sposobnostima koje je osoba stekla.

* * *

Do sada su duh i duša razmatrani samo unutar granica koje leže između rođenja i smrti. Ne možete tu stati. Svatko tko bi to želio učiniti, bio bi poput nekoga tko samo želi promatrati ljudsko tijelo unutar istih granica. Svakako se, unutar tih granica može pronaći mnogo toga. Ali ljudska forma se nikada ne može objasniti iz onoga što se nalazi između rođenja i smrti. Ona se ne može izgraditi izravno iz pukih fizičkih materijala i sila. Može doći samo iz oblika sličnog sebi, iz rezultata reprodukcije. Fizičke tvari i sile izgrađuju tijelo tijekom života: sile reprodukcije omogućuju drugome, koji može imati svoj oblik, da nastane iz njega, odnosno može biti nositelj istog životnog tijela. - Svako živo tijelo je ponavljanje svog pretka. Baš zato što on to jest, on se ne pojavljuje u bilo kojem obliku, već u onom koji je naslijeđen. Moći koje su omogućile moj ljudski oblik, ležale su u mojim precima. Ali ljudski duh se također pojavljuje u određenom obliku (riječ *oblik* naravno znači duhovni). A oblici duha su najrazličitiji koji se mogu zamisliti za pojedine ljude. Ne postoje dvije osobe koje imaju isti duhovni oblik. Samo u ovoj oblasti treba promatrati jednako mirno i objektivno kao i u fizičkoj oblasti. Ne može se reći da razlike među ljudima u duhovnom smislu, proizlaze samo iz razlika u njihovoj okolini, njihovom odgoju i tako dalje. Ne, to uopće nije slučaj; zato što se dvoje ljudi razvija na potpuno različite načine pod istim utjecajima okoline, odgoja i tako dalje. Stoga treba priznati da su svoj životni put započeli s vrlo različitim osobinama. - Ovdje smo suočeni s važnom činjenicom koja osvjetljava ljudsko biće kada prepoznate njezin puni značaj. Svatko tko želi usmjeriti svoj pogled samo na stranu materijalnih događaja mogao bi, međutim, reći da individualne razlike u ljudskim osobnostima proizlaze iz razlika u prirodi materijalnih zametaka. (I uzimajući u obzir zakone nasljeđivanja koje je otkrio Gregor Mendel i razvili drugi, takvo gledište može reći dosta toga što daje dojam opravdanosti čak i pred znanstvenim sudom.) Ali takav procjenitelj samo pokazuje da nema pravi uvid u stvarni odnos osobe prema njenom iskustvu. Jer pravilno promatranje pokazuje da vanjske okolnosti, na različite ljude utječu na različite načine, što nije u izravnoj korelaciji s materijalnim razvojem. Za stvarno preciznog istraživača u ovom području postaje jasno da se ono što proizlazi iz materijalnih sposobnosti, može razlikovati od onoga što nastaje ljudskom interakcijom s iskustvima, ali može biti oblikovano samo dušom koja sama doživljava tu interakciju. Duša je jasno povezana s nečim unutar vanjskog svijeta što, po svojoj prirodi, ne može imati nikakve veze sa sustavom materijalnog zametka.

Ljudi se svojim fizičkim oblikom razlikuju od svojih srodnih životinjskih bića na Zemlji. Ali unutar određenih granica oni su međusobno jednaki s obzirom na ovaj oblik. Postoji samo jedna ljudska vrsta. Koliko god velike bile razlike među rasama, plemenima, narodima i osobnostima: u fizičkom smislu, sličnost između čovjeka i čovjeka veća je od one između čovjeka i bilo koje životinjske vrste. Sve što se razvija u ljudskoj vrsti određeno je nasljeđem od predaka do potomaka. I ljudski oblik vezan je za ovo nasljeđe. Kao što lav može naslijediti svoj fizički oblik samo preko lavljih predaka, tako i čovjek može naslijediti svoj fizički oblik samo preko ljudskih predaka.

Kao što je fizička sličnost ljudi jasno vidljiva, tako se duhovnom pogledu bez predrasuda, otkriva raznolikost njihovih duhovnih oblika. - Postoji očita činjenica kroz koju se to izražava. Sastoji se u postojanju biografije osobe. Kad bi ljudi bili samo puki članovi svoje vrste, ne bi moglo biti biografije. Lav, golub, pobuđuju interes, utoliko što pripadaju vrsti lavova i golubova. Kada ste opisali vrstu, shvatili ste sve bitno o jedinki. Tu je malo bitno imate li posla s ocem, sinom ili unukom. Interes je u onome što je zajedničko ocu, sinu ili unuku. Ono što čovjek predstavlja, međutim, počinje tek kada nije samo vrsta ili rod, već više pojedinačno biće. Nisam shvatio prirodu gospodina Schulze u Krähwinkelu, ako sam opisivao njegovog sina ili njegovog oca. Moram znati njegovu biografiju. Svatko tko razmišlja o prirodi biografije postaje svjestan da je, duhovno, svako ljudsko biće vrsta za sebe. - Svatko tko biografiju shvaća tek kao vanjsku kompilaciju životnih događaja, može tvrditi da može napisati biografiju psa i ljudsku biografiju u istom smislu. Ali svatko tko u biografiji opisuje stvarne osobine neke osobe, shvaća da ona u sebi ima nešto što odgovara opisu cijele vrste u životinjskom carstvu. Nije bitno da se o nekoj životinji - pogotovo pametnoj - može reći nešto biografski, što je doista samo po sebi razumljivo, nego da ljudska biografija ne odgovara ovoj životinjskoj biografiji, nego opisu životinjske vrste. Uvijek će biti ljudi koji će htjeti opovrgnuti ovo što je ovdje rečeno, govoreći naprimjer, da vlasnici zvjerinjaka znaju koliko se pojedinačno razlikuju pojedine životinje iste vrste. Svatko tko tako prosuđuje samo pokazuje da nije u stanju razlikovati individualne razlike od razlika koje su individualnošću samo stečene.

Ako se vrsta ili rod mogu razumjeti samo u fizičkom smislu, ako netko razumije njihovu uvjetovanost kroz nasljeđe, tada se duhovna bit može razumjeti samo kroz slično duhovno nasljeđe. Imam svoj fizički ljudski oblik zbog svog podrijetla od ljudskih predaka. Odakle dolazi ono što je izraženo u mojoj biografiji? Kao fizičko ljudsko biće ponavljam oblik svojih predaka. Što ponavljam kao duhovna osoba? Onaj tko želi ustvrditi da ono što je u mojoj biografiji ne treba dodatno objašnjavati, da se samo mora prihvatiti, neka samo ustvrdi: negdje je ugledao humak zemlje na kojem su se grude materijala same od sebe zgrudnule i stvorile živu osobu.

Kao fizičko ljudsko biće, potječem od drugih fizičkih ljudi jer imam isti oblik kao i cijela ljudska vrsta. Svojstva roda mogla su se dakle steći unutar roda nasljeđivanjem. Kao duhovna osoba imam svoj oblik, kao što imam i svoju biografiju. Dakle, ne mogu dobiti ovaj oblik od bilo koga drugog osim od sebe. A budući da na svijet nisam došao s neodređenim, već s određenim duševnim sposobnostima, budući da je moj životni put, kako je izražen u mojoj biografiji, određen tim sposobnostima, moj rad na sebi nije mogao započeti s mojom rođenjem. Kao duhovna osoba morao sam postojati prije nego što sam se rodio. Ja svakako nisam bio prisutan u svojim precima, jer su oni drugačiji od mene kao duhovni ljudi. Moja biografija se ne može objasniti tvojom, nego ja kao duhovno biće moram biti ponavljanje nekoga s kim se moja biografija može objasniti. Drugi, za početak, zamisliv slučaj bio bi da oblikovanje onoga što je sadržaj moje biografije dugujem samo duhovnom životu prije rođenja (ili začeca). Ali ova bi ideja bila opravdana samo ako bismo htjeli pretpostaviti da je ono što utječe na ljudsku dušu iz fizičkog okruženja, slično onome što duša ima iz čisto duhovnog svijeta. Takva pretpostavka proturječi doista točnom opažanju. Jer ono što određuje ljudsku dušu iz ovog fizičkog okruženja, takvo je da na isti način utječe na nešto doživljeno kasnije i na nešto doživljeno ranije. Kako bi se ispravno promatrali ovi uvjeti, čovjek mora steći razumijevanje kako u ljudskom životu postoje učinkoviti dojmovi koji utječu na sposobnosti duše, na isti način na koji stajanje pred djelom kojeg treba izvršiti uspoređuje s onim što je netko već prakticirao u fizičkom životu; samo što takvi dojmovi ne dolaze iz nečega što je već uvježbano u ovom neposrednom životu, nego prije iz duševnih sposobnosti koje se mogu utisnuti na isti način kao i sposobnosti stečene vježbom. Svatko tko prozre ove stvari dolazi do ideje o životu na Zemlji koji je morao prethoditi ovom sadašnjem. Ne može ne razmišljati o čisto duhovnim iskustvima u ovozemaljskom životu. - Fizički oblik koji je Schiller nosio, naslijedio je od svojih predaka. Ali kao što ovaj fizički oblik ne može izrasti iz zemlje, isto tako malo to može duhovno biće Schillera. On mora biti ponavljanje drugog duhovnog bića, iz čije biografije se može objasniti njegova vlastita, kao što se fizički oblik Schillera može objasniti ljudskom reprodukcijom. - Baš kao što je fizički ljudski oblik ponavljanje, ponovno utjelovljenje suštine ljudske vrste uvijek iznova, tako i duhovno biće mora biti ponovno utjelovljenje istog duhovnog ljudskog bića. Jer kao duhovna osoba, svatko je svoja vrsta.

Ovome što je ovdje rečeno može se prigovoriti: to su čiste ideje; i može se zahtijevati vanjski dokaz, kao što je navikao u običnoj prirodnoj znanosti. S druge strane, valja reći da je reinkarnacija duhovne osobe proces koji ne spada u područje vanjskih fizičkih činjenica, već se u potpunosti odvija na duhovnom području. I nijedna naša obična duhovna moć nema pristup ovom području osim mišljenja. Svatko tko ne želi vjerovati moći mišljenja, ne može se prosvijetliti o višim duhovnim činjenicama. - Za one čije su duhovne

oči otvorene, gore navedeni tokovi misli djeluju točno istom snagom kao i proces koji se odvija pred njihovim fizičkim očima. Svatko tko vjeruje da je takozvani 'dokaz' koji je konstruiran prema metodi uobičajenog znanstvenog znanja, uvjerljiviji od gornjih izjava o značenju biografije, može biti veliki znanstvenik u uobičajenom smislu riječi: ali vrlo je daleko od staza istinskog duhovnog istraživanja.

Jedna je od najviše zabrinjavajućih predrasuda to kada se duševne karakteristike osobe pokušavaju objasniti nasljeđem od oca, majke, ili drugih predaka. Svatko tko ima predrasudu da je, primjerice Goethe ono što čini njegovu bit naslijedio od oca i majke, za početak, teško će pronaći razloge, jer gaji duboku antipatiju prema nepristranom promatranju. Sugestije materijalizma sprječavaju ga da u pravom svjetlu sagleda veze među pojavama.

U takvim izjavama, uvjeti su za slijediti ljudsko biće nakon rođenja i smrti. U granicama određenim rođenjem i smrću, čovjek pripada trima svjetovima: tjelesnom, duševnom i duhovnom. Duša čini sredinu, vezu između tijela i duha, prodiranjem u treći član tijela, tijelo duše, sa sposobnošću osjeta, i prodiranjem u prvi član duha, duh-sam, kao *duša svijesti*. Kao rezultat toga, kroz život ima udjela u tijelu i duhu. To je izraženo u njenom cjelokupnom postojanju. Kako *duša osjećaja* može razviti svoje sposobnosti, ovisit će o organizaciji tijela duše. A s druge strane, koliko se duh-sam može razviti unutar sebe, ovisit će o životu *duše svijesti*. Što je duševno tijelo bolje oblikovano, to će *duši osjećaja* biti bolji odnos s vanjskim svijetom. I sam duh će postati bogatiji i moćniji što ga više bude hranila *duša svijesti*. Pokazalo se da se tijekom života duh-sam opskrbljuje ovom hranom kroz prerađena iskustva i plodove tih iskustava. Budući da se gore opisana interakcija između duše i duha može naravno dogoditi, samo tamo gdje su duša i duh smješteni jedno u drugome i međusobno prožeti, tj, unutar veze između 'duha-samog i *duše svijesti*'.

Najprije razmotrimo interakciju između tijela duše i *duše osjećaja*. Kao što je pokazano, tijelo duše je najfinije utjelovljenje fizičkog tijela, ali mu još uvijek pripada i ovisi o njemu. U određenom pogledu, fizičko tijelo, etersko tijelo i tijelo duše, čine cjelinu. Stoga je i tijelo duše uključeno u zakone fizičkog nasljeđa kroz koje tijelo dobiva svoj oblik. A budući da je to najpokretljiviji, najnestalniji oblik tjelesnosti, mora pokazivati i najpokretljivije i najnestalnije manifestacije nasljeđa. Prema tome, dok se fizičko tijelo najmanje razlikuje prema rasama, narodima, plemenima, a etersko tijelo pokazuje veće odstupanje za pojedinačne ljude, ali ipak pokazuje prevladavajuću istovjetnost, ova razlika u tijelu duše već je vrlo velika. Izražava ono što već percipiramo kao vanjsku, osobnu karakteristiku ljudskog bića. Stoga je i nositelj onoga što te osobne karakteristike prenosi od roditelja, baka i djedova, i tako dalje, na svoje potomstvo. - Istina je da

duša kao takva, kao što je objašnjeno, vodi potpuno vlastiti život; zatvara se sa stvarima koje voli i ne voli, svojim osjećajima i strastima. Ali djelotvorna je kao cjelina, i zato ova cjelina također dolazi do izražaja u *duši osjećaja*. I budući da ta *duša osjećaja* prodire u tijelo duše, i takoreći, ispunjava ga, oblikuje prema prirodi duše, i kao nositelj nasljeđa može potom prenijeti sklonosti, strasti i tako dalje, s predaka na potomke. Ono što Goethe kaže temelji se na ovoj činjenici: 'Od oca imam stas da vodim život ozbiljno; od majke vedru narav i želju da ispredam bajke'. Genijalnost naravno, nema ni od jednog ni od drugog. Na taj način možemo vidjeti što osoba od svojih duševnih karakteristika predaje na liniju fizičkog nasljeđa, da tako kažemo.

Supstance i sile fizičkog svijeta iste su vrste u cijelom rasponu vanjske fizičke prirode. Odatle se neprestano apsorbiraju i vraćaju se. Unutar nekoliko godina, masa materijala koje čini naše fizičko tijelo, potpuno se obnavlja. Činjenica da ova masa materijala poprima oblik ljudskog tijela i da se kontinuirano obnavlja unutar ovog tijela ovisi o činjenici da je na okupu drži etersko tijelo. A njegov oblik nije određen samo procesima između rođenja - ili začeca - i smrti, već prije ovisi o zakonima nasljeđa, koji se protežu dalje od rođenja i smrti. Činjenica da se duševna svojstva također mogu prenijeti putem nasljeđa, tj. progresija fizičkog nasljeđa stječe duševni utjecaj, je taj što duševno tijelo može biti pod utjecajem *duše osjećaja*.

Kako se odvija interakcija između duše i duha? Tijekom života duh je povezan s dušom na gore naveden način. Ona od njega prima dar življenja u onome što je istinito i dobro, i time izražava sam duh u vlastitom životu, u svojim sklonostima, porivima i strastima. Duh-sam donosi 'Ja' vječne zakone istine i dobra iz svijeta duha. Oni su preko *duše svijesti* povezani s iskustvima vlastitog duševnog života. Sama ta iskustva prolaze. Ali njihovi plodovi ostaju. Činjenica da je duh-sam bio povezan s njima ostavlja trajan dojam: u istom. Kada ljudski duh pristupi takvom iskustvu koje je slično drugome s kojim je već bio povezan, on u njemu vidi nešto poznato, i zna kako se prema njemu ponašati drugačije nego da se s njim susreće prvi put. Na tome se temelji cijelo učenje. A plodovi učenja su stečene vještine. - Na taj se način u vječni duh utiskuju plodovi prolaznoga života. A zar ne primjećujemo ove plodove? Koje su kvalitete temeljene na tome što su gore objašnjene kao karakteristike duhovnog ljudskog bića? Ali samo u sposobnostima za ovo ili ono, koje ljudi ponesu sa sobom kada započnu svoj ovozemaljski životni put. U određenom pogledu te su vještine vrlo slične onima koje možemo steći tijekom života. Uzmite nečiju genijalnost. O Mozartu je poznato da je kao dječak bio u stanju iz sjećanja zapisati dugo glazbeno djelo koje je čuo. To je mogao učiniti samo zato što je mogao imati pregled cijele stvari odjednom. Unutar određenih granica, ljudi tijekom života proširuju svoju sposobnost pregleda i prodiranja u veze, tako da onda imaju nove sposobnosti. Lessing je za sebe rekao da je kritičkim promatranjem stekao nešto što se približava genijalnosti. Ako se takvim vještinama,

temeljenim na sposobnostima, ne želimo diviti kao čudu, moramo ih smatrati plodovima iskustava koje je duh-sam imao kroz dušu. Ona su utisnuta u ovaj duh-sam. A budući da nisu utisnuta u ovom životu, bila su utisnuta u prethodnom. Ljudski duh je vlastita vrsta. I kao što ljudi, kao bića fizičke vrste, svoja svojstva nasljeđuju unutar vrste, tako i duh unutar svoje vrste, odnosno unutar sebe. U jednom životu ljudski se duh pojavljuje kao ponavljanje samoga sebe s plodovima svojih prethodnih iskustava iz prethodnog života. Ovaj život je stoga ponavljanje drugih, a sa sobom donosi ono za što je duh-sam radio u prethodnom životu. Kad duh-sam uzme u sebe nešto što može postati plod, prožima se životnim duhom. Kao što životno tijelo ponavlja oblik od vrste do vrste, tako životni duh ponavlja dušu od osobne egzistencije do osobne egzistencije.

Prethodna razmatranja uzdižu u ideju valjanosti, ideju, koja razlog za određene životne procese ljudi traži u ponovljenim životima na Zemlji. Ova ideja može dobiti svoj puni smisao samo kroz promatranje koje proizlazi iz duhovnih uvida koji se stječu stupanjem na put znanja opisan na kraju ove knjige. Ovdje samo treba pokazati da obično promatranje, pravilno usmjereno kroz razmišljanje, već vodi do ove ideje. Takvo zapažanje će, međutim, u početku ostaviti ideju donekle zasjenjenom. I neće se moći posve zaštititi od prigovora opažanju, koje nije precizno i ispravno vođeno mišljenjem. No, s druge strane, istina je da se svatko tko stekne takvu ideju običnim misaonim promatranjem priprema za nadosjetilno promatranje. U izvjesnoj mjeri razvija nešto što čovjek mora imati prije ovog nadosjetilnog promatranja, kao što mora imati oko prije osjetilnog promatranja. Svatko tko prigovara da se takvom idejom može sugerirati nadosjetilnom promatranju, samo dokazuje da nije u stanju slobodnim mišljenjem odgovoriti na stvarnost i da pritom sam sebi sugerira svoje prigovore.

* * *

Na taj su način duševna iskustva trajno sačuvana ne samo unutar granica rođenja i smrti, nego i izvan smrti. Ali duša svoja iskustva utiskuje ne samo u duh koji svijetli u njoj, nego, kao što je pokazano, i u vanjski svijet kroz djela. Ono što su ljudi radili jučer ima učinak i danas. Parabola o snu i smrti pruža sliku veze između uzroka i posljedice u ovom smjeru. - San se često nazivalo mlađim bratom smrti. Ujutro ustajem. Noć je prekinula moju tekuću aktivnost. Sada, pod normalnim okolnostima, ujutro ne mogu nastaviti svoju aktivnost bilo kako. Moram graditi na onome što sam učinio jučer, ako želim da u mom životu bude reda i koherentnosti. Moje jučerašnje djelovanje preduvjet je za ono što je danas moja odgovornost. Stvorio sam svoju sudbinu za danas s onim što sam postigao jučer. Malo sam se odmorio od posla; ali ova aktivnost pripada meni i vuče me natrag, nakon što sam se iz nje povukao na neko vrijeme. Moja prošlost ostaje povezana sa mnom; živi u mojoj sadašnjosti i pratit će me u mojoj budućnosti. Jutros se ne bih

morao probuditi, nego bih bio stvoren iznova, ni iz čega, da posljedice mojih jučerašnjih djela nisu moja današnja sudbina. Ne bi imalo smisla da se nisam preselio u kuću koju sam redovito gradio. Kao što čovjek ujutro nije novostvoren, tako i ljudski duh kada započne svoj ovozemaljski životni put. Pokušajte razjasniti što se događa kada uđete na ovaj životni put. Pojavljuje se fizičko tijelo koje dobiva svoj oblik kroz zakone nasljeđa. Ovo tijelo postaje nositelj duha koji ponavlja prethodni život u novom obliku. Između njih dvoje stoji duša, koja vodi svoj vlastiti život. Njene sklonosti i nesklonosti, želje i žudnje, služe joj; stavlja mišljenje u svoju službu. Kao *duša osjećaja*, ona prima dojmove vanjskog svijeta; a prinosi ih duhu da on iz njih može dugo upijati plodove. Ima ulogu posrednika, da tako kažemo, i njena je zadaća ispunjena kada ispuni tu ulogu. Tijelo oblikuje svoje dojmove; pretvara ih u osjete, čuva u sjećanju kao ideje i prosljeđuje duhu da ih trajno nosi. Duša je zapravo ono što čovjeka čini dijelom zemaljskog života. Svojim tijelom pripada fizičkoj ljudskoj vrsti. Kroz njega je pripadnik te vrste. Svojim duhom živi u višem svijetu. Duša privremeno povezuje oba svijeta.

Ali fizički svijet u koji ulazi ljudski duh, nije mu strana arena. Na njoj su utisnuti tragovi njegovih djela. Ima nešto na toj sceni što pripada njemu. Nosi pečat njegova bića. Vezano je za njega. Kao što mu je duša jednom prenijela dojmove vanjskog svijeta da bi za njega postali trajni, tako je ona, kao njegov organ, sposobnosti koje joj je on dao, pretvorila u radnje koje su također trajne po svojim učincima. Kao rezultat toga, duša je zapravo potekla u te radnje. U učincima njegovih postupaka, ljudska duša živi drugim neovisnim životom. Ali to može potaknuti gledanje na život, u smislu načina na koji događaji sudbine ulaze o ovaj život. Čovjeku se nešto 'dogodi', vjerojatno je u početku sklon takvo 'događanje' promatrati kao nešto što 'slučajno' ulazi u njegov život. Ali on može postati svjestan kako je i sam rezultat takvih 'slučajnosti'. Svatko tko gleda sebe u četrdesetoj godini života i ne želi ostati zaglavljn s nebitnom apstraktnom 'Ja'-predodžbom, pitajući se o svojoj duševnoj biti, može sebi reći: ja nisam ništa drugo nego ono što sam postao kroz ono što mi se sudbonosno 'dogodilo' do danas. Ne bih li bio drugačiji da sam, primjerice, u dobi od dvadeset godina doživio određeni niz iskustava umjesto onih koja su me pogodila? Tada će svoje 'Ja' tražiti ne samo u svojim razvojnim impulsima koji dolaze 'iznutra', već i u onome što intervenira u njegov život 'izvana'. Prepoznat će sebe u onome što mu se 'događa'. Ako se netko bez predrasuda prepusti takvoj spoznaji, tada je potreban samo još jedan korak istinski intimnog promatranja života, kako bi se vidjelo nešto u onome što kroz određena sudbonosna iskustva dotječe u njega, što 'Ja' zahvaća izvana, kao što sjećanje djeluje iznutra kako bi prošlo iskustvo ponovno zasjalo. Čovjek se može učiniti sposobnim da u svom sudbonosnom iskustvu opazi kako ranija radnja duše ide svojim putem do 'Ja', baš kao što u sjećanju prijašnje iskustvo ide svojim putem do predodžbe ako za to postoji vanjski razlog. Već se aludiralo o 'mogućoj' ideji da bi

posljedice djela mogle ponovno utjecati na ljudsku dušu. Unutar individualnog zemaljskog života, takav susret je isključen za određene posljedice djela jer je ovozemaljski život bio predisponiran za izvršenje djela. Iskustvo leži u postignuću. Određena posljedica čina ne može više utjecati na dušu nego se čovjek može sjetiti iskustva dok je još usred njega. U tom pogledu može se raditi samo o doživljavanju posljedica nekog čina, koje ne pogađaju 'Ja' s dispozicijama koje ono ima u zemaljskom životu iz kojeg vrši djelo. Pogled može biti usmjeren samo na posljedice postupaka iz drugih života na Zemlji. Dakle - čim osjetite da je ono što vam se 'događa' kao iskustvo sudbine povezano s 'Ja', kao ono što je iznutra formirano od ovog 'Ja' - možete samo misliti da u takvom iskustvu sudbine imate posljedice vaših postupaka iz prethodnih zemaljskih života. Vidimo da smo odvedeni do pretpostavke, paradoksalne za običnu svijest, da su sudbonosna iskustva jednog života na Zemlji povezana s djelima prethodnih života na Zemlji, i tako smo odvedeni kroz intimo, misaono vođeno razumijevanje života. Opet, ova ideja može dobiti svoj puni sadržaj samo preko nadosjetilnog znanja: bez toga je kao silueta. Ali opet, dobivena iz obične svijesti, priprema dušu da može vidjeti svoju istinu kroz istinsko nadosjetilno promatranje.

Samo jedan dio mog djela je u vanjskom svijetu; drugi je u meni. Ovaj odnos između 'Ja' i djela može se razjasniti kroz jednostavnu usporedbu iz prirodne znanosti. Životinje koje su nekoć migrirale u špilje Kentucky-a kao one koje vide, zbog života u njima izgubile su vid. Boravak u tami zaustavio je rad očiju. Kao rezultat toga, fizička i kemijska aktivnost koja se događa tijekom gledanja, više se u tim očima ne provodi. Struja hrane koja se prije koristila za ovu aktivnost sada teče u druge organe. Sada te životinje mogu živjeti samo u ovim špiljama. One su svojim djelovanjem, doseljavanjem, stvorile uvjete za svoj kasniji život. Imigracija je postala dio njihove sudbine. Entitet koji je jednom djelovao, povezo se s rezultatima djelovanja. Tako je to s ljudskim duhom. Duša mu je mogla prenijeti određene sposobnosti samo tako što je bila aktivna. I te sposobnosti odgovaraju djelima. Kroz čin koji je duša izvršila, u njoj živi snažna dispozicija da izvrši neki drugi čin, koji je plod tog čina, a to duša nosi u sebi kao nužnost sve dok taj drugi čin nije izvršen. Također se može reći da je kroz djelo u dušu utisnuta nužnost izvršavanja posljedica tog djela.

Ljudski duh je svojim djelovanjem doista sebi pripremio sudbinu. U novom životu se nalazi vezan za ono što je radio u svom prethodnom životu. - Može se postaviti pitanje: kako to može biti, budući da se ljudski duh nakon reinkarnacije prenosi u potpuno drugačiji svijet od onog koji je nekoć napustio? Ovo se pitanje temelji na ideji o lancu sudbine koji je jako vezan za vanjske aspekte života. Kada promijenim svoje okruženje iz Europe u Ameriku, također se nađem u potpuno novom okruženju. Pa ipak, moj život u Americi u potpunosti ovisi o mom prethodnom u Europi. Ako sam bio mehaničar u Europi, moj život u Americi je potpuno drugačiji nego da sam

bio bankovni službenik. U jednom slučaju vjerojatno ću biti okružen strojevima u Americi, u drugom bankarskim objektima. U svakom slučaju, moj prethodni život određuje moju okolinu; provlači k sebi, takoreći, ono što mu je srodno iz cijele okoline. Tako je i s duhom-samim. U novom životu nužno se okružuje osobama s kojima je povezan iz prethodnih života. - I zato je san korisna slika smrti, jer je čovjek tijekom spavanja udaljen od scene u kojoj ga čeka njegova sudbina. Dok vi spavate, događaji na ovoj sceni se nastavljaju. Neko vrijeme nemate utjecaja na ovaj tijek. Ipak, naš život u novom danu ovisi o učincima radnji prethodnog dana. Naša je osobnost istinski utjelovljena u našim postupcima svakog jutra. Ono što je noću bilo odvojeno od nas, danju se takoreći, obavlja oko nas. - Tako je i s djelima prethodnih inkarnacija čovjeka. Ona su vezana uz njega kao njegova sudbina, baš kao što život u mračnim špiljama ostaje povezan sa životinjama koje su izgubile vid migrirajući u te špilje. Kao što ove životinje mogu živjeti samo ako se nalaze u okruženju u koje su se same smjestile, tako i ljudski duh može živjeti samo u okruženju koje je sam sebi stvorio svojim djelovanjem. Neposredan tijek događaja osigurava da ujutro zateknem situaciju koju sam stvorio prethodni dan. Činjenicu da kada se ponovno utjelovim, nađem okruženje koje odgovara rezultatu mojih postupaka iz prethodnog života, osigurava odnos mog reinkarniranog duha sa stvarima u okruženju. Tada možete stvoriti ideju kako je duša integrirana u ljudsko biće. Fizičko tijelo je podložno zakonima nasljeđa. Ljudski duh, s druge strane, mora se uvijek iznova utjeloviti; a njegov je zakon da plodove prethodnih života prenosi u sljedeće. Duša živi u sadašnjosti. Ali ovaj život u sadašnjosti nije neovisan o prethodnim životima. Utjelovljeni duh sa sobom donosi svoju sudbinu iz svojih prethodnih inkarnacija. I ova sudbina određuje život. Kakve će dojmove duša moći imati, kakve će želje moći zadovoljiti, kakve će radosti i patnje iskusiti, s kakvim će ljudima doći u kontakt: to ovisi o tome kakva su bila djela u prethodnim inkarnacijama duha. Ljudi s kojima je duša bila povezana u jednom životu, morat će se ponovno naći u sljedećem, jer djela koja su se dogodila između njih moraju imati svoje posljedice. Kao jedna duša, one povezane s njom također će težiti reinkarnaciji u isto vrijeme. Život duše je stoga rezultat samostvorene sudbine ljudskog duha. Tri stvari određuju životni put osobe između rođenja i smrti. I na tri načina ovisi o čimbenicima koji leže izvan rođenja i smrti. Tijelo je podložno zakonu nasljeđa; duša je podložna sudbini koju je sama stvorila. Ova sudbina koju je stvorio čovjek zove se, starim izrazom, njegova karma. A duh je podložan zakonu reinkarnacije, ponovljenih života na Zemlji. - Odnos između duha, duše i tijela, može se stoga izraziti i ovako: duh je neprolazan; rođenje i smrt odvijaju se u tjelesnosti prema zakonima fizičkog svijeta; život duše, koji je podložan sudbini, posrednik je između to dvoje tijekom zemaljskog života. Sve daljnje spoznaje o prirodi čovjeka pretpostavljaju upoznavanje s 'tri svijeta' kojima on pripada. Ovo dalje se bavi njima.

Način mišljenja koji se suočava s pojavama života i koji se ne boji slijediti misli proizašle iz žive kontemplacije do krajnjih posljedica, može pukom logikom doći do ideje ponovljenih zemaljskih života i zakona sudbine. Koliko god je istina da vidovnjak s otvorenim 'duhovnim okom' prošle živote doživljava kao otvorenu knjigu, jednako je istina da sve može zasjati razumu koji razmišlja. [Usporedi s onim što je rečeno na kraju knjige pod 'Pojedinačni komentari i dodaci'.]

Tri svijeta

I. Svijet duše

Promatranje čovjeka pokazalo je da on pripada trima svjetovima. Materijali i sile koje grade njegovo tijelo preuzeti su iz svijeta fizičke tjelesnosti. On ima znanje o ovom svijetu kroz percepciju svojih vanjskih fizičkih osjetila. Svatko tko vjeruje samo tim osjetilima, i razvija svoju sposobnost opažanja, ne može dobiti nikakve informacije o druga dva svijeta, duševnom i duhovnom. - Hoće li se čovjek moći uvjeriti u stvarnost neke stvari ili bića, ovisi o tome ima li za to neki organ percepcije, osjetilo. - Naravno, lako može doći do nesporazuma ako se, kao što se ovdje događa, viši organi percepcije nazivaju duhovnim osjetilima. Jer kada se govori o 'osjetilima', nehotice se to povezuje s idejom 'fizičkog'. Fizički svijet se također naziva 'osjetilnim' svijetom, za razliku od 'duhovnog'. Da ne bi došlo do nesporazuma, treba uzeti u obzir da se o 'višim osjetilima' govori samo u komparativnom, prenesenom smislu. Kao što tjelesna osjetila opažaju tjelesno, tako duševna i duhovna osjetila, opažaju duševno i duhovno. Pojam osjetilo koristi se samo u značenju 'organa opažanja'. Čovjek ne bi imao znanja o svijetlu i boji, da nije imao oko koje osjeti svjetlo; ne bi znao ništa o zvukovima da nije imao uho koje osjeća zvuk. S tim u vezi njemački filozof Lotze s pravom kaže: 'Bez oka koje osjeća svjetlo i bez uha koje osjeća zvuk, cijeli bi svijet bio mračan i tih. U njemu bi bilo jednako malo svjetla i zvuka koliko bi zubobolja bila moguća bez živca u zubi koji osjeća bol. - Da bi se ono što je ovdje rečeno vidjelo u ispravnom svijetlu, treba samo razmisliti o tome koliko svijet mora biti sasvim drugačiji za niža živa bića nego za ljude, koja imaju samo neku vrstu osjetila dodira ili osjeta raširenog po cijeloj površini tijela. U svakom slučaju, svjetlo, boja i zvuk, za njih ne mogu postojati u istom smislu kao za bića koja su obdarena očima i ušima. Vibracije zraka izazvane hicem iz sačmarice također mogu utjecati na njih kada ih pogode. Da bi se ti zračni titraji otkrili duši kao prasak neophodan je sluh. A oko je potrebno da bi se određeni procesi u finoj tvari koja se zove eter otkrili kao svjetlost i boja. - Čovjek saznaje nešto o biću ili stvari, tek tako što od njih prima učinak preko jednog od svojih organa. Ovaj odnos čovjeka prema svijetu stvarnosti savršeno je ilustriran u Goetheovoj sljedećoj izjavi: "Zapravo, uzalud pokušavamo izraziti bit neke stvari. Postajemo svjesni učinaka, a samo cjelovita povijest tih učinaka vjerojatno obuhvaća bit te stvari. Uzalud pokušavamo opisati nečiji karakter: spojimo njegove postupke, njegova djela, i pred nama će se pojaviti slika njegovog karaktera. Boje su djela svjetlosti, djela i patnje.... Boje i svjetlost su u najtočnijem odnosu jedno s drugim, ali o oboje moramo misliti kao da pripadaju cijeloj prirodi; jer ona je ta koja se želi otkriti, posebno osjetilu

oka. Na isti način priroda se otkriva i drugom smislu... Ovako priroda govori prema dolje drugim osjetilima, poznatim, krivo shvaćenim, nepoznatim osjetilima; tako ona govori sama sa sobom i nama kroz tisuću pojava. Za pozorne, ona nigdje nije mrtva, niti tiha." Bilo bi netočno kad bi se Goetheov iskaz htio tumačiti tako kao da negira spoznatljivost biti stvari. Goethe ne misli: opaža se samo učinak stvari, a bit se krije iza toga. Dapače, smatra da o takvoj 'skrivenoj biti' uopće ne treba govoriti. Suština ne stoji iza svoje objave; nego se pojavljuje kroz objavu. Ali ta je bit često toliko bogata da se može otkriti drugim osjetilima u još nekim drugim oblicima. Ono što je otkriveno pripada biti, ali zbog ograničenja osjetila, to nije cijela bit. Ovo Goetheovo gledište također je ono na koje se ovdje misli u smislu znanosti duha.

Kao što se u tijelu razvijaju oči i uši kao organi percepcije, kao osjetila za fizičke procese, čovjek može razviti i duševne i duhovne organe opažanja preko kojih mu se otvara svijet duše i duha. Za one koji nemaju takva viša osjetila, ovi su svjetovi 'mračni i tihi', baš kao što je fizički svijet 'mračan i tih' za biće bez očiju i ušiju. Međutim, čovjekov odnos prema tim višim osjetilima nešto je drugačiji nego prema fizičkim. U pravilu, dobra majka priroda osigurava da se ovi potonji u njemu potpuno razvijaju. Do njih dolazi bez da se on uplete. Na razvoju viših osjetila mora sam raditi. On mora razviti svoju dušu i duh, ako želi spoznati svijet duše i duha, kao što je priroda razvila njegovo tijelo, tako da može spoznati svoju fizičku okolinu i orijentirati se u njoj. Takav razvitak viših organa koje priroda nije sama razvila, nije neprirodan; jer u višem smislu, sve što ljudi postignu, dolazi s prirodom. Samo onaj tko bi tvrdio da čovjek mora ostati na onom stupnju razvoja na kojem je ispušten iz ruku prirode - samo bi on razvoj viših osjetila mogao nazvati neprirodnim. On 'pogrešno shvaća' značenje ovih organa, u smislu citirane Goetheove izreke. Ali takva se osoba također treba boriti protiv svakog ljudskog obrazovanja, jer i ono nastavlja rad prirode. A posebno bi se morao suprotstaviti operacijama slijepih od rođenja. Jer isto se događa nekome tko je rođen slijep, nakon operacije, kao i onome tko probudi svoja viša osjetila na način koji je objašnjen u zadnjem dijelu ovog rada. Svijet mu se ukazuje s novim svojstvima, s novim procesima i činjenicama, od kojih fizička osjetila ne otkrivaju ništa. Njemu je jasno da preko tih viših organa ništa samovoljno ne dodaje stvarnosti, ali da bi mu bez njih bitni dio ove stvarnosti ostao skriven. Svijet duše i duha, nisu ništa što je pored, ili odvojeno od fizičkog svijeta; oni nisu prostorno odvojeni od njega. Kao što prethodno mračni svijet zasvijetli svjetlom i bojama, za osobu slijepu od rođenja koja je operirana, na takav način, i stvari koje su se prethodno samo fizički pojavljivale, kod osobe koja je duševno i duhovno probuđena, otkrivaju svoja duševna i duhovna svojstva. Međutim, i ovaj svijet je ispunjen procesima i bićima koji ostaju potpuno nepoznati, onima koji nisu duševno i duhovno probuđeni. - (Kasnije u ovoj knjizi ćemo govoriti

detaljnije o razvoju duševnih i duhovnih osjetila. Ovdje su prvo opisani sami ti viši svjetovi. Svatko tko poriče ove svjetove ne kaže ništa drugo osim da nije još razvio svoje više organe. Ljudski razvoj nije dovršen ni u jednoj fazi; uvijek se mora nastaviti.)

Čovjek često nehotice zamišlja da su 'viši organi' previše slični fizičkim. Ali trebao bi shvatiti da ima posla s duhovnim ili duševnim tvorbama u tim organima. Stoga ne treba očekivati da je ono što opažamo u višim svjetovima, samo maglovito razvodnjena materijalnost. Sve dok se tako nešto očekuje, neće se moći jasno shvatiti što se ovdje zapravo misli pod 'višim svjetovima'. Mnogim ljudima ne bi bilo tako teško znati nešto o tim 'višim svjetovima' - za početak, međutim, samo elementarno - da ne zamišljaju da ono što bi trebalo percipirati, da to mora biti nešto profinjenije fizičko. Budući da zapravo tako nešto pretpostavljaju, uglavnom ne žele ni priznati što to zapravo jest. Njima je to nerealno, ne prihvaćaju to kao nešto što ih zadovoljava i slično. Svakako: viši stupnjevi duhovnog razvoja teško su dostupni; ali ono što je dovoljno da se spozna bit duhovnog svijeta - a to je već mnogo - ne bi bilo tako teško postići kad bi se čovjek najprije htio osloboditi predrasuda koje u njemu postoje, da duševno i duhovno zamišlja samo kao finiju fizičku stvar.

Kao što osobu u potpunosti ne poznajemo ako imamo samo predodžbu o njenom fizičkom izgledu, tako ne poznajemo ni svijet koji nas okružuje ako znamo samo ono što nam fizička osjetila otkrivaju. I kao što fotografija postaje razumljiva i puna života, kada se fotografiranoj osobi toliko približimo da upoznamo njenu dušu, i fizički svijet možemo doista razumjeti tek ako upoznamo njegovu duševnu i duhovnu osnovu. Stoga je ovdje uputno najprije govoriti o višim svjetovima, duševnom i duhovnom, a tek onda ocjenjivati fizički svijet s gledišta znanosti duha.

U sadašnjoj kulturnoj epohi postoje određene poteškoće kada se govori o višim svjetovima. Zato što je ova kulturna epoha osobito velika u poznavanju i ovladavanju fizičkim svijetom. Naše riječi su dobile svoj pečat i značenje u odnosu na ovaj fizički svijet. Ali morate koristiti ove uobičajene riječi kako biste se povezali s nečim poznatim. To otvara vrata nesporazumima za one koji žele vjerovati samo svojim vanjskim osjetilima. - Za početak, neke se stvari mogu izraziti i samo nagovijestiti u prisporobama. Ali tako mora biti, jer takve su prisporobe sredstvo kojim se čovjek prvotno upućuje na te više svjetove, i kojim se promiče njegovo vlastito uzdizanje do njih. (O tom uzdizanju će se raspravljati u kasnijem poglavlju, u kojem će biti istaknut razvoj duševnih i duhovnih organa percepcije. Prvo, ljudi bi o višim svjetovima trebali učiti kroz prisporobe. Onda mogu razmišljati o tome da steknu moć za uvid u isto.) Baš kao što tvari i sile koje kontroliraju naš želudac, naše srce, naša pluća, naš mozak i tako dalje, dolaze iz fizičkog svijeta, tako i naše duševne karakteristike, naši nagoni, želje, osjećaji,

strasti, žudnje, osjeti i tako dalje, dolaze iz duševnog svijeta. Čovjekova je duša član ovog duševnog svijeta, kao što je njegovo tijelo dio svijeta fizičke tjelesnosti. Ako se odmah želi naznačiti razlika između fizičkog svijeta i duševnog svijeta, može se reći da je potonji, u svim svojim stvarima i esenciji, mnogo finiji, pokretljiviji i plastičniji od prvog. Ali mora nam biti jasna činjenica da kada uđemo u duševni svijet, ulazimo u potpuno novi svijet u usporedbi s fizičkim. Ako bi se u tom pogledu govorilo o grubljem i finijem, mora se biti svjestan da se komparativno ukazuje na ono što je bitno drugačije. Tako je sa svime što se o svijetu duše kaže riječima koje su posuđene od fizičke tjelesnosti. Ako se to uzme u obzir, onda se može reći da se strukture i biće svijeta duše sastoje od duševnih supstanci, i da su kontrolirane silama duše, baš kao što je to slučaj u fizičkom svijetu s fizičkim supstancama i silama.

Kao što su prostorno širenje i prostorno kretanje karakteristični za fizičke strukture, tako su i razdražljivost i želje, za duševne stvari i bića. Svijet duše se stoga naziva i svijetom žudnji ili želja ili svijetom 'zahtijeva'. Ovi su izrazi posuđeni iz svijeta duše. Stoga se mora primijetiti, da su stvari u onim dijelovima svijeta duše koje leže izvan ljudske duše, jednako različite od sila duše unutar nje, kao što su fizičke supstance i sile fizičkog vanjskog svijeta, različite od dijelova koji čine fizičko ljudsko tijelo. (Nagon, žudnja, želja, nazivi su za materijal svijeta duše. Ovaj materijal se naziva 'astral'. Ako se više konkretno obrati pozornost na sile duševnog svijeta, može se govoriti o 'entitetu želje'. Ali ne smijemo zaboraviti da razlika između 'materije' i 'sile' ne može biti tako stroga ovdje kao u fizičkom svijetu. Nagon se jednako lako može nazvati 'sila' kao i 'supstanca'.) Svatko tko prvi put dobije uvid u duševni svijet, naći će zbujujuće razlike između njega i fizičkog svijeta. Ali to je također slučaj i kada se otvara prethodno neaktivno osjetilo. Osoba koja je rođena slijepa, nakon operacije se mora najprije naučiti snalaziti u svijetu koji je ranije poznavala samo osjetilom dodira. Takva osoba, naprimjer, prvo vidi predmete u svojim očima; onda ih vidi, izvan sebe, ali mu se isprva čine kao da su naslikani na površini. Tek postupno shvaća dubinu, prostornu udaljenost stvari i tako dalje. - U svijetu duša vrijede drugačiji zakoni nego u fizičkom svijetu. Sada su, naravno, mnoge duševne strukture povezane s onima iz drugih svjetova. Ljudska duša, naprimjer, vezana je za fizičko ljudsko tijelo i za ljudski duh. Proces koji se u njoj mogu promatrati su pod utjecajem fizičkog i duhovnog svijeta u isto vrijeme. O tome se mora voditi računa kada se promatra svijet duše; i ne smije se duševnim zakonima baviti kao s onim što dolazi od utjecaja iz drugog svijeta. - Naprimjer, čovjek odašilje neku želju, ona je nastala mišlju, predodžbom duha, i slijedi njegove zakonitosti. Ali baš kao što netko može odrediti zakone fizičkog svijeta zanemarujući utjecaje, naprimjer čovjekov utjecaj, slično je moguće i s duševnim svijetom.

Važna razlika između duševnih procesa i fizičkih procesa, može se izraziti opisivanjem interakcije kazavši da je u prvima mnogo više unutarnja. U fizičkom prostoru, naprimjer, prevladava zakon 'šoka'. Kada pokretna kugla od bjelokosti udari nepokretnu, potonja se počinje kretati u smjeru koji se može izračunati iz kretanja i elastičnosti prve. U prostoru duše, interakcija između dva entiteta koji se susreću, ovisi o njihovim unutarnjim svojstvima. Oni se međusobno prožimaju i, takoreći, urastaju zajedno ako su povezani jedni s drugima. Oni se međusobno odbijaju, kad im se suštine sukobe. U fizičkom prostoru postoje određeni zakoni vida, naprimjer. - Udaljene objekte možete vidjeti u smanjenoj perspektivi. Kad pogledate niz aveniju, prema zakonima perspektive, udaljenija stabla izgledaju kao da su na manjoj udaljenosti jedno od drugog, od onih u blizini. U duševnom prostoru, pak, promatraču se sve javlja, i ono blisko i ono daleko, na daljinama koje imaju zbog svoje unutarnje naravi. To je naravno, izvor najrazličitijih pogrešaka, za one koji ulaze u prostor duše i sobom žele nositi pravila iz fizičkog svijeta.

Jedna od prvih stvari koje čovjek mora usvojiti da bi se orijentirao u duševnom svijetu, jest razlikovati različite vrste njegovih tvorevina, na sličan način kao što se razlikuju čvrsta, tekuća i zračna ili plinovita tijela u fizičkom svijetu. Da biste došli do toga, morate poznavati dvije osnovne sile koje su ovdje posebno važne. Mogu se nazvati simpatija i antipatija. Kako te osnovne sile djeluju u duševnoj strukturi određuje njen tip. Snaga kojom struktura duše privlači druge, nastoji se s njima stopiti, i potvrđuje svoje srodstvo s njima, mora se opisati kao simpatija. Antipatija je, s druge strane, snaga kojom se strukture duše međusobno odbijaju, isključuju i potvrđuju vlastitu individualnost. Mjera u kojoj su te osnovne sile prisutne u strukturi duše ovisi o tome kakvu ulogu ona igra u duševnom svijetu. Najprije se moraju razlikovati tri vrste duševnih formacija, ovisno o djelovanju simpatije i antipatije u njima. A te se vrste međusobno razlikuju po tome što simpatije i antipatije, stoje u vrlo specifičnim međusobnim odnosima. Obje osnovne sile prisutne su u sve tri. Za početak, uzmite strukturu prve vrste. Ona privlači druge strukture u svojoj okolini zbog simpatije koja vlada u njoj. No, osim te simpatije, u njoj postoji i antipatija, kojom odbija ono što je u njenoj okolini. Vanjskom svijetu će takva struktura izgledati kao da je obdarena samo antipatijom. To nije slučaj. U njoj ima simpatije i antipatije. Ali ovo drugo je pretežno slučaj. Ima prednost nad prvim. Takvi entiteti igraju sebičnu ulogu u prostoru duše. Odbacuju puno stvari oko sebe i samo nekoliko stvari s ljubavlju privlače sebi. Stoga se kreću kroz prostor duše kao nepromjenjivi oblici. Zbog snage simpatije koja je u njima, izgledaju pohlepni. U isto vrijeme, pohlepa se čini nezasitnom, kao da se ne može zadovoljiti, jer prevladavajuća antipatija odbija toliko toga da to zadovoljstvo ne može doći. Ako netko želi usporediti duševne formacije ove vrste s nečim u fizičkom svijetu, može se reći: one odgovaraju čvrstim fizičkim tijelima. Ova oblast duševne materijalnosti može se nazvati *goruća želja*. Ono što se iz

ove goruće želje miješa u duše životinja i ljudi, određuje ono što se zove niži čulni nagoni, njihovi prevladavajući sebični instinkti. - Druga vrsta formacija duše je ona u kojoj dvije osnovne sile održavaju ravnotežu, to jest, u kojima simpatija i antipatija djeluju jednakom snagom. One drugim entitetima pristupaju s određenom neutralnošću; djeluju na njih kao srodne bez da se posebno privlače ili odbijaju. Takoreći, one ne povlače čvrstu granicu između sebe i okoline. Stalno dopuštaju strukturama u svojoj okolini da utječu na njih; stoga ih se može usporediti s tekućim tvarima fizičkog svijeta. I nema ništa pohlepnog u načinu na koji takve strukture privlače druge sebi. Učinak na koji se ovdje misli događa se, naprimjer, kada ljudska duša osjeti boju. Kad osjetim crvenu boju, u početku primam neutralan podražaj iz okoline. Tek kada se ovom poticaju doda zadovoljstvo u crvenoj boji, dolazi u obzir drugačiji učinak na dušu. Ono što uzrokuje neutralni podražaj su duševne strukture, koje su u takvom međusobnom odnosu da su simpatija i antipatija međusobno u ravnoteži. Materijalnost duše koja ovdje dolazi u obzir morat će se opisati kao potpuno podatna i tečna. Ne kreće se sebično kroz prostor duše kao prva, nego tako da njeno postojanje posvuda prima dojmove i pokazuje se vezanom uz mnogo toga s čime se susreće. Izraz koji je primjenjiv na njih, mogao bi biti: *protočna osjetljivost*. - Treća vrsta formacija duše je ona u kojoj simpatija ima prednost nad antipatijom. Antipatija uzrokuje afirmaciju sebičnosti; ali to je u drugom planu u odnosu na privlačnost prema stvarima oko nas. Zamislite takvu strukturu unutar prostora duše. Pojavljuje se kao središte privlačne sfere koja se proteže nad objektima u okruženju. Takve strukture treba posebno označiti kao *materijalnost želje*. Ovaj izraz se čini ispravnim jer kroz postojeću antipatiju, koja je samo slabija od simpatije, privlačnost djeluje na način da se privučeni objekti dovode u područje vlastite strukture. To simpatiji daje sebičan ton. Ova *materijalnost želje* može se usporediti s plinovitim ili zračnim tijelima fizičkog svijeta. Baš kao što se plin pokušava proširiti u svim smjerovima, *materijalnost želje* se širi u svim smjerovima.

Više razine duševne materijalnosti karakterizira činjenica da se u njima jedna temeljna sila, naime antipatija, potpuno povlači, a samo se simpatija pokazuje stvarno učinkovito. Sada se ovo prvo može izraziti unutar dijelova same strukture duše. Ovi dijelovi međusobno djeluju privlačno jedan na drugoga. Snaga suosjećanja unutar strukture duše izražava se u onome što se naziva zadovoljstvom. I svako smanjenje ove simpatije je nezadovoljstvo. Nezadovoljstvo je samo smanjeno zadovoljstvo, kao što je hladnoća samo smanjena toplina. Zadovoljstvo i nezadovoljstvo je ono što živi u ljudima kao svijet osjećaja - u užem smislu. Osjećaj je tkanje duše u sebi. Ono što se naziva ugodom, zavisi o načinu na koji se osjećaji zadovoljstva i nezadovoljstva tkaju unutar duše.

One duševne tvorevine čija simpatija ne ostaje ograničena na područje vlastitog života zauzimaju još višu razinu. One se, kao i četvrte, razlikuju od

tri niža stupnja po tome što snaga simpatije ne mora nadvladati nikakvu antipatiju koja joj se suprotstavlja. Kroz ove više tipove materijalnosti duše, raznolikost struktura duše se spaja kako bi oblikovala zajednički svijet duša. Ako je antipatija u pitanju, duševna struktura teži nečem drugom zarad vlastitog života, kako bi se kroz drugo ojačala i obogatila. Gdje antipatije šute, drugo se prihvaća kao objava, kao očitovanje. Ovaj viši oblik materijalnosti duše, u prostoru duše igra sličnu ulogu koju ima svjetlost u fizičkom prostoru. On uzrokuje da struktura duše, takoreći, apsorbira postojanje i bit drugog radi nje same, ili bi se također moglo reći, dopušta da bude ozračena njima. Budući da duševna bića crpe iz ovih viših oblasti, ona se bude u istinski duševni život. Njihov tupi život u mraku otvara se prema van, svijetli: i zrači u prostor duše; tromo, tupo tkanje iznutra, koje se želi zatvoriti kroz antipatiju, kada su prisutne samo supstance nižih regija, postaje snaga i aktivnost koja izvire iznutra i teče prema van.

Protočna osjetljivost druge regije djeluje samo kada se strukture spoje. Ali onda se jedna stvar prelijeva u drugu. Ali dodir je ovdje neophodan. U višim oblastima postoji slobodno zračenje i izlivanje. (Suština ove oblasti s pravom se opisuje kao 'zračenje', jer simpatija koja se razvija djeluje na takav način da se kao simbol može koristiti izraz preuzet iz efekta svijetla.) Baš kao što biljka uvene u podrumu, tako i duševne strukture nestaju bez duševnih supstanci viših oblasti koje ih oživljavaju. Svjetlost duše, aktivna snaga duše, i stvarni život duše, u užem smislu, pripadaju ovim oblastima i odavde se ulijevaju u bića duše.

Treba razlikovati tri donje i tri gornje oblasti svijeta duše; a obje se posredovanje četvrtom, tako da to rezultira sljedećom podjelom svijeta duše:

1. Oblast goruće želje
2. Oblast protočne osjetljivosti
3. Oblast želja
4. Oblast zadovoljstva i nezadovoljstva
5. Oblast svijetla duše
6. Oblast aktivne sile duše
7. Oblast duševnog života

Kroz prve tri oblasti, strukture duše dobivaju svoja svojstva iz odnosa između antipatije i simpatije; kroz četvrtu oblast, simpatija se tka unutar same strukture duše; kroz tri više oblasti moć simpatije postaje sve slobodnija; supstance duše tih oblasti, vedro i okrepljujuće lelujaju prostorom duše, budeći ono što bi se inače moralo izgubiti u vlastitom postojanju.

Zapravo bi trebalo biti suvišno, ali zbog jasnoće ovdje je naglašeno da ovih sedam oblasti svijeta duše, ne predstavljaju oblasti odvojene jednu od druge. Kao što se krute tvari, tekućine i plinovi, međusobno prožimanju u fizičkoj oblasti, tako se *goruća želja, protočna osjetljivost* i sile svijeta duše međusobno prožimaju u duševnoj oblasti. I kao što u fizičkom području toplina prodire u tijelo i svjetlost ga obasjava, tako je i u duševnoj oblasti to slučaj sa zadovoljstvom i nezadovoljstvom, te sa svjetlom duše. I slično se događa i s aktivnom silom duše i stvarnim životom duše.

II. Duša i svijet duše nakon smrti

Duša je spona između čovjekova duha i njegova tijela. Njegove simpatije i antipatije, koje svojim međusobnim odnosom izražavaju dušu: želja, osjetljivost, žudnja, zadovoljstvo i nezadovoljstvo i tako dalje - one ne samo da djeluju između struktura duše, već se također izražavaju u odnosu na bića drugih svjetova, fizičkog i duhovnog svijeta. Dok duša živi u tijelu, ona je, da tako kažem, uključena samo u ono što se događa u ovom tijelu. Kada se fizičke funkcije tijela odvijaju pravilno, u duši nastaju zadovoljstvo i uгода; ako su te funkcije poremećene, javlja se bol i nelagoda. - Duša također ima svoj udio u aktivnostima duha: ova je misao ispunjava radošću, ona druga gađenjem; ispravna prosudba ima odobravanje duše, pogrešna njeno nezadovoljstvo. - Da, stupanj razvoja čovjeka ovisi o tome jesu li sklonosti duše u jednom ili drugom smjeru. Čovjek je savršeniji što njegova duša više suosjeća s manifestacijama duha; utoliko je nesavršeniji što se njegove sklonosti više zadovoljavaju aktivnostima tijela.

Duh je središnja točka ljudskog bića, tijelo je posrednik preko kojeg duh gleda i spoznaje fizički svijet i preko kojeg djeluje u njemu. Ali duša je posrednik između njih dvoje. Oslobađa osjećaj zvuka od fizičkog dojma koji vibracije zraka ostavljaju na uho; doživljava užitek ovog tona. Sve to priopćava duhu, koji time stječe razumijevanje fizičkog svijeta. Misao koja se pojavi u duhu pretvara u želju za ostvarenjem, i tek tada uz pomoć fizičkih alata, ona može postati djelo. - Sada čovjek može ispuniti svoju sudbinu jedino tako da pusti duhu da usmjerava sav njegov rad. Duša kroz sebe može usmjeriti svoje sklonosti prema tjelesnom kao i prema duhovnom. Kao da spušta svoje taktilne niti do fizičkog, kao što ih rasteže do duhovnog. Uranjanjem u fizički svijet, vlastita bit biva prožeta i obojena prirodom fizičkog. Ali budući da duh može djelovati u fizičkom svijetu samo njenim posredovanjem, time je njemu dano usmjerenje prema fizičkom. Njegove formacije su privučene prema fizičkom silama duše. Razmotrite nerazvijeno ljudsko biće. Sklonosti njegove duše ovise o aktivnostima njegova tijela. On osjeća zadovoljstvo samo u dojmovima koje fizički svijet ostavlja na njegova

osjetila. I njegov je duhovni život time u potpunosti uvučen u ovu sferu. Njegove misli služe samo za zadovoljenje njegovih fizičkih potreba. - Budući da duhovno jastvo živi od inkarnacije do inkarnacije, namjera mu je da svoje usmjerenje sve više dobiva iz duhovnog. Njegovo znanje treba biti određeno duhom vječne istine, njegovo djelovanje vječnim dobrim.

Smrt, promatrana kao činjenica fizičkog svijeta, znači promjenu u funkcioniranju tijela. Sa smrću ono prestaje biti posrednik duše i duha kroz svoju organizaciju. Nadalje, u svojim aktivnostima pokazuje se potpuno podložnim fizičkom svijetu i njegovim zakonima; prelazi u njega i rastvara se u njemu. Samo se ti fizički procesi u tijelu mogu promatrati fizičkim osjetilima nakon smrti. Ono što se tada događa s dušom i duhom je izvan ovih osjetila. Jer se duša i duh tijekom života mogu osjetilno promatrati, samo u onoj mjeri u kojoj svoj izraz imaju u fizičkim procesima. Nakon smrti takav izraz više nije moguć. Stoga se promatranje fizičkih osjetila i na njima utemeljena znanost, ne uzimaju u obzir kod sudbine duše i duha nakon smrti. Tu stupa viša razina znanja, koja se temelji na promatranju procesa u duševnom i duhovnom svijetu.

Ako se duh sada odvojio od tijela, još uvijek je vezan s dušom. I kao što ga je tijekom života tijelo vezivalo za fizički svijet, tako i sada duša za duševni. - Ali njegova vlastita bit ne može se pronaći u ovom duševnom svijetu. Trebao ga je samo povezati s područjem vlastitog rada, s fizičkim svijetom. Da bi se pojavio u novom utjelovljenju sa savršnijim oblikom, on mora crpiti snagu i okrepiti iz duhovnog svijeta. Ali kroz dušu se zapleo u fizički svijet. Vezan je za duševno biće koje je prožeto i obojeno prirodom fizičkog, i kroz to je on sam primio to usmjerenje. Nakon smrti, duša više nije vezana za tijelo, već samo za duh. Sada živi u duševnom okruženju. Samo sile ovoga svijeta, dakle, još uvijek mogu utjecati na nju. I duh je u početku vezan za ovaj život duše u svijetu duše. Vezan je na isti način kao što je vezan za tijelo tijekom fizičkog utjelovljenja. Kada tijelo umre to je određeno njegovim zakonima. Općenito se mora reći: duša i duh ne napuštaju tijelo, nego se tijelo oslobađa kada njegove snage više ne mogu djelovati u interesu ljudske organizacije. [Napomena: Od 19. (Stuttgart 1922.) do 26. izdanja (Stuttgart 1948.) ovaj odlomak je glasio: '...ali oni su odbačeni od strane istog...'. Od 27. izdanja (Stuttgart 1955.) restauriran je tekst 1-16. izdanja. Nije sigurno da je autor 1922. izvršio promjenu. Stoga je ovo navedeno ovdje.] Isto vrijedi i za odnos između duše i duha. Duša će pustiti duh u viši, duhovni svijet, kada njegove moći više ne budu mogle djelovati u smislu organizacije ljudske duše. Duh će biti oslobođen u onom trenutku kada je duša predala raspadu ono što može iskusiti samo unutar tijela i zadržala samo ono što može nastaviti živjeti s duhom. Taj ostatak, onoga što se može iskusiti u tijelu, ali je utisnuto u duh kao plod, povezuje dušu s duhom u čisto duhovnom svijetu. - Da bi se znala sudbina duše nakon smrti, mora se razmotriti proces njenog rastakanja. Imala je zadaću usmjeriti duh prema fizičkom. U trenutku kada ispuni ovu zadaću, preuzima

smjer duhovnog. Zbog takve prirode svoje zadaće, ona bi zapravo morala biti duhovno aktivna odmah kada tijelo otpadne od nje, to jest, kada više ne može biti poveznica. I ona bi to također i bila, da njezin život u tijelu nije bio pod utjecajem toga i njezine sklonosti nisu bile privučene tome. Bez ove obojanosti, koju je primila kroz vezu s fizičkim, ona bi odmah nakon utjelovljenja slijedila puke zakone duhovnog i duševnog svijeta, i ne bi razvila daljnju privlačnost prema osjetilnom. A to bi bio slučaj kada bi čovjek nakon smrti potpuno izgubio svaki interes za ovozemaljski svijet, kada bi bile zadovoljene sve želje, prohtjevi, i tako dalje, koji su bili vezani za egzistenciju koja je ostavljena iza. Ali ako to nije slučaj, ono što preostaje u tom smjeru, prijanja uz dušu.

Da ne bi došlo do zabune, treba pažljivo razlučiti ono što čovjeka veže za svijet tako da se može nadoknaditi u sljedećem utjelovljenju, i ono što ga vezuje za određeno, konačno utjelovljenje. Prvo je uravnoteženo zakonom sudbine, karmom; ali drugo se s duše može skinuti tek nakon smrti.

Nakon smrti za ljudski duh, slijedi vrijeme u kojem duša odbacuje svoje sklonosti prema fizičkoj egzistenciji, da bi potom ponovno slijedila puke zakone duhovnog i duševnog svijeta, i oslobodila duh. Prirodno je da će ovo vrijeme trajati dulje, što je duša više vezana za fizičko. Bit će kratko za osobu koja je imala malo vezanosti za fizički život, ali dugo za nekoga tko je u potpunosti vezao svoje interese za ovaj život, tako da nakon smrti još uvijek mnogo želja, žudnji i tako dalje, živi u duši osobe.

Najlakši način da dobijete predodžbu o stanju u kojem duša živi neposredno nakon smrti je kroz sljedeće razmatranje. Uzmimo prilično očigledan primjer: užitke gurmana. Uživa u uzbuđenju dok jede hranu. Uživanje, naravno, nije nešto fizičko, nego nešto duševno. Požuda živi u duši, kao i želja za užitkom. Međutim, da bi se zadovoljila želja, potreban je odgovarajući fizički organ, nepce i tako dalje. Nakon smrti, duša ne gubi odmah takvu želju, ali više nema fizički organ koji je sredstvo za zadovoljenje te želje. Čovjeku je sada - iz drugog razloga, ali sličnog učinka, samo puno jačeg - kao da pati od žeđi u kraju gdje nigdje nema vode. Dakle, duša osjeća goruću žudnju, zbog uskraćenosti zadovoljstva, jer je odbacila fizički organ kroz koji se može zadovoljiti. Tako je sa svime što duša želi i što mogu zadovoljiti samo fizički organi. Ovo stanje (goruća lišenost) traje sve dok duša ne nauči više ne željeti ono što može zadovoljiti samo tijelo. I vrijeme provedeno u tom stanju može se nazvati mjestom želje, iako naravno ne govorimo o 'mjestu'. Kada duša uđe u duševni svijet nakon smrti, podložna je njegovim zakonima. Oni na nju imaju učinak; a o tom učinku ovisi kako se u njoj uklanja sklonost prema fizičkom. Učinci moraju biti različiti, ovisno o vrsti duševnih supstanci i sila, u čijoj se oblasti sada nalazi. Svaka vrsta će izvršiti svoj čisteći, pročišćujući utjecaj. Proces koji se ovdje odvija je takav da sve antipatično u duši postupno nadvladaju sile simpatije, i da

sama ta simpatija bude dovedena do vrhunca. Jer kroz ovaj najviši stupanj suosjećanja sa cijelim preostalim svijetom duše, duša će se, takoreći, stopiti s njim i postati jedno s njim; tada je njena sebičnost potpuno iscrpljena. Ona prestaje postojati kao biće sklono fizičkoj, osjetilnoj egzistenciji: duh se kroz to oslobađa. Stoga se duša pročišćava kroz gore opisane oblasti duševnog svijeta, dok ne postane jedno s općim duševnim svijetom u oblasti savršene simpatije. Činjenica da je duh vezan za svoju dušu do ovog posljednjeg trenutka oslobođenja, je zbog činjenice da se potpuno srodio s njom kroz život. Ovaj odnos je daleko veći od onog s tijelom. Jer duh je povezan s njim neizravno preko duše, ali s njom izravno. Ona je njegov vlastiti život. Zato duh nije vezan za raspadnuto tijelo, nego za dušu koja se potpuno oslobađa. - Zbog izravne veze između duha i duše, duh se može osjećati slobodnim od duše samo kada sama duša postane jedno s općim svijetom duše.

U onoj mjeri u kojoj je duševni svijet prebivalište čovjeka odmah nakon smrti, može se nazvati 'mjestom želja'. Različiti religijski sustavi koji su uključili svijest o ovim stanjima u svoja učenja, poznaju ovo 'mjesto želja' kao 'čistilište', 'pročišćujuća vatra' i tako dalje.

Najniže područje svijeta duše je ono 'žara želje'. Njime se nakon smrti iz duše iskorjenjuju sve grube sebične želje povezane s najnižim fizičkim životom. Jer kroz takve želje ona je izložena učincima ove oblasti duše. Nezadovoljene želje koje su ostale iz fizičkog života čine točku napada. Suosjećanje takvih duša proteže se samo na ono što može hraniti njihovu sebičnu prirodu; a daleko je nadjačano antipatijom koja se izliva preko svega ostalog. Ali sada se želje usredotočene na fizičke užitke, ne mogu zadovoljiti u svijetu duše. Ova nemogućnost zadovoljenja povećava pohlepu do najvišeg stupnja. U isto vrijeme, međutim, ta nemogućnost mora ugasiti pohlepu. Goruće želje postupno izjedaju same sebe; a duša je naučila da je istrebljenje takvih želja jedino sredstvo za sprječavanje patnje koja mora proizaći iz njih. Tijekom fizičkog života zadovoljstvo se javlja stalno iznova. Tako je bol goruće pohlepe prikrivena nekom vrstom iluzije. Nakon smrti, u 'pročišćujućoj vatri', ta se bol pojavljuje sasvim otvoreno. Treba izdržati odgovarajuća iskustva lišenosti. To je mračno stanje u kojem se nalaze duše. Naravno, u ovo stanje mogu pasti samo oni ljudi čije su želje u fizičkom životu usmjerene na najgrublje stvari. Prirode s malo prohtjeva prolaze kroz njega a da ga ne primjećuju, jer nemaju nikakvog odnosa s njim. Mora se reći da su duše pod utjecajem goruće želje, to dulje, što su više u fizičkom životu postale povezane s njim; tim se više moraju pročistiti. Takvo se pročišćivanje ne bi smjelo opisati kao patnju u jednakom smislu, kao što bi se percipiralo nešto u svijetu osjetila kao patnju. Jer nakon smrti duša čezne za svojim pročišćenjem, jer samo kroz to može biti iskorijenjena nesavršenost koja postoji u njoj.

Druga vrsta procesa u svijetu duša je takva da simpatija i antipatija održavaju ravnotežu. U mjeri u kojoj je ljudska duša u tom stanju nakon smrti, na nju će neko vrijeme utjecati ovi procesi. Udubljenost u vanjske sitnice života, radost u dojmovima osjetila koje preplavljuje prošlost, uzrokuju ovo stanje. Ljudi u njemu žive onoliko koliko je uvjetovano označenim sklonostima duše, dopuštajući da budu pod utjecajem svake trivijalnosti. Ali ako njihova simpatija nije usmjerena prema nekoj određenoj stvari, utjecaji brzo prolaze. Sve što ne pripada ovoj ispraznoj sferi, takvim je ljudima antipatično. Ako duša nakon smrti doživi ovo stanje, bez osjetilnih fizičkih stvari koje su joj potrebne za zadovoljstvo, to se u konačnici mora ugasiti. Naravno, oskudica koja prevladava u duši, prije nego to potpuno odumre, je bolna. Ova bolna situacija je škola za rađanje iluzije kojom je čovjek obavijen tijekom fizičkog života.

Treće, u svijetu duše dolaze u obzir procesi s prevladavajućom simpatijom, oni u kojima prevladava priroda želje. Duše doživljavaju učinak ovih procesa kroz sve što održava atmosferu želje nakon smrti. I te želje postupno odumiru zbog nemogućnosti njihovog zadovoljenja.

Oblast zadovoljstva i boli u svijetu duše, koja je gore opisana kao četvrta, nameće duši posebne testove. Sve dok boravi u tijelu, sudjeluje u svemu što se tiče ovog tijela. S tim je povezano tkanje zadovoljstva i boli. Uzrokuje da se osjećate dobro i ugodno, nelagodno i neugodno. Tijekom fizičkog života čovjek svoje tijelo doživljava kao sebe. Ono što se naziva osjećajem sebe, temelji se na ovoj činjenici. I što su ljudi više predisponirani za osjetilno, njihov osjećaj jastva više poprima ovaj karakter. - Nakon smrti, tijelo nedostaje kao objekt ovog osjećaja sebe. Duša koja je zadržala ovaj osjećaj, osjeća se izdubljeno. Osjeća se kao da se izgubila. To se nastavlja sve dok ne prepozna da pravo ljudsko biće ne leži u fizičkom. Učinci ove četvrte oblasti stoga uništavaju iluziju tjelesnog jastva. Duša uči da ovu tjelesnost više ne percipira kao nešto bitno. Iscjeljena je i pročišćena od sklonosti prema tjelesnom. Kao rezultat toga, nadvladala je ono što ju je prethodno snažno vezivalo za fizički svijet, i može u potpunosti razviti moć simpatije koja ide prema van. Ona se, da tako kažemo, odrekla sebe, i spremna se suosjećajno uliti u opći duševni svijet.

Ne treba zaboraviti da su iskustva ovih oblasti, posebno obilježena kod samoubojstva. Svoje fizičko tijelo napuštaju na umjetan način, a svi osjećaji povezani s njim ostaju nepromijenjeni. U slučaju prirodne smrti, raspadanje tijela prati djelomično umiranje osjećaja vezanih za njega. Kod samoubojica, osim muke koju im izaziva osjećaj iznenadne šupljine, tu su i nezadovoljene žudnje i želje, zbog kojih su se i lišili tijela.

Peta razina svijeta duše je ona svijetla duše. Suosjećanje s drugima tu već ima veliku vrijednost. Duše su s tim povezane utoliko što tijekom fizičkog života nisu bile zaokupljene zadovoljenjem nižih potreba, već su imale radost

i zadovoljstvo u svojoj okolini. Oduševljenje prirodom, utoliko ima osjetilni karakter, ovdje je, naprimjer, podložno pročišćenju. Ali tu vrstu oduševljenja prirodom treba jasno razlikovati od onog višeg života u prirodi, koji je duhovne naravi, i koji traži duh koji se otkriva u stvarima i procesima prirode. Ovakav osjećaj za prirodu je jedna od stvari koja razvija sam duh, i uspostavlja nešto trajno u tom duhu. Međutim, od ovog osjećaja za prirodu treba razlikovati užitak u prirodi koji ima osnovu u osjetilima. Duša treba pročišćenje u odnosu na to, isto kao i u odnosu na druge sklonosti koje se temelje na pukoj fizičkoj egzistenciji. Mnogi ljudi vide neku vrstu ideala u ustanovama koje služe osjetilnoj dobrobiti, u obrazovnom sustavu koji prvenstveno daje osjetilno zadovoljstvo. Ne može se reći da služe samo svojim sebičnim porivima. Ali takva je duša usmjerena prema svijetu osjetila i mora biti iscijeljena snagom simpatije koja prevladava u petoj oblasti svijeta duše, kojoj nedostaju ova vanjska sredstva zadovoljstva. Duša postupno uviđa da ova simpatija mora krenuti drugim putovima. A ti se putevi nalaze u izlivanju suosjećanja u duševnu okolinu u oblasti duše.

- One duše koje zahtijevaju povećanje svojeg osjetilnog blagostanja od svojih vjerskih aktivnosti, također se ovdje pročišćavaju. Bilo da čeznu za rajem zemaljskim ili da žude za rajem nebeskim. Ovaj raj će pronaći u 'Zemlji duša'; ali samo u svrhu sagledavanja njegove bezvrijednosti. Naravno, sve su to samo pojedinačni primjeri pročišćenja koja se odvijaju u ovoj petoj oblasti. Moglo bi se umnažati po želji. Kroz šestu oblast, onu aktivne duševne sile, događa se pročišćenje dijela duše koji žudi za djelovanjem, koje nema egoistični karakter, već ima svoje motive u osjetilnom zadovoljstvu koje djelovanje donosi. Ljudi koji razviju takvu želju za djelovanjem, ostavljaju vanjski dojam idealista, pokazuju se kao ljudi sposobni za samopožrtvovnost. U dubljem smislu, ono što im je važno je povećanje osjećaja osjetilnog zadovoljstva. Ovdje pripadaju mnoge umjetničke naravi i oni koji se posvećuju znanstvenom djelovanju jer to jako vole. Ono što ih vezuje za fizički svijet je uvjerenje da umjetnost i znanost postoje radi takve ugone.

Sedma oblast, ona stvarnog duševnog života, oslobađa ljude od njihovih posljednjih sklonosti prema osjetilnom fizičkom svijetu. Svaka prethodna oblast upija iz duše ono što je s njom povezano. Ono što sada okružuje duh je uvjerenje da njegova aktivnost treba u potpunosti biti posvećena osjetilnom svijetu. Postoje visoko darovite osobe, ali one ne razmišljaju o mnogo čemu osim o procesima u fizičkom svijetu. Takvo se uvjerenje može nazvati materijalističkim. Ovo uvjerenje mora biti uništeno, i ono će biti uništeno u sedmoj oblasti. Tada duše vide da u istinskoj stvarnosti nema objekata za materijalističke stavove. Kao led na Suncu, tu se topi ovo uvjerenje duše. Biće duše sada je apsorbirano od svog svijeta, duh je oslobođen svih okova. Vise se u oblasti u kojima živi samo u svom okruženju. - Duša je ispunila svoju prijašnju zemaljsku zadaću, a nakon

smrti, ono što je ostalo od te zadaće kao okovi za duh je oslobođeno. Budući da je duša nadvladala posljednje ostatke Zemlje, vratila se u svoj element.

Iz ovog prikaza se može vidjeti da iskustva duševnog svijeta, a time i uvjeti duševnog života nakon smrti, poprimaju izgled koji je sve manje proturječan duši, što je čovjek više skinuo od onoga što je pridodano od zemaljske veze s fizičkim tijelom u smislu izravnog srodstva s njim. - Ovisno o preduvjetima stvorenim u fizičkom životu, duša će dulje ili kraće, pripadati ovoj ili onoj oblasti. Gdje god se osjeti srodnost, ostat će dok se ne iskorijeni. Gdje nema srodnosti, ona bez osjećaja ignorira moguće utjecaje. Ovdje treba opisati samo osnovne karakteristike duševnog svijeta i općenito prikazati karakter duševnog života u ovom svijetu. Isto se odnosi i na sljedeće prikaze zemlje duha. To bi bilo prekoračenje ograničenja kojih se ova knjiga namjerava pridržavati, ako bi se raspravljalo o daljnjim svojstvima ovih viših svjetova. Jer ono što se može usporediti s prostornim uvjetima i tijekom vremena, u odnosu na koje je ovdje sve drugačije nego u fizičkom svijetu, može se razumljivo govoriti samo ako se želi vrlo detaljno prikazati. Neke važne informacije o tome mogu se pronaći u mojoj '*Tajnoj znanosti*'.

III. Zemlja duha

Prije nego što se duh može promatrati na njegovom daljnjem putu, prvo se mora promotriti sama oblast u koju on ulazi. To je 'svijet duha'. Ovaj svijet je toliko različit od fizičkog svijeta da sve što se o njemu kaže, mora izgledati kao fantazija, onima koji žele vjerovati samo svojim fizičkim osjetilima. I ovdje još više vrijedi ono što je već rečeno za 'svijet duše': za opisivanje je potrebno koristiti parabole. Jer naš jezik, koji uglavnom služi samo osjetilnoj stvarnosti, nije baš bogat izrazima koji se mogu izravno primijeniti na 'zemlju duha'. Ovdje vas posebno moram zamoliti da nešto od onoga što je rečeno shvatite samo kao naznaku. Sve što je opisano, toliko je različito od fizičkog svijeta, da se može opisati samo na ovaj način. Pisac ove prezentacije uvijek je svjestan koliko malo njegove informacije mogu stvarno nalikovati iskustvu u ovoj oblasti, zbog nesavršenosti naših sredstava izražavanja namijenjenih fizičkom svijetu.

Iznad svega, treba naglasiti da je ovaj svijet satkan od materijala (riječ 'materijal' ovdje je naravno, upotrijebljena u vrlo neprikladnom smislu) od kojeg se sastoji ljudska misao. Ali misao, kako živi u čovjeku, ona je samo sjenovita slika, sjena njene prave biti. Kao što se sjena predmeta na zidu odnosi na stvarni objekt koji baca tu sjenu, tako se i misao koja prolazi kroz ljudsku glavu odnosi na entitet u 'zemlji duha' koji odgovara toj misli. Kada se čovjekovo duhovno osjetilo probudi, on stvarno opaža ovaj misaoni entitet,

baš kao što osjetilno oko opaža stol ili stolicu. On se kreće u okruženju bića mišljenja. Osjetilno oko opaža lava, a osjetilno usmjereno mišljenje, opaža misao lava kao sjenu, kao sjenovitu sliku. Duhovno oko vidi misao lava u 'zemlji duha' jednako istinito kao što osjetilno oko vidi fizičkog lava. Ovdje se opet može pozvati na već korištenu prisposobu o 'zemlji duše'. Kao što osoba koja je rođena slijepa, nakon operacije iznenada vidi svoju okolinu s novim svojstvima, boje i svjetla, tako se osobi koja nauči koristiti svoje duhovno oko, okolina čini ispunjena novim svijetom, svijetom živih misli ili duhovnih bića. - U ovom svijetu sada se mogu vidjeti duhovni arhetipovi svih stvari i bića koja postoje u fizičkom i duševnom svijetu. Zamislite sliku slikara koja postoji u vašem duhu prije nego što je naslikana. Zatim imate parabolu o tome što se misli pod izrazom arhetip. Ovdje nije važno da slikar možda nema takav prototip u glavi prije nego što slika; da ga potpuno razvija tek postupno, tijekom praktičnog rada. U stvarnom svijetu duha, takvi su arhetipovi prisutni za sve stvari, a fizičke stvari i bića su naknadne slike tih arhetipova. - Ako netko tko vjeruje samo svojim vanjskim osjetilima, niječe ovaj svijet arhetipova i tvrdi da su arhetipovi samo apstrakcije koje svoje razumijevanje dobivaju uz pomoć osjetilnih stvari, onda je to razumljivo; jer takva osoba ne može opažati u ovom višem svijetu; on svijet misli poznaje samo u njegovoj sjenovitoj apstraktnosti. On ne zna da je osoba koja vidi duhovno, upoznata s duhovnim bićima kao što je on sam sa svojim psom ili mačkom, i da svijet arhetipova ima daleko intenzivniju stvarnost od osjetilnog fizičkog svijeta.

Međutim, prvi pogled u ovu 'zemlju duha' još je više zbunjujući od onog u duševni svijet. Zato jer su arhetipovi u svom pravom obliku vrlo različiti od svojih naknadnih osjetilnih slika. Jednako su različiti od svojih sjena, apstraktnih misli. - U duhovnom svijetu sve je u stalnoj, pokretnoj aktivnosti, u neprekidnom stvaranju. Tu nema mira, odmora na nekom mjestu, kao što postoji u fizičkom svijetu. Jer su arhetipovi kreativni entiteti. Oni su majstori graditelji svega što se pojavljuje u fizičkom i duševnom svijetu. Njihovi se oblici brzo mijenjaju; a u svakom arhetipu leži mogućnost poprimanja bezbrojnih posebnih oblika. Oni dopuštaju, takoreći, posebnim oblicima da izniknu iz sebe; i čim je jedan stvoren, arhetip počinje puštati sljedeći da izroni iz sebe. A arhetipovi su više-manje povezani jedan s drugima. Ne djeluju izolirano. Za stvaranje je potrebna pomoć drugoga. Bezbrojni arhetipovi rade zajedno tako da ovaj ili onaj entitet nastaje u duševnom ili fizičkom svijetu.

Uz ono što se može kroz 'duhovno gledanje' u ovoj 'zemlji duha', ovdje postoji nešto drugo što treba promatrati kao iskustvo 'duhovnog slušanja'. Čim se 'vidovnjak' uzdigne iz zemlje duše u zemlju duha, percipirani arhetipovi također postaju zvučni. Ovo 'zvučanje' je čisto duhovni proces. O tome se mora misliti bez veze s fizičkim tonom. Promatrač se osjeća kao u moru zvukova. I u tim tonovima, u toj duhovnoj zvonjavi, izražavaju se bića

duhovnog svijeta. U njihovom sazvučju, njihovim harmonijama, ritmovima i melodijama, oblikuju se osnovne zakonitosti njihove egzistencije, njihovi međusobni odnosi i srodnost. Ono što u fizičkom svijetu razum doživljava kao zakon, kao ideju, 'duhovnom uhu' se predstavlja kao nešto duhovno i glazbeno. (Stoga su Pitagorejci ovu percepciju duhovnog svijeta nazvali 'glazbom sfera'. Vlasniku 'duhovnog uha' ova 'glazba sfera' nije samo nešto figurativno, alegorično, već duhovna stvarnost koja mu je dobro poznata.) Ako netko želi dobiti koncept ove 'duhovne glazbe', jednostavno mora eliminirati sve ideje o osjetilnoj glazbi koju percipira 'materijalno uho'. Ovdje imamo posla s 'duhovnom percepcijom', to jest nečim što 'osjetilnom uhu' mora ostati tiho. U sljedećim opisima 'zemlje duha' reference na ovu 'duhovnu glazbu' bit će izostavljene radi jednostavnosti. Treba samo zamisliti da je sve što je opisano kao 'slika', kao nešto 'svijetleće', ujedno i nešto što zvuči. Svaka boja, svaka percepcija svijetla odgovara duhovnom tonu, a svaka interakcija boja odgovara harmoniji, melodiji i tako dalje. Svakako treba imati na umu da čak i tamo gdje zvuk prevladava, percepcija 'duhovnog oka' ne prestaje. Zvuk samo pridonosi sjaju. Gdje god se u nastavku govori o 'arhetipovima', moraju se uzeti u obzir i 'iskonski zvukovi'. Druge percepcije također dolaze u obzir, što se može nazvati 'duhovnim kušanjem' i tako dalje. No, o ovim procesima ovdje neće biti riječi, budući da je cilj stvoriti predodžbu o 'zemlji duha' kroz nekoliko tipova percepcije odabranih iz cjeline.

Sada je prvo potrebno napraviti razliku između različitih vrsta arhetipova. Čak i u 'zemlji duha' treba razlikovati niz razina ili oblasti kako biste se orijentirali. I ovdje, kao i u 'svijetu duše', ne treba misliti da su pojedinačne oblasti naslagane jedna na drugu, već da se međusobno prožimaju i potiču. Prva oblast sadrži arhetipove fizičkog svijeta, ukoliko nije obdaren životom. Tu se mogu pronaći arhetipovi minerala, kao i oni biljaka; ali oni samo utoliko što su čisto fizički; to jest, u onoj mjeri u kojoj se ne uzima u obzir život u njima. Ovdje također možete pronaći fizičke životinjske i ljudske oblike. Nema se namjeru iscrpiti ono što je u ovoj oblasti; treba samo ilustrirati očiglednim primjerima. - Ova oblast čini osnovnu strukturu 'zemlje duha'. Može se usporediti s čvrstom zemljom naše fizičke Zemlje. To je kontinentalna masa 'zemlje duha'. Njen odnos prema fizičkom svijetu može se opisati samo usporedbom. Dobivate ideju o tome kroz sljedeće: zamislite bilo koji ograničeni prostor ispunjen fizičkim tijelima najrazličitijih vrsta. A sada zamislite da su ta fizička tijela nestala i na njihovom mjestu zamislite šupljine u prostoru sa svojim oblicima. Ali zamislimo da su prethodno prazni prostori ispunjeni najrazličitijim oblicima, koji stoje u višestrukim odnosima s ranijim tijelima. - Otprilike tako to izgleda u najnižoj oblasti arhetipskog svijeta. U njoj stvari i bića koja su utjelovljena u fizičkom svijetu postoje kao 'praznine'. A pokretna aktivnost arhetipova (i 'duhovne glazbe') odvija se u prazninama. Tijekom fizičkog utjelovljenja, šupljine su sada, do određene

mjere, ispunjene fizičkim materijalom. Svatko tko bi gledao u kozmos i fizičkim i duhovnim očima u isto vrijeme, vidio bi fizička tijela i, između njih, mobilnu aktivnost kreativnih arhetipova. Druga oblast 'zemlje duha' sadrži arhetipove života. Ali ovaj život ovdje tvori savršeno jedinstvo. Kao tekući element teče kroz svijet duha, pulsirajući kroz sve poput krvi. Može se usporediti s morem i vodama fizičke Zemlje. Međutim, njegova raspodjela sličnija je raspodjeli krvi u životinjskom tijelu nego onoj u morima i rijekama. Tekući život, formiran od misaone materije, tako bi se moglo opisati oba drugu oblast 'zemlje duha'. U ovom elementu leže kreativne iskonske sile za sve što se u fizičkoj stvarnosti pojavljuje kao živo biće. Ovdje postaje jasno da je sav život jedno jedinstvo, da je život u čovjeku povezan sa životom svih njegovih bližnjih.

Treća oblast 'zemlje duha' mora se opisati kao arhetipovi svega što je duševno. Ovdje ste u mnogo tanjem i finijem elementu nego u prve dvije oblasti. U usporedbi, može se opisati kao zračni krug 'zemlje duha'. Sve što se događa u dušama druga dva svijeta, ovdje ima svoj duhovni pandan. Sve senzacije, osjećaji, instinkti, strasti i tako dalje, prisutni su ovdje, opet na duhovni način. Atmosferski procesi u ovom zračnom krugu, odgovaraju patnjama i radostima stvorenja u drugim svjetovima. Čežnja ljudske duše pojavljuje se ovdje kao blagi propuh; izbijanje strasti kao olujni vjetar. Svatko tko može stvoriti ideje o onome što se ovdje razmatra, duboko će prodrijeti u uzdisanje svakog stvorenja ako na njega usmjeri svoju pozornost. Naprimjer, ovdje se može govoriti o grmljavinskim olujama i blještavim munjama i valjajućom grmljavinom; i ako netko istraži ovu stvar, otkriva da takve 'oluje duha' izražavaju strasti bitke koja se vodi na Zemlji.

Arhetipovi četvrte oblasti ne odnose se izravno na druge svjetove. U određenom smislu, oni su bića koja dominiraju arhetipovima tri niže regije i posreduju u njihovom spajanju. Stoga su zauzeta sređivanjem i grupiranjem ovih podređenih arhetipova. Ova oblast je stoga aktivnija od nižih oblasti.

Peta, šesta i sedma oblast bitno se razlikuju od prethodnih. Jer bića u njima daju arhetipovima nižih oblasti impulse za njihovu aktivnost. U njima se pronalaze stvaralačke snage samih arhetipova. Svatko tko se može popeti u ove oblasti, upozna se s 'namjerama' koje su u osnovi našeg svijeta. [Činjenica da su pojmovi kao što je 'namjera' zamišljeni samo kao prispodobe, očigledna je iz onoga što je gore rečeno o poteškoćama jezičnog izražavanja.] Arhetipovi još uvijek leže spremni, poput živih zametaka, poprimiti najrazličitije oblike misaonih bića. Ako se te zametne točke dovedu u niže oblasti, onda one, takoreći, nabubre i pojavljuju se u različitim oblicima. Ideje, kroz koje se ljudski duh kreativno pojavljuje u fizičkom svijetu su odraz, sjena, ovih klica misaonih bića višeg duhovnog svijeta. Promatrač s 'duhovnim uhom', koji se uspinje iz nižih oblasti 'zemlje duha' u ove gornje, postaje svjestan kako se zvuk i tonovi pretvaraju u 'duhovni jezik'. Počinje

opažati 'duhovnu riječ' kroz koju, za njega, stvari i bića ne samo da otkrivaju svoju prirodu, nego je i izražavaju riječima. Ona mu govore, ono što bi se u znanosti duha moglo nazvati 'vječna imena'.

Treba zamisliti da su ta bića misaonih zametaka složene prirode. Od elemenata svijeta misli uzeta je, da tako kažemo, samo ljuska zametka. A ovo obuhvaća stvarnu srž života. To nas dovodi do granice 'tri svijeta', jer zametak dolazi iz još viših svjetova. Kada je u prethodnom odjeljku opisan čovjek prema svojim komponentama, za njega je naveden ovaj zametak života, a 'životni duh' i 'duhovni čovjek' imenovani su kao njegove komponente. Slični životni zameci dostupni su i drugim bićima svijeta. Oni dolaze iz viših svjetova i smješteni su u tri navedena kako bi u njima izvršili svoje zadatke. Ovdje će se pratiti daljnje hodočašće ljudskog duha kroz 'zemlju duha' između dva utjelovljenja ili inkarnacije. Ponovno će se razjasniti uvjeti i posebnosti ova 'zemlje'.

IV. Duh u zemlji duha nakon smrti

Kada ljudski duh luta kroz 'svijet duša' na svom putu između dva utjelovljenja, tada ulazi u 'zemlju duha' da tamo ostane dok ne bude spreman za novu fizičku egzistenciju. Smisao boravka u 'zemlji duha' može se razumjeti samo ako se zna ispravno protumačiti zadaća životnog hodočašća čovjeka kroz njegovo utjelovljenje. Dok je čovjek utjelovljen u fizičkom tijelu, on radi i stvara u fizičkom svijetu. I u njemu radi i gradi kao duhovno biće. Ono što njegov duh smisli i razvije, on utiskuje u fizičke oblike, fizičke stvari i sile. Stoga kao glasnik duhovnog svijeta, u fizički svijet mora uključiti duh. Čovjek u fizičkom svijetu može djelovati samo utjelovljujući se. Mora fizičko tijelo prihvatiti kao svoj alat, kako bi kroz fizičko mogao djelovati na fizičke stvari, i kako bi fizičke stvari mogle djelovati na njega. Ali ono što djeluje kroz ovu ljudsku tjelesnost je duh. Odatle proizlaze namjere i smjernice za rad u fizičkom svijetu. - Sve dok djeluje u fizičkom tijelu, ne može živjeti kao duh u svom pravom obliku. On može, takoreći, samo sjati kroz veo fizičke egzistencije. Ljudski misaoni život zapravo pripada duhovnom svijetu; i onako kako se pojavljuje u fizičkoj egzistenciji, njegov pravi oblik je prikriven. Također se može reći da je misaoni život fizičkog ljudskog bića slika u sjeni, odraz istinskog duhovnog bića kojemu pripada. Dakle, tijekom fizičkog života, duh je u interakciji s fizičkim svijetom na temelju fizičkog tijela. Iako je jedna od zadaća ljudskog duha u djelovanju na fizički svijet tjelesnosti, sve dok se kreće od utjelovljenja do utjelovljenja, on tu zadaću nikako ne bi mogao adekvatno ispuniti da živi samo u fizičkoj egzistenciji. Budući da se namjere i ciljevi zemaljske zadaće, unutar zemaljskog utjelovljenja, ne oblikuju i ne ostvaruju

ništa više nego što plan kuće nastaje na gradilištu na kojem radnici rade. Kao što se ovaj plan izrađuje u arhitektonskom uredu, tako se i namjere i ciljevi zemaljskog rada razvijaju u 'zemlji duha'. - U ovoj zemlji, ljudski duh uvijek iznova mora živjeti između dva utjelovljenja kako bi mogao pristupiti radu u fizičkom životu, naoružan onim što odatle nosi sa sobom. Kao što arhitekt, bez rada s ciglom i žbukom, u svojoj radnoj sobi priprema nacrt kuće u skladu s arhitektonskim i drugim zakonitostima, tako i arhitekt ljudske kreacije, duh ili više jastvo, mora u 'zemlji duha' razviti sposobnosti i ciljeve u skladu sa zakonima ove zemlje, kako bi ih potom prenio u zemaljski svijet. Samo ako čovjekov duh uvijek boravi u svom prostoru, moći će u zemaljski svijet prenijeti duh putem fizičkih tjelesnih alata. - U fizičkoj areni čovjek uči svojstva i sile fizičkog svijeta. Stvarajući skuplja iskustva o zahtjevima koje fizički svijet postavlja pred one koji u njemu žele raditi. Upoznaje svojstva materijala u koji želi utjeloviti svoje misli i ideje. Same misli i ideje ne može isisati iz materijala. Zemaljski svijet je ujedno i poprište stvaranja i učenja. Ono što je naučeno u 'zemlji duha', pretvara u sposobnosti duha. Gornja usporedba se može nastaviti kako bi stvar bila jasnija. Arhitekt izrađuje plan kuće. To će biti izvršeno. Pritom ima bogatstvo raznolikih iskustava. Sva ta iskustva povećavaju njegove sposobnosti. Kada razvija sljedeći plan, sva ta iskustva se uzimaju u obzir. I izgleda da je ovaj sljedeći plan obogaćen u odnosu na prvi, sa svime što je naučeno iz prethodnog. Tako je i sa uzastopnim ljudskim životima. U međurazdobljima između utjelovljenja, duh živi u svom vlastitom prostoru. Može se potpuno posvetiti zahtjevima duhovnog života; oslobođen tjelesnosti, on se obrazuje u svim smjerovima, i u svom obrazovanju koristi plodove iskustava svog prijašnjeg života. Tako je njegov pogled uvijek usmjeren na poprište njegovih zemaljskih zadataka, on uvijek radi kako bi preobrazio Zemlju, u mjeri u kojoj je to mjesto njegovog rada, da nastavi razvoj koji je neophodan. On radi na sebi kako bi mogao obavljati svoje služenje u promjeni Zemlje, sa svakom inkarnacijom u skladu sa stanjem na Zemlji. Međutim, to je samo općenita slika uzastopnih ljudskih života. A stvarnost nikada neće u potpunosti odgovarati ovoj slici, samo više ili manje. Okolnosti mogu značiti da je sljedeći život osobe mnogo nesavršeniji od prethodnog. Ali u cjelini, u uzastopnim životima, takve nepravilnosti uravnotežuju jedna drugu unutar određenih granica.

Izgradnja duha u 'zemlji duha' događa se kao rezultat naseljavanja ljudi u različite oblasti ove zemlje. Njegov vlastiti život stapa se s tim oblastima u odgovarajućem nizu; on privremeno preuzima njihova svojstva. Na taj način one svojim bićem prodiru u njegovo biće, da onda mogu zajedno ojačano djelovati na zemaljske stvari. - U prvoj oblasti 'zemlje duha' ljudi su okruženi duhovnim arhetipovima zemaljskih stvari. Tijekom svog ovozemaljskog života upoznaje samo sjene tih arhetipova, koje hvata svojim mislima. Što god se na Zemlji jednostavno misli, to se doživi u ovoj oblasti. Čovjek hoda među

mislima, ali te misli su stvarni entiteti. Ono što je opažao svojim osjetilima tijekom života na Zemlji, sada na njega utječe u misaonom obliku. Ali misao se ne pojavljuje kao sjena koja se skriva iza stvari, već je živa stvarnost koja stvari stvara. Čovjek je takoreći, u misaonoj radionici u kojoj se oblikuju i izgrađuju zemaljske stvari. Jer u 'zemlji duha' sve je vitalna djelatnost i aktivnost. Možete vidjeti kako se formira ono što ste iskusili u svojoj zemaljskoj egzistenciji. Baš kao što netko u fizičkom tijelu osjetilne stvari doživljava kao stvarnost, kao duh, sada doživljavate duhovne sile izgradnje kao stvarne. Među prisutnim misaonim bićima postoji i misao o vlastitom fizičkom tijelu. Zbog toga se osjećate daleko. Samo duhovno biće doživljavamo kao ono što nam pripada. A kada odbačeno tijelo više ne percipiramo kao fizičko, već kao misaono biće, kao u sjećanju, tada njegova pripadnost vanjskom svijetu postaje očita. Učimo ga promatrati kao nešto što pripada vanjskom svijetu, kao pripadnika ovog vanjskog svijeta. Posljedično, više ne odvajamo vlastitu tjelesnost od drugog vanjskog svijeta, kao nešto što je tješnje povezano s nama. Čovjek osjeća jedinstvo u cijelom vanjskom svijetu, uključujući vlastita fizička utjelovljenja. Ovdje se vlastita utjelovljenja stapaju s ostatkom svijeta i tvore jedinstvo. Dakle, ovdje gledate na arhetipove fizičke stvarnosti kao na jedinstvo kojem i sami pripadate. Stoga promatranjem postupno učite o svom odnosu, svom jedinstvu s okolinom. Učimo joj reći: ono što se širilo oko tebe, bio si ti sam. - Ali to je jedna od temeljnih ideja drevne indijske mudrosti Vedante. 'Mudar' tijekom svog života na Zemlji stječe ono što drugi doživljava nakon smrti, naime misao da je povezan sa svim stvarima, misao: 'To si ti'. U zemaljskom životu ovo je ideal kojemu se može posvetiti misaoni život; u 'zemlji duha' to je neposredna činjenica koja nam kroz duhovno iskustvo postaje sve jasnija. I sami ljudi na ovoj Zemlji sve više postaju svjesni da po svojoj stvarnoj prirodi pripadaju duhovnom svijetu. Sebe doživljavaju kao duh među duhovima, kao pripadnika iskonskih duhova, a u sebi će osjetiti riječ iskonskog duha: 'Ja sam iskonski duh'. (Mudrost Vedante kaže: 'Ja sam Brahman', to jest, kao član pripadam iskonskom biću iz kojeg sva bića potječu.) - Čovjek vidi: ono što se u zemaljskom životu doživljava kao sjenovita misao, i na što cilja sva mudrost, u 'zemlji duha' doživljava se izravno. Da, tako se misli samo tijekom zemaljskog života, jer to je činjenica u duhovnoj egzistenciji.

Dakle, čovjek tijekom svoje duhovne egzistencije, stanja i činjenice u kojima se nalazi tijekom svog zemaljskog života, vidi iz jedne više perspektive, takoreći izvana. I u najnižoj oblasti 'zemlje duha', živi na takav način u odnosu na zemaljske uvjete koji su izravno povezani s fizičkom tjelesnom stvarnošću. - Čovjek se na Zemlji rađa u rodu, u narodu; živi u određenoj zemlji. Njegova zemaljska egzistencija određena je tim okolnostima. Pronalazi ovog ili onog prijatelja zbog uvjeta u fizičkom svijetu. Bavi se ovim ili onim poslom. Sve to određuje njegove zemaljske uvjete života. Sve to mu se sada pojavljuje kao živa misaona stvarnost tijekom

njegova života u prvoj oblasti 'zemlje duha'. Sve to proživljava, na određeni način, još jednom. Ali to proživljava s aktivne, duhovne strane. Obiteljska ljubav koju je prakticirao, prijateljstvo koje je pokazao, oživjeli su u njemu iznutra, i njegove su sposobnosti povećane u tom smjeru. Jača se ono što u ljudskom duhu djeluje kao snaga ljubavi prema obitelji i prijateljima. U tom smislu, kasnije se vraća u zemaljsku egzistenciju kao savršenija osoba. - U određenom smislu, to su svakodnevni uvjeti zemaljskog života, ono što sazrijeva kao plod u ovoj najnižoj oblasti 'zemlje duha'. I onaj dio ljudskog bića čiji su interesi potpuno apsorbirani u ovim svakodnevnim okolnostima, osjećat će se povezanim s ovim područjem, najduži dio svog duhovnog života između dva utjelovljenja. - Ljudi s kojima ste živjeli u fizičkom svijetu mogu se u duhovnom svijetu ponovno pronaći. Kao što od duše otpada sve što joj je kroz fizičko tijelo bilo svojstveno, tako i veza koja povezuje dušu s dušom, otpada od uvjeta koji jedino u fizičkom svijetu imaju smisao i djelotvornost. Ali nakon smrti - u duhovnom svijetu - nastavlja se sve što je značila duša duši. Prirodno je da riječi koje su skovane samo za fizičke uvjete, mogu samo neprecizno odražavati ono što se događa u duhovnom svijetu. Ali ako se ovo uzme u obzir, sigurno je ispravan opis kada se kaže: duše koje pripadaju zajedno u fizičkom životu nalaze jedna drugu u duhovnom svijetu, kako bi tamo, na odgovarajući način, nastavile suživot. - Sljedeća oblast je ona u kojoj teče zajednički život zemaljskog svijeta kao misaona cjelina, takoreći kao tekući element 'zemlje duha'. Sve dok svijet promatramo u fizičkom utjelovljenju, čini se da je život povezan s pojedinačnim živim bićima. U 'zemlji duha' od toga je odvojen, i teče cijelom zemljom kao krv života, da tako kažem. Postoji živo jedinstvo koje je prisutno u svemu. Tijekom zemaljskog života čovjeku se pojavljuje samo odraz toga. A to se izražava u svakom obliku poštovanja koje ljudi iskazuju cjelini, jedinstvu i skladu svijeta. Religiozni život ljudi temelji se na ovom razmišljanju. Čovjek postaje svjestan do koje mjere sveobuhvatni smisao postojanja ne leži u prolaznom, pojedinom. Tu prolaznost vidi kao 'prisposobu' i sliku nečeg vječnog, skladnog jedinstva. Na to jedinstvo gleda s poštovanjem i klanjanjem. Nudi mu vjerske rituale. - U 'zemlji duha' ne pojavljuje se odraz, već pravi oblik kao misaoni entitet. Ovdje se čovjek može istinski ujediniti s jedinstvom koje je na Zemlji poštovao. U toj oblasti nastaju plodovi vjerskog života i svega što je uz njega vezano. Čovjek sada iz duhovnog iskustva prepoznaje da njegova individualna sudbina ne bi trebala biti odvojena od zajednice kojoj pripada. Ovdje se razvija sposobnost prepoznavanja sebe kao člana cjeline. Religiozni osjećaji, sve ono što je težilo čistom, plemenitom moralu u životu, crpit će snagu iz ove oblasti, tijekom velikog dijela duhovnog međustanja. I ljudsko biće će se reinkarnirati s povećanim sposobnostima u tom smjeru.

Dok smo u prvoj oblasti zajedno s dušama s kojima smo u prethodnom fizičkom životu bili povezani najtješnjim vezama fizičkog svijeta, u drugoj oblasti ulazimo u carstvo onih s kojima smo postali jedno u širem smislu:

kroz zajedničko bogoslužje, kroz zajedničku ispovijed, i tako dalje. Mora se naglasiti da duhovna iskustva prethodnih oblasti ostaju i u sljedećima. Na taj način, čovjek nije otrgnut od obiteljskih veza, prijateljstva, itd. kada uđe u život druge i sljedećih oblasti. - Oblasti 'zemlje duha' također nisu odvojene kao 'odjeli'; one se međusobno prožimaju, a osoba doživljava sebe u novoj oblasti ne zato što je u nju na neki način 'ušla', već zato što je stekla unutarnje sposobnosti opažanja onoga unutar čega je prije bila neopažajući.

Treća oblast 'zemlje duha' sadrži arhetipove duhovnog svijeta. Sve što živi na ovome svijetu prisutno je ovdje kao misaoni entitet. Tamo nalazite arhetipove želja, žudnji, osjećaja i tako dalje. Ali ovdje u duhovnom svijetu nema ništa od sebičnosti vezano za dušu. Baš kao i sav život u drugoj oblasti, u ovoj trećoj oblasti sve želje, žudnje, uživanja i bol, čine jedinstvo. Želje i žudnje druge osobe ne razlikuju se od mojih želja i žudnji. Osjeti i osjećaji svih bića zajednički su svijet, koji uključuje i okružuje sve ostalo, kao što fizički zračni krug okružuje Zemlju, ova oblast je, da tako kažemo, atmosfera 'zemlje duha'. Sve što su ljudi postigli u zemaljskom životu u službi zajednice, u nesebičnom davanju sebe bližnjima, ovdje će uroditi plodom. Jer kroz ovo služenje, kroz ovo davanje sebe, živio je u odrazu treće oblasti 'zemlje duha'. Veliki dobročinitelji ljudske rase, predane prirode, oni koji čine veliku uslugu zajednicama, stekli su svoju sposobnost da to čine u ovoj oblasti, u prethodnim životima stekavši pravo na posebnu srodnost s njom.

Jasno je da opisane oblasti 'zemlje duha' imaju određeni odnos prema svjetovima ispod njih, prema fizičkom i duševnom svijetu. Zato što sadrže arhetipove, živa misaona bića koja preuzimaju fizičku ili duševnu egzistenciju u ovim svjetovima. Četvrta oblast je 'čista zemlja duha'. Ali ni to nije to u punom smislu riječi. Razlikuje se od tri niže oblasti po tome što se u njima nalaze arhetipovi onih fizičkih i duševnih odnosa koje ljudi nalaze u fizičkim i duševnim svjetovima, prije nego što sami interveniraju u te svjetove. Uvjeti svakodnevnog života povezani su sa stvarima i bićima koje ljudi nalaze u svijetu; prolazne stvari ovoga svijeta usmjeravaju njegov pogled na izvor vječnog; a druga stvorenja kojima je posvećen njegov nesebični um nisu tu preko čovjeka. Ali kroz njega su u svijetu tvorevine umjetnosti i znanosti, države i tako dalje, ukratko, sve što on ugrađuje u svijet kao izvorna djela svog duha. Osim toga, bez njegove intervencije ni jedna fizička slika ne bi bila dostupna. Izvorne slike ovih čisto ljudskih kreacija mogu se pronaći u četvrtoj oblasti 'zemlje duha'. Svi znanstveni rezultati, umjetničke ideje i oblici, te tehničke misli koje čovjek razvije tijekom zemaljskog života, donose plodove u ovoj četvrtoj oblasti. Umjetnici, znanstvenici i veliki izumitelji, tijekom svog boravka u 'zemlji duha', tu crpe svoju inspiraciju i tu povećavaju genijalnost, kako bi nakon reinkarnacije mogli u većoj mjeri pridonijeti daljnjem razvoju ljudske kulture. Ne treba misliti da ova četvrta oblast 'zemlje duha' ima značenje samo za posebno

istaknute ljude. Ima važnost za svakoga. Sve što se tiče ljudi u fizičkom životu izvan sfere svakodnevnog života, želja i prohtjeva, ima svoje praiizvor u ovoj oblasti. Kad čovjek to ne bi prošao u vremenu između smrti i novog rođenja, u svom sljedećem životu ne bi imao nikakve interese koji bi vodili izvan uskog kruga osobnog životnog stila prema općeljudskom. - Gore je rečeno da se ova oblast ne može u punom smislu nazvati 'čistom zemljom duha'. To je zato jer stanje u kojem su ljudi napustili kulturni razvoj na Zemlji, utječe na njihovu duhovnu egzistenciju. U 'zemlji duha' mogu uživati samo u plodovima onoga što im je bilo moguće na temelju njihovog talenta i stupnja razvoja naroda, države, itd. u kojoj su rođeni.

U još višim oblastima 'zemlje duha' ljudski duh sada je oslobođen svih zemaljskih okova. Uspinje se u 'čistu zemlju duha' gdje doživljava namjere i ciljeve koje si je duh postavio zemaljskim životom. Sve što je već ostvareno u svijetu, najviše ciljeve i namjere u egzistenciji, daje kao više ili manje slabu repliku. Svaki kristal, svako stablo, svaka životinja, i također sve što se realizira na polju ljudskog stvaralaštva - sve je to samo replika onoga što duh namjerava. A tijekom utjelovljenja, ljudi mogu graditi samo na tim nesavršenim replikama namjera i ciljeva. Ali unutar jednog od svojih utjelovljenja može biti samo replika onoga, što mu je namijenjeno u oblasti duha. Ono što on zapravo jest dok putuje 'zemljom duha', postaje očito tek kada se uspinje u petu oblast 'zemlje duha', u međustanju između dva utjelovljenja. Ono što on ovdje jest, zapravo je on sam. To je ono što ima svoju vanjsku egzistenciju u mnogostrukim utjelovljenjima. U ovoj oblasti, pravo jastvo čovjeka može se slobodno izraziti u svim smjerovima. A ovo jastvo je ono koje se uvijek iznova pojavljuje u svakom utjelovljenju. Ovo jastvo sa sobom donosi sposobnosti koje su razvijene u nižim regijama 'zemlje duha'. Tako plodove ranijih života prenosi u sljedeće. Nositelj je rezultata prethodnih inkarnacija.

Kada jastvo živi u petoj oblasti 'zemlje duha' u carstvu je namjera i ciljeva. Baš kao što arhitekt uči iz nesavršenosti koje su se pojavile i u nove planove ugrađuje samo ono što je iz tih nesavršenosti uspio transformirati u savršenstvo, tako u petoj oblasti i jastvo, skida sa svojih rezultata iz prethodnih života ono što je povezano s nesavršenostima nižih oblasti, i oplođuje namjere 'zemlje duha' s kojom sada živi s rezultatima svojih prethodnih života. - Jasno je da će snaga koja se može izvući iz ove oblasti ovisiti o tome koliko je jastvo steklo tijekom svog utjelovljenja, onih rezultata koji su prikladni za apsorpiranje u svijet namjera. Jastvo koje je nastojalo ostvariti namjere duha tijekom zemaljske egzistencije, kroz aktivan misaoni život ili kroz mudru, aktivnu ljubav, steći će velika prava na ovu oblast. Ono što je bilo potpuno apsorpirano u svakodnevnim prilikama, što je živjelo samo u onom prolaznom, nije posijalo nikakvo sjeme koje bi moglo igrati ulogu u namjerama vječnog svjetskog poretka. Samo ono malo što je djelovalo izvan interesa dana, može se razviti kao plod u ovim gornjim

oblastima 'zemlje duha'. Ali ne treba misliti da je ovdje prvenstveno u pitanju ono što donosi 'zemaljsku slavu' ili nešto slično. Ne, u pitanje dolazi upravo to, što dovodi do svijesti da u najužem krugu života, svaka stvar ima svoj značaj za vječno napredovanje egzistencije. Čovjek se mora upoznati s idejom da u ovoj oblasti mora prosuđivati drugačije nego u fizičkom životu. Naprimjer, ako je stekao malo toga što je povezano s ovom petom oblasti, tada se u njemu javlja poriv da zapamti impuls za sljedeći fizički život, koji će uzrokovati da život teče takvim tijekom da se u njegovoj sudbini (karmi) kao očit pojavi učinak nedostatka. Ono što se tada čini kao bolna sudbina u sljedećem životu na Zemlji - i zbog čega se možda duboko žali - ono je što osoba u ovoj oblasti 'zemlje duha' smatra apsolutno potrebnim za sebe. - Budući da osoba u petoj oblasti živi u svom stvarnom jastvu, također je uzdignuta od svega što je iz nižih svjetova okružuje tijekom inkarnacija. On je tijekom svojih inkarnacija ono što je uvijek bio i što će uvijek biti. Živi pod kontrolom namjera koje postoje za ta utjelovljenja i koje on integrira u sebe. Osvrće se na vlastitu prošlost i osjeća da će sve što je u njoj doživio biti ugrađeno u namjere koje treba ostvariti u budućnosti. Bljesne neka vrsta sjećanja na njegove ranije živote i proročansko predviđanje njegovih kasnijih. - Čovjek vidi: ono što je u ovom spisu nazvano duh-sam živi u ovoj oblasti, onoliko koliko je razvijeno, u svojoj odgovarajućoj stvarnosti. Razvija se i priprema kako bi omogućio da se u novom utjelovljenju u zemaljskoj stvarnosti ostvare duhovne namjere.

Ako se taj 'duh-sam' tijekom niza boravaka u 'zemlji duha' toliko razvio da se može potpuno slobodno kretati ovom zemljom, onda će sve više ovdje tražiti svoj pravi dom. Život u duhu postaje mu poznat kao što je život u fizičkoj stvarnosti zemaljskim ljudima. Od sada nadalje, točke gledišta duhovnog svijeta također djeluju kao odlučujuće, koje on čini svojim, više-manje svjesno ili nesvjesno, za sljedeće zemaljske živote. Jastvo se može osjećati kao član božanskog poretka svijeta. Barijere i zakoni zemaljskog života ne utječu na njegovu najdublju nutrinu. Snaga za sve što postiže dolazi iz duhovnog svijeta. Ali duhovni svijet je jedinstvo. Tko u njemu živi, zna kako je ono vječno stvorilo prošlost, a iz vječnog se može odrediti smjer budućnosti. Pogled na prošlost se širi kako bi postao potpuniji. Osoba koja je dosegla ovu fazu postavlja sebi ciljeve koje treba ostvariti u svojoj sljedećoj inkarnaciji. Iz 'zemlje duha' on utječe na svoju budućnost, tako da ona teče u duhu istinskog i duhovnog. Tijekom međustanja između dva utjelovljenja, čovjek se nalazi u prisustvu onih uzvišenih bića pred čijim pogledom je božanska mudrost otvorena. Jer je došao do razine da ih može razumjeti. U šestoj oblasti 'zemlje duha' čovjek će u svim svojim postupcima postići ono što je najprikladnije pravoj prirodi svijeta, jer ne može tražiti ono što mu je korisno, već samo ono što bi se trebalo dogoditi, prema ispravnom tijeku poretka svijeta. Sedma oblast 'zemlje duha' vodi do granice 'tri svijeta'. Tu se ljudsko biće suočava s 'jezgrama života' koje se prenose iz viših svjetova u tri

opisana kako bi izvršile svoje zadaće. Ako se čovjek nalazi na granici triju svjetova, on sebe prepoznaje u vlastitoj životnoj jezgri. Za to se moraju riješiti zagonetke ova tri svijeta. On ima potpuni pregled života ovih svjetova. U fizičkom životu, sposobnosti duše koje ona ima kroz ovdje opisana iskustva u duhovnom svijetu, nisu svjesne u normalnim životnim uvjetima. One u svojim nesvjesnim dubinama djeluju na fizičke organe koji donose svijest fizičkog svijeta. Upravo je to razlog zašto one ovom svijetu ostaju neprimjetne. Oko također ne vidi samo sebe, jer unutar njega djeluju sile koje druge stvari čine vidljivima. Ako netko želi procijeniti u kojoj mjeri ljudski život koji se proteže između rođenja i smrti, može biti rezultat prethodnih života na Zemlji, mora se uzeti u obzir da gledaš unutar samog života, koje se prirodno mora zauzeti na početku, ne pruža nikakvu mogućnost procjene. S takve točke gledišta, naprimjer, život na Zemlji može izgledati kao bolan, nesavršen, itd, dok se upravo takav, gledištu koje leži izvan samog ovozemaljskog života, mora pojaviti, s njegovom patnjom, u njegovoj nesavršenosti, kao rezultat prethodnih života. Stupanjem na put spoznaje u smislu opisanom u jednom od sljedećih poglavlja, duša se odvaja od uvjeta tjelesnog života. To joj omogućuje da u slici promatra iskustva kroz koja prolazi između smrti i novog rođenja. Takva percepcija omogućuje opisivanje procesa u 'zemlji duha' kako su ovdje skicirani. Samo ako ne zanemarimo, nego imamo na umu da je cjelokupno stanje duše u fizičkom tijelu drugačije nego u čisto duhovnom iskustvu, ovdje dan opis ćemo moći vidjeti u pravom svjetlu.

V. Fizički svijet i njegova povezanost sa zemljom duše i zemljom duha

Strukture svijeta duše i zemlje duha ne mogu biti predmet vanjske osjetilne percepcije. Objekte ove osjetilne percepcije treba dodati dvama opisanim svjetovima kao treći. Čak i tijekom svoje fizičke egzistencije, čovjek živi u tri svijeta istovremeno. On opaža stvari osjetilnog svijeta i u skladu s time djeluje. Strukture svijeta duše utječu na njega kroz sile simpatije i antipatije; i njegova vlastita duša uzrokuje valove u svijetu duše, kroz svoja sviđanja i nesviđanja, kroz želje i žudnje. Ali duhovna bit stvari ogleda se u njegovu svijetu misli; a on sam, kao misaono duhovno biće, stanovnik je zemlje duha i drug svega što živi u tim oblastima svijeta. Iz ovoga postaje jasno da je osjetilni svijet samo dio onoga što ljude okružuje. Taj dio se izdvaja iz općeg čovjekovog okruženja s izvjesnom samostalnošću jer ga mogu percipirati osjetila, pri čemu se zanemaruju duša i duh, koji također pripadaju ovome svijetu. Kao što je komad leda koji pluta na vodi materijal okolne vode, ali se od nje izdvaja određenim svojstvima, tako su i osjetilne stvari materijal duše i duha koji ih okružuje; a od njih se izdvaja određenim svojstvima koja ih čine opazivima osjetilima. One su - napola figurativno rečeno - zgusnute

duhovne i duševne strukture; a kondenzacija uzrokuje da osjetila o njima steknu znanje. Da, baš kao što je led samo oblik u kojem postoji voda, tako su i osjetilne stvari samo oblik u kojem postoji duševna i duhovna suština. Jednom kada to shvatite, shvatit ćete i da, poput vode u led, svijet duha može prijeći u svijet duše, a svijet duše u svijet osjetila.

S ove točke gledišta također postaje jasno zašto ljudi mogu razmišljati o osjetilnim stvarima. Jer postoji pitanje koje bi svaki misleći čovjek trebao postaviti, naime: kakav je odnos misli koje čovjek ima o kamenu i samog kamena? Za one ljude koji posebno duboko gledaju u vanjsku prirodu, to im se pitanje jasno pojavljuje pred očima. Osjećaju sklad ljudskog misaonog svijeta sa strukturom i uređenjem prirode. Veliki astronom Kepler, naprimjer, lijepo govori o tom skladu:

"Istina je da je božanski poziv, koji ljude poziva da uče astronomiju, zapisan u samom svijetu, ne doista u riječima i slogovima, već u suštini, na temelju prikladnosti ljudskih konceptata i osjetila, za odnose nebeskih tijela i stanja." - Samo zato što stvari osjetilnog svijeta nisu ništa drugo nego kondenzirana duhovna bit, osoba koja se do ove biti uzdigne kroz svoje misli, može mišljenjem stvari razumjeti. Osjetilne stvari dolaze iz duhovnog svijeta; one su samo još jedan oblik duhovne biti; i kada čovjek misli o stvarima, njegovo unutarnje biće samo je okrenuto od osjetilnog oblika prema duhovnim arhetipovima tih stvari. Razumijevanje stvari misaonim putem, je proces koji se može usporediti s onim s kojim se čvrsto tijelo najprije vatrom pretvori u tekuće stanje, tako da ga kemičar može ispitati u tekućem obliku.

Duhovni arhetipovi osjetilnog svijeta pojavljuju se u različitim regijama zemlje duha. U petoj, šestoj i sedmoj oblasti ti se arhetipovi još uvijek mogu pronaći kao žive točke zametka; u četiri niže regije razvijaju se u duhovne strukture. Ljudski duh te strukture opaža u sjenovitom odrazu, kada svojim mišljenjem želi steći razumijevanje osjetilnih stvari. Kako su se te strukture kondenzirale u osjetilni svijet, pitanje je za one koji teže duhovnom razumijevanju svoje okoline. - Prije svega, za ljudski osjetilni pogled, ovo okruženje je podijeljeno na četiri jasno odvojene razine: mineralnu, biljnu, životinjsku i ljudsku. Mineralno carstvo se opaža osjetilima i razumije mišljenjem. Ako razmišljate o mineralnom tijelu, imate posla s dvije stvari: s osjetilnom stvari i mišlju. Prema tome, treba zamisliti da je ta osjetilna stvar kondenzirano misaono biće. Sada, jedno mineralno biće utječe na drugo na vanjski način. Pritišće ga i pomiče; grije ga, svijetli, otapa i tako dalje. Ovaj vanjski način djelovanja treba izraziti kroz misli. Ljudi razmišljaju o tome kako mineralne stvari izvana djeluju jedna na drugu. Kao rezultat toga, njegove se individualne misli proširuju u jednu misaonu sliku cijelog mineralnog svijeta. I ova misaona slika odraz je arhetipa cjelokupnog mineralnog osjetilnog svijeta. Kao cjelina se može naći u duhovnom svijetu. U biljnom svijetu vanjski učinci jedne stvari na drugu nadopunjuju se

pojavama rasta i razmnožavanja. Biljka se širi i proizvodi stvorenja slična sebi. Osim onoga s čime se ljudi susreću u carstvu minerala, ovdje ima života. Jednostavno razmišljanje o ovoj činjenici, daje perspektivu koja ovdje baca svjetlo: biljka ima moć stvoriti živi oblik i reproducirati ga u biću poput sebe. A između bezoblične prirode mineralnih tvari koju susrećemo u plinovima, tekućinama, i tako dalje, i živog oblika biljnog svijeta, točno u sredini stoje oblici kristala. U kristalima moramo tražiti prijelaz iz bezobličnog mineralnog svijeta u živu kreativnu sposobnost biljnog carstva. - U ovom vanjskom osjetilnom procesu formiranja - u dva carstva, mineralnom i biljnom - može se vidjeti osjetilna kondenzacija čisto duhovnog procesa, koji se odvija kada duhovne klice tri gornje oblasti zemlje duha postanu duhovni oblici donjih oblasti. Proces kristalizacije u duhovnom svijetu kao njegovom arhetipu, odgovara prijelazu iz bezoblične duhovne klice u formiranu strukturu. Ako se taj prijelaz kondenzira na takav način da osjetila mogu percipirati njegov rezultat, tada se on u osjetilnom svijetu predstavlja kao proces kristalizacije minerala. Sada, postoji i formirana duhovna klica prisutna u biljnom životu. Ali ovdje formirano biće još uvijek zadržava živu sposobnost stvaranja. U kristalu je duhovna klica tijekom svog formiranja izgubila sposobnost formiranja. Sebe je proživio, u obliku u kojem je nastao. Biljka ima i oblik i sposobnost stvaranja. Svojstvo duhovnih klica u gornjim oblastima zemlje duha, sačuvano je u biljnom obliku. Dakle, biljka ima oblik poput kristala, a ima i kreativnu moć. Osim oblika koji su arhetipska bića uzela u obliku biljke, na njoj radi još jedan oblik koji nosi otisak duhovnih bića iz viših regija. Međutim, ono što se osjetilno može opaziti u biljci, samo je ono što oživi u gotovom obliku; formativne cjeline koje ovaj formi daju život prisutne su u biljnom carstvu na osjetilno neprimjetan način. Osjetilno oko vidi današnji mali ljiljan, a nakon nekog vremena veći. Ovo oko ne vidi moć preobrazbe koja potonji razvija iz prvoga. Ovaj entitet formativne sile, osjetilno nevidljivo tka u biljnom svijetu. Duhovne klice spustile su se jedan korak kako bi radile u oblasti oblika. U znanosti duha može se govoriti o elementarnim carstvima. Ako se izvorne forme, koje još nemaju nikakav oblik, nazivaju prvim elementarnim carstvom, onda su osjetilno nevidljivi entiteti sile, koji djeluju kao oni koji su ovladali rastom biljaka, članovi drugog elementarnog carstva. U životinjskom svijetu, sposobnosti rasta i razmnožavanja dopunjene su osjećajem i nagonom. To su izrazi duševnog svijeta. Biće njima obdareno pripada ovom svijetu, iz njega prima dojmове i vrši na njega učinke. Sada je svaki osjećaj, svaki nagon koji se javlja u životinjskom biću, izvučen iz dubine životinjske duše. Oblik je trajniji od osjećaja ili nagona. Može se reći da baš kao što promjenjivi oblik biljaka ima odnos prema krutom obliku kristala, tako i život osjećaja postaje njegov živi oblik. Biljka je, da tako kažemo, apsorbirana u silu koja daje oblik; ona stalno uključuje nove oblike tijekom svog života. Prvo stavlja korijenje, zatim lišće, pa cvjetove, i tako dalje. Životinja završava potpunim oblikom i unutar njega se razvija promjenjiv

život osjećaja i instinkata. I ovaj život postoji u duševnom svijetu. Baš kao što je biljka ta koja raste i razmnožava se, životinja je ta koja osjeća i razvija svoje nagone. Za životinju, to su bezoblične stvari koje se neprestano razvijaju u nove oblike. One u konačnici imaju svoje arhetipske procese u najvišim regijama zemlje duha. Ali djeluju u duševnom svijetu. U životinjskom svijetu, uz moćna bića koja, kao osjetilno nevidljiva, upravljaju rastom i razmnožavanjem, postoje i druga, koja su se uzdignula jedan korak dublje u duševnom svijetu. U životinjskom carstvu postoje bezoblična bića koja se oblače u duševne ovoje kao majstori koji donose osjećaje i nagone. Oni su stvarni graditelji životinjskih oblika. Oblast kojoj pripadaju, u znanosti duha se može opisati kao treća elementarna oblast. - Uz sposobnosti spomenute kod biljaka i životinja, čovjek je također opremljen sposobnošću prerade osjećaja u predodžbe i misli, te reguliranja svojih nagona putem mišljenja. Misao, koja se u biljci pojavljuje kao oblik, u životinji kao duševna sila, njemu se pojavljuje kao sama misao, u vlastitom obliku. Životinja je duša, čovjek je duh. Duhovni entitet spustio se jednu razinu niže. Kod životinja tvori dušu. Kod čovjeka je prešao u sam osjetilni materijalni svijet. Duh je prisutan unutar ljudskog osjetilnog tijela. I budući da se pojavljuje u osjetilnoj odjeći, može se pojaviti samo kao taj sjenoviti izraz koji predstavlja misao duhovnog bića. Kroz uvjete fizičkog moždanog organizma, duh se pojavljuje u čovjeku - ali duh je također postao čovjekovo unutarnje biće. Misao je oblik koji bezoblično duhovno biće poprima u čovjeku, kao što kod biljke poprima oblik, i dušu kod životinje. Kao rezultat toga, čovjek nema elementarno carstvo izvan sebe, koje bi ga trebalo izgraditi, u mjeri u kojoj je misaono biće. Njegovo elementarno carstvo djeluje u njegovom osjetilnom tijelu. Samo u mjeri u kojoj je čovjek oblik i osjetilno biće, kao što djeluju na biljke i na životinje, na njega djeluju elementarna bića iste vrste. Ali misaoni organizam u čovjeku potpuno je razrađen unutar njegovog fizičkog tijela. U ljudskom duhovnom organizmu, u njegovom živčanom sustavu, koji je razvijen u savršeni mozak, čovjek osjetilno i vidljivo ima pred sobom, ono što na biljke i životinje djeluje kao moć neosjetilnog bića. To znači da životinja pokazuje osjećaj sebe, ali čovjek pokazuje svijest o sebi. U životinji se duh osjeća kao duša; sebe još ne doživljava kao duh. U ljudima se duh prepoznaje kao duh, makar - zbog fizičkih uvjeta - kao sjenoviti odraz duha, kao misao. - U tom smislu, trostruki svijet strukturiran je na sljedeći način: 1. Oblast arhetipskih bezobličnih bića (prva elementarna oblast); 2. područje kreativnih bića (druga elementarna oblast); 3. oblast duhovnih bića (treća elementarna oblast); 4. oblast stvorenih oblika (kristalni oblici); 5. oblast koja je osjetilno zamjetljiva u oblicima, ali u kojoj djeluju i bića oblika (biljna oblast); 6. oblast koja postaje osjetilno zamjetljiva u oblicima, ali u kojem djeluju i bića koja stvaraju oblike i ona koja djeluju u duši (životinjsko carstvo); i 7. oblast u kojoj su oblici zamjetljivi osjetilima, ali u kojoj još uvijek djeluju bića koja

stvaraju oblike i ona koja žive u duši i ona u kojima se sam duh oblikuje u oblik misli u unutarnjem svijetu (carstvo ljudi).

Ovo pokazuje kako su osnovne komponente ljudskog bića koje živi u tijelu povezane s duhovnim svijetom. Fizičko tijelo, etersko tijelo, tijelo duše osjećaja i dušu intelekta, treba promatrati kao arhetipove zemlje duha, kondenzirane u osjetilnom svijetu. Fizičko tijelo nastaje kada se ljudski arhetip sažima do točke osjetilnosti. Stoga se ovo fizičko tijelo može nazvati i entitetom prvog elementarnog carstva sažetog do osjetilne jasnoće. Etersko tijelo nastaje zato što tako stvorenu formu održava pokretljivom entitet koji širi svoju aktivnost u osjetilno područje, ali koji se sam ne može percipirati osjetilima. Ako se želi potpuno okarakterizirati ovaj entitet, prvo se mora reći da svoje podrijetlo ima u najvišim oblastima zemlje duha, a zatim se oblikuje u arhetip života u drugoj oblasti. Kao takav arhetip života djeluje u osjetilnom svijetu. Na sličan način, entitet koji izgrađuje tijelo duše osjećaja ima svoje porijeklo u najvišim oblastima zemlje duha, formira se u trećoj oblasti iste, u arhetip svijeta duše i kao takav djeluje u osjetilnom svijetu. Ali duša intelekta je formirana činjenicom da je arhetip mislećeg ljudskog bića oblikovan u misao u četvrtoj oblasti zemlje duha, i kao takav izravno djeluje kao misleće ljudsko biće u osjetilnom svijetu. - Tako čovjek stoji unutar osjetilnog svijeta; dakle, duh radi na svom fizičkom tijelu, na svom eterskom tijelu i na svom duševnom tijelu osjećaja. Tako se taj duh pojavljuje u duši intelekta. - Arhetipovi djeluju na tri niža člana u čovjeku, kao bića koja mu se izvana suprotstavljaju na neki način; u *duši intelekta* on sam u sebi postaje (svjesnim) radnikom. A bića koja rade na njegovom fizičkom tijelu su ista kao ona koja tvore mineralnu prirodu. Na njegovom eterskom tijelu rade bića koja žive u biljnom carstvu, na njegovom duševnom tijelu osjećaja ona koja žive u životinjskom carstvu na osjetilno neprimjetan način, ali čija se aktivnost proteže u te oblasti.

Ovako različiti svjetovi rade zajedno. Svijet u kojem žive ljudi, izraz je te interakcije.

* * *

Ako se tako shvati osjetilni svijet, otvara se razumijevanje bića drugačije vrste od onih koja egzistiraju u spomenuta četiri carstva prirode. Primjer takvih entiteta je ono što se naziva *duh naroda* (*duh nacije*). On se ne pojavljuje izravno na osjetilni način. Živi svoj život u senzacijama, osjećajima, sklonostima i tako dalje, koje treba promatrati kao zajedničke narodu. To je entitet koji se ne utjelovljuje osjetilno; ali kao što čovjek oblikuje svoje tijelo na osjetilno jasan način, tako i on oblikuje svoje od tvari svijeta duše. Ovo duševno tijelo *duha naroda* je poput oblaka u kojem žive članovi naroda, čiji učinci izlaze na vidjelo u dušama dotičnih ljudi, ali koji ne dolaze od samih tih duša. Tko ne zamišlja *duh naroda* na ovaj način, vidjet će ga kao sjenovitu misaonu sliku bez suštine i života, kao praznu

apstrakciju. - I slično bi se moglo reći za ono što se zove *duh vremena*. Da, time se proširuje duhovni pogled na niz drugih, nižih i viših, bića, koja žive u čovjekovu okruženju, a da ih on ne može osjetiti. Ali oni koji imaju duhovnu percepciju, opažaju takva bića i mogu ih opisati. Niže vrste takvih bića uključuju sve što promatrači duhovnog svijeta opisuju kao daždevnjake, silfe, undine i gnome. Ne treba ni reći da se takvi opisi ne mogu smatrati točnim prikazima stvarnosti na kojoj se temelje. Da to jesu, onda svijet na koji oni misle ne bi bio duhovni, već grub, osjetilni. Oni su ilustracije duhovne stvarnosti koja se može prikazati samo na ovaj način, kroz prispodobe. Ako netko tko prihvaća samo osjetilnu percepciju takva bića vidi kao proizvod bujne mašte i praznovjerja, onda je to posve razumljivo. Naravno, ona nikada ne mogu biti vidljiva osjetilnom pogledu jer nemaju osjetilno tijelo. Praznovjerje ne leži u činjenici da se takva bića vide kao stvarna, već u činjenici da se vjeruje da se pojavljuju na osjetilni način.

Bića ovog oblika rade na izgradnji svijeta i vi ih susrećete, čim uđete u više oblasti svijeta koje su zatvorene za fizička osjetila. Praznovjerni nisu oni koji u takvim opisima vide slike duhovne stvarnosti, nego oni koji vjeruju u osjetilnu stvarnost slika, ali i oni koji odbacuju duh jer vjeruju da onda moraju odbaciti osjetilnu sliku. - Postoje i takva bića koja se ne spuštaju u svijet duše, već je njihov ovoj satkan samo od struktura zemlje duha. Čovjek ih opaža kada postaje i njihov drug, kada svoje duhovno oko i duhovno uho, za njih otvori. - Kroz takvo otvaranje čovjek razumije mnoge stvari u koje bez toga mogu samo zuriti s nerazumijevanjem. Oko njega postaje svijetlo; uzroke onoga što se događa vidi kao posljedice u svijetu osjetila. Hvata ono, što potpuno niječe bez duhovnog oka, ili se mora zadovoljiti govoreći izreku: 'Ima više stvari na nebu i Zemlji nego što tvoja mudrost može sanjati'. Ljudi s finijim - duhovnim - percepcijama postaju nemirni kada oko njih osjete svijet koji nije osjetilni, postaju ga nejasno svjesni i unutar njega moraju pipati poput slijepca između vidljivih objekata. Samo jasno poznavanje tih viših oblasti egzistencije, prodiranje s razumijevanjem u ono što se u njima zbiva, može stvarno osnažiti ljude i dovesti ih do njihove istinske sudbine. Kroz uvid u ono što je osjetilima skriveno, čovjek širi svoje biće na način da svoj život prije tog širenja doživljava kao 'san o svijetu'.

VI. O misaonim oblicima i čovjekovoj auri

Rečeno je da tvorevine nekog od tri svijeta imaju stvarnost za čovjeka samo ako on ima sposobnosti ili organe da ih opaža. Ljudi pojedine procese u prostoru doživljavaju samo kao svjetlosne pojave jer imaju dobro razvijene oči. Koliko onoga što se stvarno otkriva biću ovisi o njegovoj receptivnosti. Čovjek nikada ne smije reći da je stvarno ono, što može percipirati. Može biti

puno stvari za koje on nema organe da bi ih percipirao. Sada su svijet duše i svijet duha jednako stvarni, zapravo stvarni u mnogo višem smislu, od osjetilnog svijeta. Istina je da nikakvo osjetilno oko ne može vidjeti osjećaje i predodžbe; ali oni su stvarni. I baš kao što ljudi percipiraju vanjski svijet preko svojih vanjskih osjetila, osjećaji, nagoni, instinkti, misli i tako dalje, postaju percepcije za njihove duhovne organe. Kao što se npr. osjetilnim okom prostorni procesi mogu vidjeti kao pojava boja, tako se kroz unutarnja osjetila spomenute duševne i duhovne pojave mogu pretvoriti u opažaje, analogne osjetilnoj pojavi boje. Međutim, samo oni koji su hodali stazom znanja opisanom u sljedećem poglavlju i koji su time razvili svoja unutarnje osjetila, mogu u potpunosti razumjeti misao u kojem se to misli. Za takvu osobu, duševne pojave u duševnom svijetu koji ga okružuje, i duhovne pojave u duhovnom, postaju nadosjetilno vidljive. Osjećaji koje doživljava u drugim bićima zrače za njega iz njih poput pojava svjetlosti; misli na koje usmjerava pažnju preplavljaju duhovni prostor. Za njega misao jedne osobe koja se odnosi na drugu osobu nije nešto neprimjetno, već perceptibilan proces. Sadržaj misli živi kao takav samo u duši mislioca; ali taj sadržaj proizvodi učinke u duhovnom svijetu. Ti su učinci vidljivi duhovnom oku. Kao činjenična stvarnost, misao izlazi iz jednog ljudskog bića i teče u drugo. A način na koji ta misao utječe na drugu osobu doživljava se kao vidljiv proces u duhovnom svijetu. Dakle, za one čija su duhovna osjetila otvorena, fizički vidljivo ljudsko biće samo je dio cjeline ljudskog bića. Ova fizička osoba postaje središte duševnih i duhovnih izljeva. Bogat i raznoliki svijet koji se ovdje otvara pred 'vidovnjakom' može se samo naslutiti. Ljudska misao, koja inače živi samo u razumijevanju slušatelja, pojavljuje se, naprimjer, kao duhovno uočljiva pojava boje. Njena boja odgovara karakteru misli. Misao koja proizlazi iz čovjekovog osjetilnog poriva ima drugačiju boju od misli začete u službi čistog znanja, plemenite ljepote ili vječnog dobra. U nijansama crvene, misli koje proizlaze iz osjetilnog života prožimaju svijet duše. [Ovdje izneseni argumenti podložni su, naravno, najvećim nesporazumima. U novom izdanju vratit ćemo im se stoga vrlo kratko na kraju u primjedbama.] U prekrasno jarko žutoj boji, pojavljuje se misao kroz koju se mislilac uzdiže na višu razinu znanja. Misao koja dolazi iz odane ljubavi blista u divnoj ružičastoj boji. I poput sadržaja misli, njena veća ili manja definiranoost također se očituje nadosjetilno. Precizna misao mislioca, pojavljuje se kao struktura s određenim obrisima; konfuzna ideja pojavljuje se kao kolebljiva, mutna struktura.

Na taj način se duševno i duhovno biće čovjeka pojavljuje kao nadosjetilni dio cjeline ljudskog bića.

Učinci boja koji se mogu uočiti 'duhovnim okom' i koji zrače oko fizičkog ljudskog bića opaženog u njegovoj aktivnosti i obavijaju ga poput oblaka (npr. u obliku jajeta) ljudska su aura. Veličina ove aure varira kod različitih

ljudi. No, može se zamisliti - u prosjeku - da se cijelo ljudsko biće čini dvostruko dužim i četiri puta širim od fizičkog.

Širok izbor boja sada preplavljuje auru. I ova poplava je prava slika unutarnjeg ljudskog života. Kako se on mijenja, mijenjaju se i tonovi pojedinih boja. Ali neke trajne osobine kao što su talenti, navike, osobine karaktera, izražavaju se također u postojanim i osnovnim tonovima boja. Za ljude koji su inicijalno daleko od iskustva 'puta znanja' opisanog u kasnijem poglavlju ove knjige, mogu se pojaviti nesporazumi o prirodi onoga što je ovdje opisano kao 'aura'. Može se doći do ideje da ono što je ovdje opisano kao 'boje' stoji pred dušom na isti način na koji fizička boja stoji pred okom. Ali takva 'duševna boja' bila bi samo halucinacija. Znanost duha nema ništa s dojmovima koji su 'halucinatívni'. I u svakom slučaju nisu ono na što se misli u ovdje predstavljenom opisu. Pravu ideju o tome možete dobiti ako imate na umu sljedeće. Duša ne samo da doživljava osjetilni dojam fizičke boje, već ima i duševno iskustvo iste. Ovo duševno iskustvo je drugačije kada duša percipira - okom - žutu površinu, a drugačije kada percipira plavu površinu. Ovo iskustvo se naziva 'život u žutoj' ili 'život u plavoj'. Duša koja je stupila na put znanja ima isto 'iskustvo u žutoj' usporedivo s aktivnim iskustvima duše drugih bića: 'iskustvo plave' usporedivo s raspoloženjem predanosti duše. Nije važna stvar da 'vidovnjak' vidi ideju druge duše kao 'plavu' onako kao što vidi 'plavu' u fizičkom svijetu, već da ima iskustvo koje mu daje pravo da tu ideju vidi kao 'plavu', kao što fizička osoba npr. zavjesu naziva 'plavom'. I dalje je bitno da je 'vidjelac' svjestan da je s ovim iskustvom u iskustvu bez tijela, tako da mu je moguće govoriti o vrijednosti i značenju duševnog života čija percepcija nije posredovana ljudskim tijelom. Iako se ova prezentacija svakako mora uzeti u obzir, sasvim je prirodno da 'vidjelac' govori o 'plavom', 'žutom', 'zelenom' i tako dalje u 'auri'. Aura uvelike varira ovisno o različitim temperamentima i sklonostima ljudi; također varira ovisno o stupnju duhovnog razvoja. Osoba koja se potpuno prepusti svojim životinjskim instinktima ima potpuno drugačiju auru od nekoga tko puno živi u mislima. Aura religiozno nastrojene prirode značajno se razlikuje od one koja je apsorbirana u trivijalna iskustva dana. Osim toga, sve promjene raspoloženja, sve sklonosti, radosti i boli nalaze izraz u auri.

Morate usporediti aure različitih iskustava duše kako biste razumjeli značenje tonova boja. Prvo, uzmite duševna iskustva koja su prošarana snažno izraženim afektima. Mogu se podijeliti u dvije različite vrste, one u kojima dušu na te emocije prvenstveno potiče životinjska priroda, i one koji poprimaju profinjeniji oblik, koje su, da tako kažemo, pod snažnim utjecajem naknadnog razmišljanja. U prvom tipu doživljava se kako auru na pojedinim mjestima preplavljaju pretežno smeđe i crvenkasto žute struje svih nijansi. Kod onih s profinjenijim osjećajima, na istim mjestima se pojavljuju, tonovi svjetlije crveno žute i zelene. Može se primijetiti da kako

inteligencija raste, zeleni tonovi postaju sve češći. Vrlo pametni ljudi koji su zadubljeni u zadovoljavanje svojih životinjskih instinkata pokazuju puno zelene boje u svojoj auri. Ali ova će zelena uvijek imati jači ili slabiji prizvuk smeđe ili smeđe crvene. Neinteligentni ljudi pokazuju velik dio svoje aure preplavljen žarkocrvenim ili čak tamno krvavo crvenim strujama.

Aura u mirnom, odgovornom, promišljenom raspoloženju duše značajno je drugačija nego u takvim afektivnim stanjima. Smečkasti i crvenkasti tonovi se povlače i pojavljuju se razne nijanse zelene. Kad naporno razmišljate, vaša aura pokazuje ugodan zeleni ton. Tako izgledaju one naravi za koje se može reći da se znaju snaći u svakoj životnoj situaciji.

Plavi tonovi pojavljuju se u pobožnim raspoloženjima duše. Što više osoba sebe stavlja u službu neke stvari, plave nijanse postaju važnije. U tom pogledu susrećete dvije vrlo različite vrste ljudi. Postoje prirode koje nisu navikle razvijati svoju misaonu moć, pasivne duše koje, u određenoj mjeri, nemaju što baciti u tok svjetskih događaja osim svoje 'dobre nastrojenosti'. Njihova aura svijetli prekrasnim plavetnilom. To se također odražava u mnogim predanim, religioznim naravima. Suosjećajne duše i oni koji vole živjeti život pun dobrote imaju sličnu auru. Ako su takvi ljudi još i inteligentni, izmjenjuju se zelene i plave struje ili sama plava poprima zelenkastu nijansu. Osobitost je aktivnih duša, za razliku od pasivnih duša, da je njihovo plavetnilo iznutra zasićeno svjetlijim tonovima boje. Inventivne prirode, oni koji imaju plodne misli, zrače svijetlim tonovima boja iz neke unutarnje točke, takoreći. To je u najvećoj mjeri slučaj s onim osobnostima koje se nazivaju 'mudrima', a posebno s onima koji su ispunjeni plodnim idejama. Općenito, sve što ukazuje na duhovnu aktivnost ima više oblik zraka koje se šire iznutra; dok sve što dolazi iz životinjskog svijeta ima oblik nepravilnih oblaka koji preplavljaju auru.

Ovisno o tome jesu li ideje koje proizlaze iz aktivnosti duše u službi vlastitih životinjskih nagona ili u službi idealističkih, objektivnih interesa, odgovarajuće slike aure pokazuju različite boje. Inventivni um, koji koristi sve svoje misli da zadovolji svoje osjetilne strasti, pokazuje tamnoplavo crvene nijanse; s druge strane, onaj tko svoje misli nesebično stavlja u objektivan interes, svijetle crveno plave nijanse. Život u duhu, zajedno s plemenitom predanošću i sposobnošću za žrtvu, otkriva ružičaste ili svijetloljubičaste boje.

Ne samo temeljna konstitucija duše, već i privremene emocije, raspoloženja i drugi unutarnji doživljaji, pokazuju svoju navalu boja u auri. Iznenadna provala žestokog bijesa stvara poplavu crvene; uvrijeđeni osjećaj ponosa, koji se izražava u iznenadnim ispadima, može se vidjeti kako se pojavljuje u tamnozelenim oblacima. - No, boje se ne pojavljuju samo u nepravilnim strukturama oblaka, već i u određenim ograničenim, pravilno oblikovanim figurama. Ako primijetite napadaj straha kod osobe, možete ga

vidjeti u auri od vrha do dna, kao valovite plave pruge koje imaju plavo crvenkasto svjetlucanje. Ako primijetite da osoba sa zebnjom iščekuje određeni događaj, stalno možete vidjeti crveno plave pruge, koje poput zraka prolaze kroz auru iznutra prema van.

Za točnu duhovnu percepciju, mora se primijetiti svaki osjet koji osoba primi izvana. Ljudi koji su jako uzbuđeni bilo kojim vanjskim dojmom, pokazuju stalno treperenje malih plavo crvenkastih točkica i mrlja u auri. Kod osoba koje ne osjećaju živo, te mrlje imaju narančasto žutu ili lijepo žutu boju. Takozvana 'odsutnost' ljudi pojavljuje se kao plavkaste, zelenkaste mrlje, manje ili više promjenjivih oblika.

Za razvijeniji 'duhovni vid' unutar ove 'aure' koja okružuje i zrači oko čovjeka, mogu se razlikovati tri vrste pojava boje. Prvo, postoje boje koje u većoj ili manjoj mjeri imaju karakter neprozirnosti i tuposti. Međutim, kada te boje usporedimo s onima koje vidimo našim fizičkim očima, one izgledaju prolazno i prozirno, ali unutar samog nadosjetilnog svijeta, one prostor koji ispunjavaju čine razmjerno neprozirnim; ispunjavaju ga poput tvorevina magle. - Druga vrsta boja su one koje su, da tako kažem, posve svijetle. Osvjetljavaju prostor koji ispunjavaju. On sam po sebi postaje prostor svijetla. - Treća vrsta obojenosti izgleda potpuno drugačije nego druge dvije. Ona ima blistav, svjetlucav, svijetleći karakter. Ona samo ne osvjetljava prostor koji ispunjava: sjaji i zrači kroz njega. Ima nešto aktivno i pokretno u ovim bojama. Ostale imaju nešto mirno i nejasno u sebi. One s druge strane, da tako kažem, neprestano stvaraju. - Kroz prve dvije kategorije boja, prostor se ispunjava kao finom tekućinom koja u sebi ostaje mirna; kroz treću je ispunjen životom, s aktivnošću koja nikad ne miruje.

Ove tri vrste boja u ljudskoj auri nisu točno smještene jedna pored druge; nisu smještene isključivo u odvojenim dijelovima prostora, već se međusobno prožimaju na različite načine, sve tri vrste se mogu vidjeti u međusobnoj igri na jednom mjestu aure, kao što se može vidjeti i čuti fizičko tijelo, naprimjer zvono, u isto vrijeme. To auru čini izuzetno složenom pojavom, jer imate posla, da tako kažemo, s tri aure koje se međusobno prožimaju. Ali može vam biti jasno ako svoju pozornost naizmjenice usredotočite na jednu od ove tri aure. U nadosjetilnom svijetu tada činite nešto slično onome što činite kada, naprimjer u osjetilnom svijetu, zatvorite oči - da biste se potpuno prepustili dojmu glazbenog djela. 'Vidjelac' ima, da tako kažemo, tri različita organa za tri vrste boja. A da bi nesmetano promatrao, može utiscima otvoriti jednu ili drugu vrstu organa, a zatvoriti druge. Kod 'vidovnjaka' se u početku može razviti samo jedna vrsta organa, ona za prvu vrstu boja. Takva osoba može vidjeti samo jednu auru; ostale dvije mu ostaju nevidljive. Isto tako, može biti osjetljiv na prve dvije vrste, ali ne i na treću. Viša razina 'dara vida' sastoji se dakle u činjenici da osoba

može promatrati sve tri aure i naizmjenično usmjeravati pozornost na ovu ili onu u svrhu proučavanja.

Trostruka aura je nadosjetilno vidljivi izraz čovjeka. U njoj su izražena tri člana: tijelo, duša i duh.

Prva aura je odraz utjecaja koje tijelo vrši na ljudsku dušu; drugu karakterizira vlastiti život duše, koja se uzdigla iznad onoga što je neposredno osjetilno ali još nije posvećena službi vječnom; treća odražava vlast koju je vječni duh stekao nad prolaznim čovjekom. Kada se daju opisi aure - kao što se ovdje dogodilo - mora se naglasiti da je te stvari ne samo teško promatrati, nego ih je prije svega teško opisati. Stoga nitko takve opise ne bi trebao smatrati ničim drugim nego sugestijom. Za 'vidovnjaka' u prirodi aure je izražena osobitost duševnog života. Kada se susreće sa životom duše koji je potpuno posvećen odgovarajućim osjetilnim porivima, željama i trenutnim vanjskim podražajima, on prvu auru vidi u upečatljivim nijansama boja; druga je pak samo slabo razvijena. U njoj se mogu vidjeti samo rijetke tvorevine boja; ali treća se jedva naslućuje. Tu i tamo pojavi se samo svjetlucava iskra boje, koja pokazuje da i u takvom raspoloženju duše ono vječno živi u čovjeku kao predispozicija, ali da je potisnuto izrazitim djelovanjem osjetilnog. - Što se više osoba udaljava od svoje instinktivne prirode, prvi dio aure postaje manje nametljiv. Drugi dio se potom sve više povećava i svojom svjetlosnom snagom sve potpunije ispunjava tijelo boje unutar kojeg živi fizički čovjek. - I što se čovjek više dokazuje kao 'sluga vječnoga', pojavljuje se čudesna treća aura, dio koji svjedoči koliko je čovjek građanin duhovnog svijeta. Jer kroz ovaj dio ljudske aure božansko jastvo zrači u zemaljski svijet. Onoliko koliko ljudi pokazuju tu auru, oni su plamenovi kroz koje božanstvo obasjava ovaj svijet. Kroz ovaj dio aure pokazuju koliko znaju živjeti, ne za sebe, već za vječno, istinito, plemenito, lijepo i dobro: u kojoj su mjeri natjerali svoje usko jastvo da se žrtvuju na oltaru velikog procesa svijeta.

Aura stoga izražava ono što je čovjek napravio od sebe tijekom svojih utjelovljenja.

Sva tri dijela aure sadrže boje različitih nijansi. Ali karakter tih nijansi mijenja se s razinom ljudskog razvoja. - U prvom dijelu aure vidi se nerazvijeni instinktivni život u svim nijansama od crvene do plave. Ove nijanse imaju mutan, nejasan karakter. Nametljive crvene nijanse ukazuju na osjetilne želje, tjelesne želje, ovisnost o užicima nepca i želuca. Nijanse zelene se, čini se, nalaze osobito kod onih nižih naravi koje su sklone tuposti, ravnodušnosti, koje se pohlepno prepuštaju svakom užitku, ali ipak zaziru od napora koji bi im donio zadovoljstvo. Smeđe zelene i žućkasto zelene boje aure, pojavljuju se tamo gdje strasti snažno žele neki cilj kojemu stečene sposobnosti nisu dorasle. Međutim, određeni moderni način života, zapravo rađa ovu vrstu aure.

Osjećaj sebe koji je u potpunosti ukorijenjen u nižim sklonostima, to jest predstavlja najnižu razinu egoizma, pokazuje se u nejasnim žutim do smeđim tonovima. Sada je jasno čak i da životinjski instinktivni život može poprimiti ugodan karakter. Postoji čisto prirodna sposobnost samožrtvovanja, koja se u velikoj mjeri već može naći i u životinjskom carstvu. Ovaj razvoj životinjskog nagona nalazi svoje najljepše savršenstvo u prirodnoj majčinskoj ljubavi. Ovi nesebični prirodni instinkti izraženi su u prvoj auri, u svijetlo crvenkastim do ružičasto crvenim nijansama boje. Kukavički strah i strah od osjetilnih podražaja, pokazuje se smeđe plavim ili sivo plavim bojama u auri.

Druga aura opet pokazuje veliki izbor stupnjeva boja. Snažno razvijen osjećaj sebe, ponos i ambicija izraženi su u smeđim i narančastim oblicima. Radoznanost se izražava i kroz crveno žute mrlje. Jarko žuta označava jasno mišljenje i inteligenciju; zelena je izraz razumijevanja života i svijeta. Djeca koja lako uče imaju dosta zelene boje u ovom dijelu aure. Čini se da dobro pamćenje otkriva 'zelenkasto žuta' u drugoj auri. Ružičasto crvena ukazuje na dobronamjernu prirodu punu ljubavi; plavo je znak pobožnosti. Što se pobožnost više približava religioznom žaru, to više plavo prelazi u ljubičasto. Idealizam i ozbiljnost u životu u višem smislu vidi se kao indigo plava.

Primarne boje treće aure su žuta, zelena i plava. Jarko žuto se pojavljuje ovdje kada je razmišljanje ispunjeno visokim, sveobuhvatnim idejama koje pojedinca zahvaćaju kao dio cjeline božanskog poretka svijeta. Ova žuta ima zlatni sjaj kada je razmišljanje intuitivno i ima potpunu čistoću osjetilnih predodžbi. Zelena izražava ljubav prema svim bićima; plava je simbol nesebičnog žrtvovanja za sva bića. Ako se ta sposobnost samopožrtvovnosti poveća do točke jake volje koja se aktivno stavlja u službu svijeta, plava boja posvijetli u svijetloljubičastu. Ako su, unatoč razvijenom duševnom biću, ponos i čast još uvijek prisutni, kao posljednji ostaci osobnog egoizma, onda uz žute nijanse ima i onih koje naginju narančastoj. - Mora se, međutim, primijetiti, da su u ovom dijelu aure boje vrlo različite od nijansi koje smo navikli vidjeti u svijetu osjetila. 'Vidovnjak' je ovdje suočen s ljepotom i uzvišenošću s kojom se ništa u običnom svijetu ne može usporediti. - Ovaj prikaz 'aure' ne može ispravno procijeniti nitko tko ne pridaje značaj činjenici da 'vidjeti auru' znači proširenje i obogaćivanje onoga što se percipira u fizičkom svijetu. Proširenje koje ima za cilj prepoznati oblik duševnog života, koji duhovna stvarnost ima izvan svijeta osjetila. Cijeli ovaj prikaz nema nikakve veze s tumačenjem karaktera ili misli osobe iz halucinirane aure. Nastoji se proširiti znanje o duhovnom svijetu i nema nikakve veze sa sumnjivom vještinom čitanja ljudskih duša iz njihove aure.

Put spoznaje

Svaka osoba u znanosti duha o kakvoj se govori u ovoj knjizi, može steći znanje. Objašnjenja kakva su dana u ovom spisu daju misaonu sliku viših svjetova. I u određenom pogledu ona je prvi korak prema vlastitom viđenju. Jer čovjek je misaono biće. A svoj put do znanja može pronaći samo ako krene od mišljenja. Ako je njegovo razumijevanje dobilo sliku viših svjetova, to za njega nije besplodno, čak i ako je to za sada, da tako kažemo, samo pripovijest o višim činjenicama u koje on još nema uvid kroz vlastito promatranje. Jer misli koje su mu dane predstavljaju silu, koja nastavlja djelovati u njegovom svijetu misli. Ta sila će djelovati unutar njega; probudit će uspavane sposobnosti. Svatko tko misli da je posvećenost takvoj misaonoj slici nepotrebna, vara se. Jer on u mislima vidi samo ono nebitno, apstraktno. Ali u pozadini tih misli je živa sila. I baš kao što je kod osobe koja ima znanje, ono prisutno kao izravan iskaz onoga što se vidi u duhu, tako i priopćavanje tog iskaza kao klica djeluje u osobi kojoj se priopćava, koja će dati plod znanja. Svatko tko se radi višeg znanja želi okrenuti drugim silama u čovjeku, prezirući rad misli, ne uzima u obzir da je mišljenje najviša od sposobnosti koje čovjek posjeduje u svijetu osjetila. Dakle, tko god pita: kako da steknem više znanje znanosti duha? - ovo mu treba reći: najprije se informirajte o takvim spoznajama kroz priopćenja drugih. A ako on odgovori: želim se sam uvjeriti; ne želim znati ništa o onome što su drugi vidjeli, odgovor mu je: prvi korak prema vlastitom znanju leži u usvajanju tuđih informacija. Može odgovoriti: odmah u početku sam prisiljen slijepo vjerovati. Ali poruka nije stvar vjerovanja ili nevjerovanja, već jednostavno nepristrano primanje onoga što se čuje. Pravi duhovni istraživač nikada ne govori s očekivanjem da će mu se pokazati slijepa vjera. On uvijek samo misli: iskusio sam to u duhovnom oblastima egzistencije, i govorim vam o tim svojim iskustvima. Ali on također zna da su prihvaćanje tih njegovih iskustava i prodiranje u misli druge osobe u priči, vitalne snage za duhovni razvoj druge osobe.

Ono što se ovdje razmatra ispravno će sagledati samo onaj tko smatra kako svo znanje o duševnom i duhovnom svijetu leži u dubini ljudske duše. Ono se može njegovati 'putem znanja'. Čovjek može 'vidjeti' ne samo ono što je sam iznio iz dubine svoje duše, nego i ono što je drugi iznio. Čak i ako, ako se niste pripremali u smislu onog što će vam pomoći da stupite na put znanja. Ispravan duhovni uvid budi moć razumijevanja u umu koji nije pomućen predrasudama. Nesvjesno znanje izlazi u susret duhovnim činjenicama koje su otkrili drugi. Taj izlazak u susret nije slijepa vjera, već ispravno djelovanje zdravog razuma. U tom zdravom shvaćanju treba vidjeti mnogo bolje polazište za samospoznaju duhovnog svijeta, nego u sumnjivim mističnim 'upijanjima' i slično, u kojima se često vjeruje da se ima nešto

bolje od onoga što zdrav razum može prepoznati kada mu se predoči pravim duhovnim istraživanjem.

Ne može se dovoljno snažno naglasiti koliko je potrebno za one koji žele razviti svoje više kognitivne sposobnosti da se bave ozbiljnim misaonim radom. To treba još više naglasiti budući da mnogi ljudi koji žele postati 'vidovnjaci' izravno preziru ovaj ozbiljan, samozatajni misaoni rad. Kažu da 'mišljenje' ne može pomoći; to ovisi o 'senzaciji', 'osjećaju' ili nečem sličnom. Nasuprot tome, mora se reći da nitko ne može postati 'vidovnjak' u višem smislu (to jest, istinski) tko se prvo nije upoznao s životom misli. Za mnoge ljude nesretnu ulogu igra određena unutarnja udobnost. Oni te udobnosti nisu svjesni, jer je zaodjenuta u prezir prema 'apstraktnom mišljenju', 'praznoj špekulaciji' i tako dalje. Ali mišljenje se pogrešno razumije kada ga se brka s ispredanjem praznih, apstraktnih nizova misli. Ovo 'apstraktno mišljenje' može lako ubiti nadosjetilno znanje; živo mišljenje može postati njegov temelj. Naravno, bilo bi mnogo prikladnije kada bi se mogao postići viši pogled izbjegavajući misaoni rad. Mnogi ljudi to žele. Ali za to je potrebna unutarnja stabilnost, duševna sigurnost do koje može dovesti samo mišljenje. U protivnom, sve što će biti rezultat je beznačajno titranje naprijed-natrag u slikama, zbunjujuća duševna igra, koja nekima može prichiniti zadovoljstvo, ali koja nema nikakve veze sa stvarnim prodorom u više svjetove. - Ako uzmete u obzir i kakva se čisto duhovna iskustva događaju u čovjeku koji zapravo ulazi u viši svijet, onda ćete shvatiti da stvar ima i drugu stranu. Apsolutno duševno zdravlje bitno je 'vidovnjaku'. Nema bolje brige o ovom zdravlju od stvarnog mišljenja. Da, to zdravlje može ozbiljno stradati, ako se vježbe za viši razvoj ne temelje na mišljenju. Baš kao što je istina da će dar vizije učiniti zdravu i zdravo misleću osobu još zdravijom i sposobnijom za život nego što bi bila bez njega, također je istina da sva želja za samorazvojem, uz suzdržavanje od misaonog napora, svo sanjarenje na ovom području, potiče fantaziju, a također i pogrešan odnos prema životu. Nitko tko se želi razviti do višeg znanja nema se čega bojati gledajući ono što je ovdje rečeno; ali to bi se trebalo dogoditi samo pod gornjom premisom. Ova premissa ima veze samo s dušom i duhom čovjeka; s obzirom na ovu premisu, govoriti o bilo kakvom štetnom utjecaju na fizičko zdravlje je apsurdno.

Neutemeljena nevjerica je, međutim, štetna. U primatelju djeluje kao odbojna sila. To ga sprječava da prihvati plodonosne misli. Kod otvaranja viših osjetila nije potrebna slijepa vjera, već upijanje duhovno-znanstvenog svijeta misli. Duhovni istraživač prilazi svom učeniku namećući mu: ne vjeruj onome što ti govorim, nego misli, učini to sadržajem vlastitog svijeta misli, tada će te same moje misli navesti da ih prepoznaš u njihovoj istinitosti. To je stav duhovnog istraživača. On daje poticaj; snaga vjerovanja da je to istina proizlazi od primatelja. I u tom smislu treba tražiti stavove

znanosti duha. Svatko tko ima hrabrosti svoje misli udubiti u njih, može biti siguran da će ga za kraće ili dulje vrijeme, dovesti do toga da sam vidi stvari.

Već u ovome što je rečeno ukazuje se na početni atribut koji mora razviti svatko tko želi doći do vlastitog pogleda na više činjenice. To je bezrezervna, nepristrana odanost onome što otkriva ljudski život ili svijet izvan ljudi. Svatko tko pristupi nekoj činjenici svijeta sa prosudbom koju nosi iz svog dotadašnjeg života, takvom se prosudbom zatvara od mirnog, svestranog učinka koji ta činjenica može imati na njega. Učenik u svakom trenutku mora biti sposoban od sebe napraviti savršeno praznu posudu u koju teče novi svijet. Do spoznaje dolazi samo u trenucima kada svaka kritika koja dolazi od nas samih šuti. Naprimjer, kada upoznamo osobu, uopće nije pitanje jesmo li mudriji od nje. Čak i najneukije dijete ima što otkriti najvećem mudracu. A ako se djetetu približi sa svojim predrasudama, ma koliko mudar bio, njegova mudrost kao kroz mutno staklo stoji pred onim što mu dijete treba otkriti. [Iz ove se tvrdnje jasno vidi da se u zahtjevu za 'bezrezervnom odanošću' ne radi o uklanjanju vlastitog suda ili o odanosti i slijepoj vjeri. Takve stvari ne bi imale smisla s djetetom.] Ova predanost objavama stranog svijeta zahtijeva potpunu unutarnju nesebičnost. A ako bi se osoba ispitala u kojem stupnju ima tu predanost, došla bi do zapanjujućih otkrića o sebi. Ako netko želi stupiti na put višeg znanja, mora vježbati da u svakom trenutku može eliminirati sebe i sve svoje predrasude. Sve dok se briše, drugi se ulijeva u njega. Samo visoki stupnjevi takve nesebične predanosti omogućuju upijanje viših duhovnih činjenica koje posvuda okružuju čovjeka. Ovu sposobnost možete svjesno razvijati u sebi. Naprimjer, pokušajte se suzdržati od bilo kakvog osuđivanja ljudi oko sebe. Neka se standard privlačnog i odbojnog, glupog ili pametnog, koji je čovjek navikao primjenjivati, ugasi u sebi; i neka se pokuša, bez ovog standarda, razumjeti ljude čisto iz njih samih. Najbolje vježbe možete raditi na ljudima koje mrzite. Svojom snagom potisnite to gađenje, i dopustite da sve što rade utječe na vas bez predrasuda. - Ili ako ste u okruženju koje osporava ovu ili onu prosudbu, potiskujete prosudbu i izlažete se dojmovima bez predrasuda.

*

Neka vam stvari i događaji govore, radije nego vi o njima. I to proširujete i na svoj svijet misli. U sebi potiskujete ono što oblikuje ovu ili onu misao, i dopuštate samo ono što je izvana da ih uzrokuje. - Samo ako se takve vježbe provode s najvećom ozbiljnošću i ustrajnošću, vode do cilja višeg znanja. Svatko tko podcjenjuje takve vježbe ne zna ništa o njihovoj vrijednosti. A svatko tko ima iskustva u takvim stvarima zna da su predanost i nepristranost pravi generatori moći. Kao što se toplina koja se dovodi u parni kotao pretvara u pokretnu snagu lokomotive, tako se i vježbe nesebične duhovne predanosti u čovjeku pretvaraju u moć vizije u duhovnim svjetovima.

Kroz ovu vježbu čovjek postaje prijemčiv za sve što ga okružuje. Ali sposobnost upijanja mora biti popraćena ispravnom procjenom. Sve dok su ljudi još uvijek skloni precjenjivanju sebe na račun svijeta oko sebe, gube pristup višem znanju. Ova nepristrana predaja nema nikakve veze sa 'slijepom vjerom'. Nije važno da čovjek u nešto slijepo vjeruje, nego da žive dojmove ne zamijeni slijepim prosuđivanjem. Svatko tko se prepusti užitku ili boli koju mu uzrokuje bilo koja stvar ili događaj u svijetu, uhvaćen je u takvom precjenjivanju sebe. Jer iz svog zadovoljstva i svoje boli ne uči ništa o stvarima, samo nešto o sebi. Ako osjećam simpatiju prema ljudskom biću, ne osjećam, ništa osim svog odnosa prema njemu. Ako svoju prosudbu i svoje ponašanje učinim ovisnima isključivo o tom osjećaju zadovoljstva, suosjećanja, tada u prvi plan stavljam svoju individualnost; namećem je svijetu. Želim se pridružiti svijetu takav kakav jesam, ali ne želim svijet prihvaćati nepristrano i pustiti ga da živi u smislu sila koje u njemu djeluju. Drugim riječima: tolerantan sam samo prema onome što odgovara mojoj osebnosti. Ispoljavam odbojnu silu protiv svega ostalog. Sve dok je osoba zahvaćena svijetom osjetila, to ima posebno odbijajući učinak na sve utjecaje koji nisu osjetilni. Učenik mora razviti sposobnost da se prema stvarima i ljudima ponaša na svoj način, da sve prihvaća u svojoj vrijednosti i u svom značenju. Simpatije i antipatije, zadovoljstvo i nezadovoljstvo, moraju dobiti potpuno nove uloge. Ne može se reći da ih ljudi trebaju iskorijeniti i otupjeti na simpatije i antipatije. Naprotiv, što više razvija sposobnost da svaku simpatiju i antipatiju ne prati odmah prosudba, postupak, to će u sebi razviti finiju osjetljivost. Doživjet će da simpatije i antipatije poprimaju višu prirodu kada obuzda prirodu koja je već u njemu. Čak i najneprivlačnija stvar ima skrivene kvalitete; otkriva ih kada ljudi u svom ponašanju ne slijede svoje sebične osjećaje. Svatko tko se uvježbao u ovom smjeru, osjeća se osjetljivije u svim smjerovima od drugih, jer ne dopušta da bude zaveden u neosjetljivost. Svaka sklonost koju netko slijepo slijedi otupit će njegovu sposobnost da stvari oko sebe vidi u pravom svijetlu. Guramo se, takoreći, kroz okolinu, slijedeći svoju sklonost, umjesto da joj se izložimo i osjetimo njezinu vrijednost.

A kad čovjek više nema svoj sebični odgovor, svoje sebično ponašanje na svaki užitak i bol, na svaki simpatiju i antipatiju, tada također postaje neovisan o promjenjivim dojmovima vanjskog svijeta. Zadovoljstvo koje osjećate u nečemu odmah vas čini ovisnima o tome. Gubite se u tome. Osoba koja se gubi u zadovoljstvu i boli, ovisno o promjenjivim dojmovima, ne može ići putem duhovnog znanja. Mora smireno prihvatiti zadovoljstvo i bol. Tada se prestaje gubiti u njima; ali tada ih počinje shvaćati. Želja kojom se predajem proždire moje postojanje u trenutku predaje. A užitak bi trebao koristiti samo da bih njime razumio ono što mi pruža zadovoljstvo. Ne bi mi trebalo biti važno da mi stvar pruža zadovoljstvo: ja bih trebao iskusiti zadovoljstvo, i kroz zadovoljstvo bit stvari. Za mene bi zadovoljstvo trebalo

biti samo objava činjenice da u stvari postoji kvaliteta koja je prikladna za pružanje užitka. Trebao bih naučiti prepoznati ovu osobinu. Ako se zaustavim na užitku, ako dopustim da me potpuno preuzme, onda sam ja taj koji ga samo proživljam; ako je užitak za mene samo prilika da iskusim svojstvo stvari, tim iskustvom obogaćujem svoje unutarnje biće. Zadovoljstvo i nezadovoljstvo, radost i bol, za istraživača moraju biti prilika da uči o stvarima. To istraživača ne čini otupjelim na zadovoljstvo i bol; ali on se uzdiže iznad njih kako bi mu oni otkrili prirodu stvari. Svatko tko se razvija u tom smjeru, naučit će razumjeti koji je učitelj užitak, a koji bol. Suosjećati će sa svakim bićem i na taj način primiti otkrivenje svoj unutarnjeg bića. Istraživač nikada ne kaže sebi: o, kako patim, kako se radujem, nego uvijek: kako govori patnja, kako govori radost. Prepušta se kako bi dopustio užitku i radosti vanjskog svijeta da utječu na njega. Kao rezultat toga, razvija se potpuno novi pristup stvarima. Ranije je pratio ovu ili onu radnju, s ovim ili onim dojmom, jer su mu se dojmovi sviđali ili ne. Ali sada dopušta da užitak i bol budu organi preko kojih mu stvari govore što su u svojoj biti. Zadovoljstvo i bol, pretvaraju se iz pukih osjećaja u njemu, u osjetilne organe kojima se percipira vanjski svijet. Baš kao što oko ne djeluje samo, kada nešto vidi, već prepušta ruci da djeluje, tako užitak i bol nemaju utjecaja na duhovnog istraživača, utoliko što ih on koristi kao sredstvo spoznaje, nego primaju dojmове, a ono što je doživljeno kroz zadovoljstvo i bol uzrokuje djelovanje. Kada osoba prakticira zadovoljstvo i bol na takav način da postanu prolazni organi, oni u njegovoj duši izgrađuju stvarne organe kroz koje joj se otvara duševni svijet. Oko može služiti tijelu samo kao prolazni organ za osjetilne dojmове; zadovoljstvo i bol će se razviti u oči duše kada prestanu biti nešto za sebe i počnu stranu dušu otkrivati vlastitoj duši.

Navedenim svojstvima spoznavatelj se stavlja u poziciju da dopusti da ono što je bitno prisutno u njegovoj okolini djeluje na njega bez uznemirujućih utjecaja vlastitih posebnosti. Ali također se mora na ispravan način integrirati u duhovno okruženje. Kao misaono biće, on je građanin duhovnog svijeta. On to može biti ispravno samo ako, poznavajući duhovno, slijedi vječne zakone duha, zakone zemlje duha. Jer samo tako ta zemlja može djelovati na njega i otkriti mu svoje činjenice. Čovjek ne dolazi do istine ako se prepusti samo mislima koje mu neprestano prolaze kroz 'Ja'. Jer tada te misli uzimaju tijek koji im je nametnut činjenicom da nastaju unutar fizičke prirode. Svijet misli osobe koja se prepušta duhovnoj aktivnosti koju je inicijalno odredio njezin fizički mozak je nesređen i zbrkan. Jedna se misao pokrene, prekine, izbaci je druga iz polja. Svatko tko pažljivo sluša razgovor dvoje ljudi, ili tko se nepristrano promatra, steći će predodžbu o ovoj zbrkanoj masi misli. Sve dok se čovjek posvećuje isključivo zadacima osjetilnog života, njegov zbrkani tok misli uvijek će ispraviti činjenice stvarnosti. Koliko god ja zbunjeno razmišljao, svakodnevica u moje

djelovanje nameće zakone koji odgovaraju stvarnosti. Moja misaona slika grada može biti najviše moguće nepravilna: ako se želim probijati kroz grad, moram se pokoriti postojećim činjenicama. Mehaničar može ući u svoju radionicu bez obzira koliko šarolike ideje imao; na ispravno djelovanje vode ga zakoni njegovih strojeva. Unutar svijeta osjetila, činjenice neprestano ispravljaju mišljenje. Ako imam krivo mišljenje o fizičkom izgledu ili obliku biljke, sa mnom se suočava stvarnost i ispravlja moje mišljenje. Potpuno je drugačije kada gledam svoj odnos prema višim sferama egzistencije. Otkrivaju mi se tek kad u njihove svjetove uđem sa strogo reguliranim načinom mišljenja. Moje mišljenje mi mora dati pravi, siguran poticaj, inače neću naći odgovarajuće staze. Jer duhovni zakoni koji žive u ovim svjetovima nisu sažeti na fizičku, osjetilnu razinu, i stoga na mene ne vrše opisanu prisilu. Mogu slijediti te zakone samo ako su povezani s mojim vlastitim, kao zakonima misaonog bića. Tu moram sebi biti siguran vodič. Osoba koja zna dakle, mora dakle mišljenje učiniti strogo reguliranim. Njegove se misli postupno moraju odvojiti od svakodnevne rutine. Tijekom cijelog njihovog puta moraju preuzeti karakter duhovnog svijeta. Mora sebe moći promatrati u tom smjeru i imati to pod kontrolom. Za njega jedna misao ne smije nasumce slijediti drugu, već samo ako to odgovara strogom sadržaju svijeta mišljenja. Prijelaz s jedne ideje na drugu mora odgovarati strogim zakonima mišljenja. Kao misleća, ljudska bića moraju, u određenoj mjeri, uvijek predstavljati sliku ovih zakona mišljenja. Sve što ne proizlazi iz ovih zakona mora biti zabranjeno kod stvaranja njegovih predodžbi. Ako mu se na putu nađe omiljena misao, mora je odbaciti ako remeti interno regulirani proces. Ako osobni osjećaj njegovim mislima želi nametnuti određeni smjer koji nije u skladu s njima, on ga mora potisnuti. - Platon je zahtijevao od onih koji žele biti u njegovoj školi da prvo prođu tečaj matematike. A matematika, sa svojim strogim zakonima koji ne ovise o svakodnevnom tijeku osjetilnih pojava, doista je dobra priprema za one željne znanja. Želi li napredovati unutar nje, mora se odreći svake osobne samovolje i svih smetnji. Tragač za znanjem priprema se za svoj zadatak, automatski prevladavajući sve proizvoljnosti mišljenja svojom voljom. On uči isključivo slijediti zahtjeve svojih misli. I tako mora nastaviti u svom mišljenju koje je namijenjeno služenju duhovnom znanju. Sam misaoni život mora biti slika nepomućenog matematičkog prosuđivanja i zaključivanja. Mora težiti tome da tako može razmišljati gdje god ide i gdje god stoji. Tada se u njega ulijevaju zakoni duhovnog svijeta, koji bez traga prolaze pored i kroz njega, kada njegovo mišljenje ima svakodnevni, zbrkani karakter. Uređeno mišljenje vodi ga od sigurnih polazišta do najskrivenijih istina. No, takve informacije ne treba promatrati jednostrano. Iako matematika donosi dobru disciplinu mišljenja, ipak se može postići čisto, zdravo i živo mišljenje i bez bavljenja matematikom.

A onome čemu tragalac za znanjem teži u svom mišljenju, mora težiti i u svom djelovanju. Mora biti u stanju slijediti zakone plemenitog, lijepog i vječno istinitog, bez uznemirujućih utjecaja njegove osobnosti. Ti mu zakoni moraju dati smjernice. Ako počne nešto činiti, što je prepoznao kao ispravnu stvar, i ako taj postupak ne zadovolji njegove osobne osjećaje, ne smije napustiti put kojim je krenuo. Ali isto tako ne smije ustrajati jer mu daje radost, kad ustanovi da se ne slaže sa zakonima vječne ljepote i istine. U svakodnevnom životu ljudi dopuštaju da njihova djela budu određena onim što ih osobno zadovoljava i što im donosi plodove. Na taj način, tijekom svjetskih događaja, nameću smjer svoje osobnosti. U zakonima duhovnog svijeta, ne shvaćaju istinu koja je zacrtana, shvaćaju zahtjeve svoje samovolje. Samo tada čovjek može raditi u duhu duhovnog svijeta, samo ako slijedi njegove zakone. Ono što je učinjeno isključivo iz osobnosti, ne rezultira nikakvim snagama koje bi mogle tvoriti osnovu za znanje o duhu. Osoba koja traži znanje ne može samo pitati: što mi donosi plod, u čemu sam uspješan, nego se mora znati pitati: što sam prepoznao kao dobro? Odricanje od plodova djelovanja za osobnost, odricanje od svake proizvoljnosti: to su ozbiljni zakoni, koje on mora sam sebi propisati. Tada hoda putevima duhovnog svijeta, cijelo njegovo biće je prožeto tim zakonima. On postaje slobodan od svih ograničenja svijeta osjetila: njegova osjetilna osoba izlazi iz osjetilnog omotača. Tako napreduje prema duhovnom, tako napreduje. Ne može se reći: čemu služe sve moje namjere da čisto slijedim zakone istine, ako sam možda u zabludi s tom istinom? Bitna je težnja, stav. Čak i osoba koja griješi u težnji za istinom koja ga skreće s krivog puta ima moć. Ako je u zabludi, ova moć ga obuzima i vodi na put onoga što je ispravno. Sam prigovor: mogu i biti u krivu, uznemirava. Pokazuje da čovjek nema povjerenja u snagu istine. Jer upravo je važno da ne postavlja svoje ciljeve sa svog sebičnog stajališta, nego da se nesebično daje i dopusti duhu da odredi njegov smjer. Nije sebična ljudska volja ta koja može diktirati što je istina, nego sama ta istina mora postati vladar u čovjeku, prožeti cijelo njegovo biće, čineći ga slikom vječnih zakona zemlje duha. Mora se ispuniti tim vječnim zakonima kako bi ih pustio da poteku u život. - Kao i njegovo mišljenje, osoba koja traži znanje, mora biti u stanju strogo paziti na svoju volju. Time postaje, u svoj skromnosti - bez pretenzija - glasnik svijeta istine i ljepote. I postajući to, on se uzdiže da postane sudionik u duhovnom svijetu. On se podiže s jedne razine razvoja na drugu razinu razvoja. Budući da ne možete postići duhovni život samo gledajući ga, morate ga postići doživljavajući ga.

Ako tragač za znanjem poštuje ove zakone, ta duhovna iskustva koja se odnose na duhovni svijet poprimit će potpuno novi oblik. Neće više samo živjeti u njima. Oni neće više imati samo značenje za njegov život. Razvit će duševne percepcije višeg svijeta. U njegovoj duši rastu osjećaji, zadovoljstvo i bol, radost i bol, i razvijaju se u duševne organe, kao što u njegovom tijelu

oči, uši, ne samo da žive svoj život, već nesebično kroz sebe propuštaju vanjske dojmove. I na taj način osoba koja traži znanje dobiva mir i sigurnost u stanju duše, koji su neophodni za istraživanje u duhovnom svijetu. Veliko zadovoljstvo više ga neće samo veseliti, već će moći biti i glasnik obilježja svijeta koja su mu prije izmicala. Radost će ga ostaviti na miru; a kroz to će mu se otkriti karakteristike entiteta koji pružaju radost. Bol ga više neće samo ispunjavati tugom, već će mu moći reći i kakve karakteristike ima biće koje ga uzrokuje. Kao što oko ne želi ništa za sebe, već pokazuje čovjeku smjer puta kojim treba ići, tako će i zadovoljstvo i bol sigurno voditi dušu njenim putem. To je stanje duševne ravnoteže, u koje osoba koja zna mora doći. Što se manje zadovoljstva i boli iscrpljuju u valovima koji se podižu u unutarnjem životu osobe koja zna, to će više oblikovati oči za nadosjetilni svijet. Sve dok čovjek živi u zadovoljstvu i patnji, on kroz njih ništa ne spoznaje. Kada nauči živjeti kroz njih, kada iz njih izvuče svoj osjećaj sebe, tada oni postaju njegovi organi percepcije, zatim vidi, zatim spoznaje kroz njih. Pogrešno je vjerovati da će osoba koja zna postati suha, trijezna, bezvoljna i patnička osoba. Zadovoljstvo i patnja su prisutni u njemu, ali u preobraženom obliku, kada istražuje duhovni svijet, postali su 'oči' i 'uši'.

Sve dok živimo u osobnom odnosu sa svijetom, stvari otkrivaju samo ono što ih povezuje s našom osobnošću, ali to je njihova prolaznost. Ako se povučemo iz onoga što je prolazno, i živimo sa svojim osjećajima sebe, sa svojim 'Ja' u onome što je trajno, tada naš prolazni dio postaje posrednik; a ono što se kroz njega otkriva je nešto neprolazno, nešto vječno o stvarima. Taj odnos između vlastitog vječnog i onog vječnog u stvarima, osoba koja spoznaje mora moći uspostaviti. Čak i prije nego što prihvati druge vježbe opisane vrste, svoj um treba usmjeriti prema ovoj neprolaznoj stvari. Kad promatram kamen, biljku, životinju, osobu, trebao bih se sjetiti da je u svemu tome izraženo nešto vječno. Trebao bih se moći zapitati, što to trajno živi u prolaznom kamenu, u prolaznom čovjeku? Što će nadživjeti privremeni osjetilni izgled? - Ne treba vjerovati da takva usmjerenost duha prema onom vječnom, briše u nama predano promišljanje i osjećaj za obilježja svakodnevice te nas otuđuje od neposredne stvarnosti. Baš suprotno. Svaki list, svaka buba, otkrit će nam bezbrojne tajne ako uprto u njih nije samo naše oko, nego oko duha. Svaki sjaj, svaka nijansa boje, svaki ton glasa, ostatak će živ i osjetilima zamjetan, ništa se neće izgubiti; samo će se steći novi neograničeni život. A tko nema oko za najmanje stvari, doći će samo do bijednih beskrvnih misli, ali ne i do duhovnog vida. - Ovisi kakav stav zauzmemo u tom smjeru. Koliko daleko ćemo ići ovisi o našim sposobnostima. Moramo činiti samo ono što je ispravno, a sve ostalo prepustiti razvoju. Za početak, mora nam biti dovoljno usmjeriti svoje misli na ono što ostaje. Ako to učinimo, tada će nam sinuti spoznaja o onome što ostaje. Moramo čekati dok nam se ne da. I dat će se u pravo vrijeme

svakome tko strpljivo čeka i radi. - S takvim vježbama ljudi ubrzo primjećuju golemo preobrazbu koja se u njima događa. Svaku stvar uči uzimati kao važnu ili nevažnu, tek kada je prepoznao odnos te stvari prema nečemu što je trajno i vječno. Dolazi do drugačijeg vrednovanja i procjene svijeta nego je imao prije. Njegov osjećaj poprima drugačiji odnos prema cijeloj okolini. Prolaznost ga više ne privlači sama od sebe kao nekada; on također postaje član i sličan vječnome. I time uči voljeti ono vječno što živi u svemu. Postaje mu poznato, baš kao što mu je prije bilo poznato ono prolazno. To ga ne otuđuje od života, već samo uči svaku stvar cijeliti prema njezinom pravom značenju. Ni isprazne životne sitnice neće ga mimoći; ali tragajući za duhovnim, čovjek se više ne gubi u njima, već ih prepoznaje u njihovoj ograničenoj vrijednosti. Vidi ih u pravom svijetlu. Jadan je znalac onaj koji samo želi lutati u oblacima i izgubiti sebe. Istinski pronicljiva osoba sa svojeg će vrha kroz jasan pregled i pravi osjećaj, svaku stvar moći postaviti na svoje mjesto.

To osobi koja spoznaje daje mogućnost da više ne slijedi samo nepredvidive utjecaje vanjskog osjetilnog svijeta koji usmjeravaju njenu volju, sad ovamo sad onamo. Kroz spoznaju vidio je ono vječno u stvarima. Preobrazbom svog unutarnjeg svijeta ima sposobnost opažanja vječne biti. Za one koji to prepoznaju, sljedeće ideje imaju posebnu važnost. Kada djeluje iz sebe, svjestan je da djeluje iz vječne biti stvari. Jer stvari u njemu izražavaju svoju bit. Dakle, djeluje u duhu vječnog poretka svijeta, kada iz vječnog života u njemu daje smjer svojim djelima. Kao rezultat toga, on zna da nije potaknut samim stvarima; zna da ga pokreću zakoni koji su usađeni stvarima, a koji su postali zakoni njegovog vlastitog bića. - Ovo djelovanje iznutra, može biti samo ideal kojem se teži. Postizanje tog cilja je daleko. Ali osoba koja spoznaje mora imati volju jasno vidjeti taj put. Jer sloboda je djelovanje samo po sebi. I samo oni koji svoje motive crpe iz vječnog smiju djelovati iz sebe. Biće koje to ne čini djeluje prema motivima koji nisu usađeni u stvari. Takvo što je protivno poretku svijeta. I kod njega se to treba prevladati. To znači: ono što planira provesti može se i ne dogoditi. Ne može postati slobodan. Samovolja pojedinca uništava samu sebe kroz učinak svojih postupaka.

* * *

Svatko tko je u stanju na ovakav način utjecati na svoj unutarnji život, napreduje razinu po razinu u poznavanju onog duhovnog. Plod njegovih vježbi bit će da će se njegovoj duhovnoj percepciji otvoriti određeni uvidi u nadosjetilni svijet. On uči istine o ovom svijetu; a od njega će dobiti potvrdu kroz vlastito iskustvo. Nakon što se popne na ovu razinu, približava mu se nešto što se može doživjeti samo ovim putem. Na način čije mu značenje tek sada može postati jasno, dodijeljena mu je takozvana inicijacija, od strane 'velikih duhovnih moći vodilja ljudskog roda'. Postaje 'učenik mudrosti'. Što

se kod takve inicijacije manje vidi nešto što postoji u vanjskim ljudskim odnosima, to će predodžba o njoj biti ispravnija. Ono što se sada može samo dati naslutiti, ono je što se sada događa osobi koja spoznaje. Dobiva novi dom. Time postaje svjesni 'stanovnik' duhovnog svijeta. Izvor duhovnih uvida sada mu teče s višeg mjesta. Svjetlo spoznaje sada ga ne obasjava izvana, nego je on sam u izvoru tog svijetla. U njemu zagonetke koje svijet postavlja dobivaju novo svjetlo. On sada više ne govori sa stvarima koje je oblikovao duh, nego sa samim stvaralačkim duhom. Individualni život ličnosti u trenucima duhovne spoznaje, postoji samo da bi bio sličan onom vječnom. Sumnje o duhu koje su se prije mogle javiti u njemu nestaju; jer sumnjati mogu samo oni koji se zavaravaju o duhu koji vlada u stvarima. A budući da je 'učenik mudrosti' u stanju komunicirati sa samim duhom, nestaje svaki lažni oblik pod kojim je prethodno zamišljao duh. Lažni oblik u kojem netko zamišlja duh je praznovjerje. Inicijet je izvan praznovjerja jer poznaje pravi oblik duha. Sloboda od osobnih predrasuda, sumnji i praznovjerja, osobine su onoga tko se uzdigao do učenika na putu znanja. Ne treba brkati ovo postajanje osobnošću sa sveobuhvatnim duhovnim životom, sa stapanjem osobnosti u 'univerzalni duh' koji uništava osobnost. Takvo nestajanje se ne događa kada se osobnost istinski razvija. Osobnost ostaje sačuvana u odnosu u koji ulazi s duhovnim svijetom. Ne događa se prevladavanje, nego viši razvoj osobnosti. Ako želite metaforu za ovu podudarnost individualnog duha s univerzalnim duhom, onda to nije slika različitih krugova koji se stapaju u jedan da bi u njega utonuli, već morate odabrati sliku mnogih krugova od kojih svaki ima vrlo specifičnu nijansu boje. Ti različiti krugovi padaju jedan na drugi, ali svaka pojedinačna nijansa ostaje u cjelini njihove biti. Nitko ne gubi puninu vlastite moći.

Daljnji opis 'puta' ovdje nećemo davati. Koliko je to moguće, dato je u mojoj 'Tajnoj znanosti', koja je nastavak ove knjige.

Ono što je ovdje rečeno o duhovnom putu spoznaje može vrlo lako voditi, kroz nesporazum, da se u njemu vidi preporuka onih duševnih raspoloženja koja sa sobom nose odvracanje od neposrednog, radosnog i aktivnog iskustva egzistencije. Nasuprot tome, mora se naglasiti da se raspoloženje duše koje je čini sposobnim da izravno iskusi stvarnost duha, ne može proširiti na cijeli život poput općeg zahtjeva. Istraživač duhovne egzistencije, može u svojoj moći imati to, da dušu odvede iz osjetilne stvarnosti za istraživanje, a da je to povlačenje ne pretvori u osobu općenito otuđenu od svijeta. - S druge strane, također se mora priznati da poznavanje duhovnog svijeta, ne samo ulaskom na put, već i shvaćanjem istina znanosti duha zdravim razumom bez predrasuda, također vodi i do višeg moralnog stajališta u životu, vodi do istinskog znanja o osjetilnoj egzistenciji, do sigurnosti u životu i unutarnjeg duševnog zdravlja.

Pojedinačni komentari i dopune

Na stranici 13. Donedavno se govoriti o 'životnoj sili' smatralo znakom neznanstvenog uma. U današnje vrijeme ljudi u znanosti su sve više neskloni ideji takve 'životne sile' kakva je bila prihvaćena u starim vremenima. Svatko tko razumije tijek znanstvenog razvoja sadašnjeg vremena, uvidjet će dosljednu logiku onih koji ne žele ništa znati o 'životnoj sili'. 'Životna sila' uopće ne spada u ono što se danas naziva 'prirodnim silama'. I svatko tko ne želi prijeći s navika mišljenja i ideja sadašnje znanosti na one više, ne bi trebao govoriti o 'životnoj sili'. Samo način razmišljanja i preduvjeti 'znanosti duha' omogućuju pristup takvim stvarima bez proturječja. Oni mislioci koji svoje poglede žele steći na čisto znanstvenoj osnovi, također su trenutno napustili uvjerenje da su u drugoj polovici 19. stoljeća za objašnjenje pojava u životu, korištene samo one sile koje su također učinkovite u neživoj prirodi. Knjiga tako značajnog prirodoslovca kao što je Oscar Hertwig: 'Razvoj organizama. Opovrgavanje Darwinove teorije slučajnosti.' široko je rasvjetljujući znanstveni fenomen. To je u suprotnosti s pretpostavkom da puke fizičke i kemijske veze mogu oblikovati živa bića. - Značajno je također da se u takozvanom neovitalizmu postavlja gledište koje ponovno dopušta primjenu posebnih sila na živa bića, slično onome što su činili stariji pristaše 'životne sile'. - Ali nitko na ovom području neće ići dalje od mračnih apstraktnih pojmova, tko ne može prepoznati da se ono što je u životu djelotvorno izvan anorganskih sila može postići samo percepcijom koja se uzdiže do gledanja nadosjetilnog. Ono što je važno nije nastavljanje sličnih znanstvenih spoznaja usmjerenih na anorgansko u području života, već postizanje drugačije vrste znanja.

Na stranici 13. Kada ovdje govorimo o 'osjetilu opipa' nižih organizama, ova riječ ne znači ono što se ovim izrazom odnosi na uobičajene prikaze 'osjetila'. Čak bi se moglo iznijeti dosta prigovora protiv opravdanosti ovog izraza sa stajališta znanosti duha. Umjesto toga, ono što se ovdje misli pod 'osjetilom dodira' je opća svijest o vanjskom dojmu, za razliku od posebne svijesti koja se sastoji od gledanja, slušanja i tako dalje.

Na stranicama 14-24. Može se činiti da se struktura ljudskog bića dana u ovim izjavama temelji na čisto proizvoljnom razlikovanju dijelova unutar jedinstvenog duševnog života. Suprotno tome, treba naglasiti da ova struktura ima slično značenje u jedinstvenom duševnom životu kao pojava sedam nijansi duginih boja kada svjetlost prolazi kroz prizmu. Ono što fizičar postiže da objasni pojavu svjetlosti proučavajući ovaj dio i sedam nijansi boja iza njega, duševni istraživač to na odgovarajući način postiže za duševno biće. Sedam članova duše nisu puke apstraktne razlike. Ništa više nego je to sedam boja u usporedbi sa svjetlom. U oba slučaja razlika počiva

na unutarnjoj prirodu činjenica. Samo što sedam članova u svijetlu postaje vidljivo kroz vanjski uređaj, sedam članova duše kroz duhovno promatranje koje ide u bit duše. Prava bit duše ne može se dokučiti bez poznavanja ove strukture. Jer kroz tri člana: fizičko tijelo, životno tijelo, tijelo duše, pripadaju prolaznom svijetu; preko ostala četiri člana ukorijenjena je u vječnom. U 'jedinstvenoj duši' ono prolazno i vječno su sjedinjeni. Ako ne razumijete strukturu, ne možete upoznati odnos duše prema svijetu kao cjelini. Može se koristiti još jedna usporedba. Kemičar rastavlja vodu na vodik i kisik. Ove dvije tvari se ne mogu uočiti u 'jedinstvenoj vodi'. Ali one imaju suštinu. I vodik i kisik tvore spojeve s drugim tvarima. Tako u smrti tri 'niža člana duše' stupaju u vezu s prolaznim bićem; četiri viša pristaju uz vječno. Svatko tko se upire uplitanju u strukturu duše je poput kemičara koji ne želi znati ništa o razlaganju vode na vodik i kisik.

Na stranici 16. Opisi u znanosti duha moraju se uzeti vrlo pažljivo. Jer oni imaju vrijednost samo u preciznom oblikovanju ideja. Naprimjer, u rečenici: 'Kod nje (odnosno kod životinje) oni (osjeti i tako dalje) nisu protkani neovisnim mislima koje nadilaze neposredno iskustvo', riječi 'neovisno, nadilaze neposredno iskustvo' zanemaruju se, čovjek bi lako mogao zapasti u grešku tvrdeći da nema misli sadržanih u osjećajima ili instinktima životinja. Ali prava znanost duha temelji se na spoznaji koja kaže da je svo unutarnje iskustvo životinja (kao i cjelokupna egzistencija općenito) protkano mislima. Međutim, životinjske misli nisu nezavisne misli 'Ja' koje živi u životinji, već su one 'Ja' životinjskog grupnog 'Ja', koje treba promatrati kao biće koje kontrolira životinju izvana. Ovaj grupni 'Ja' nije prisutan u fizičkom svijetu poput ljudskog 'Ja', već na životinju djeluje iz svijeta duše opisanog na stranici 39 i dalje. (Više detalja o ovome može se pronaći u 'Tajnoj znanosti'.) Ono što je važno kod ljudi je da misli u njima stječu neovisno postojanje, da se ne doživljavaju neizravno osjetom, već izravno i kao misli također duševno.

Na stranici 19. Kada se kaže mala djeca govore: 'Karlo je dobar', 'Marija to želi', mora se primijetiti da je manje važno koliko rano djeca govore riječ 'Ja', nego kada odgovarajuću ideju povezuju s tom riječi. Kad djeca čuju riječi odraslih, mogu iste riječi koristiti bez ideje o 'Ja'. Međutim, uglavnom kasna uporaba riječi ukazuje na važnu razvojnu činjenicu, naime na postupno otkrivanje ideje o 'Ja' iz nejasnog 'Ja' osjećaja.

Na stranici 20. U mojoj knjizi 'Kako se stječe uvid u više svjetove?' i u mojoj 'Tajnoj znanosti' može se naći opis stvarne biti ove 'intuicije'. Ako se tome ne bi posvetilo dovoljno pažnje, lako bi se mogla pronaći proturječnost između uporabe ove riječi u dvije knjige, i one koja se nalazi na stranici 20 ove knjige. Ali nje nema za svakoga tko obraća dovoljnu pozornost na činjenicu da se ono što dolazi iz duhovnog svijeta kroz intuiciju otkriva u punoj stvarnosti za nadosjetilno znanje, a u svom najnižem otkrivenju, ono se

objavljuje duhu-samom na isti način na koji se vanjsko postojanje fizičkog svijeta otkriva u osjetu.

Na stranici 26 i dalje. O 'reinkarnaciji duha i sudbine'. U vezi s objašnjenjima u ovom odjeljku, treba imati na umu da se ovdje pokušava steći ideja o tome u kojoj mjeri ovaj ljudski život i njegova sudbina ukazuje izvan njega samoga na ponovljene živote na Zemlji. Ove ideje će se, sasvim prirodno, činiti vrlo upitnima onima koji samo one uobičajene koje se fokusiraju na život pojedinca smatraju 'čvrsto utemeljenima'. No, treba uzeti u obzir i to da se ovdje iznesenim izlaganjem pokušava opravdati mišljenje da takav uobičajeni način razmišljanja ne može dovesti do uvida u razloge vlastitog života. Stoga se moraju tražiti druge ideje koje su naizgled u suprotnosti s uobičajenim. A ove druge ideje ne tražite samo ako u osnovi odbijate primijeniti misaono razmatranje na tijek procesa koji se može dokučiti duševno, kao na onaj koji se odvija u fizičkom. Kod takvog odbijanja, naprimjer, ne pridaje se nikakva važnost činjenici da se udarac sudbine koji pogađa 'Ja', po osjećaju pokaže sličnim utjecaju sjećanja na iskustvo, koje je povezano s onim kojeg se sjećamo. Ali svatko tko pokuša percipirati kako se zapravo doživljava udarac sudbine, može razlikovati ovo iskustvo od izjava koje se moraju pojaviti kada se perspektiva uzme iz vanjskog svijeta, i kao rezultat toga svaki živi odnos između udarca i 'Ja' prirodno nestaje. S takve točke gledišta, udarac se pojavljuje ili kao slučajnost ili kao vanjska determiniranost. Budući da postoje i takvi udarci sudbine koji u određenoj mjeri imaju inicijalni učinak na ljudski život i čije će posljedice tek kasnije postati vidljive, tim je veće iskušenje generalizirati ono što se na njih odnosi i ne obraćati pozornost na bilo koju drugu mogućnost. Čovjek počinje obraćati pozornost tek kada životna iskustva vode njegove predodžbe u smjeru kakav nalazimo kod Goetheova prijatelja Knebela, koji u pismu piše: "Ako pažljivo promatrate otkrit ćete da u životima većine ljudi postoji određeni plan koji je za njih, takoreći, unaprijed određen njihovom vlastitom prirodom ili okolnostima koje ih vode. Koliko god uvjeti njihova života bili raznoliki i promjenjivi, na kraju nastaje jedna cjelina koja otkriva izvjesno suglasje.....Ruka izvjesne sudbine, ma kako skriveno izgledala, također se točno pokazuje, može biti pokrenuta vanjskim utjecajima ili unutarnjim impulsima: da, kontradiktorni razlozi često se kreću u njenom smjeru. Koliko god tijekom izgledao zbunjujući, razlog i smjer uvijek se vide." Takvo zapažanje lako može naići na prigovore, posebno od strane onih osobnosti koje se ne žele upustiti u razmatranje duševnih iskustava iz kojih ono potječe. U svojim objašnjenjima o ponovljenim zemaljskim životima i sudbinama, autor ove knjige smatra da je točno povukao granice unutar kojih se mogu stvarati predodžbe o razlozima oblikovanja vlastitog života. Istaknuto je činjenicu da se način promatranja stvari do kojeg te koncepcije vode može definirati samo njima, takoreći u 'sjeni', da samo mogu pripremiti misli za ono što treba otkriti pomoću znanosti duha. Ali ova misaona priprema je unutarnja aktivnost duše koja,

ako ne procjeni krivo svoj značaj, ako ne želi 'dokazivati', već samo 'vježbati' dušu, čini da osoba nema predrasude i da je prijemčiva za znanje, koje se bez takve pripreme čini glupim.

Na stranici 39. Ono što je samo ukratko rečeno u ovoj knjizi, u kasnijem poglavlju 'Put spoznaje', o 'duhovnim organima opažanja', može se detaljno pronaći u mojem knjigama 'Kako se steže uvid u više svjetove?' i u mojoj 'Tajnoj znanosti'.

Na stranici 53. Bilo bi netočno kada bi se željelo pretpostaviti nemir u duhovnom svijetu jer u njemu 'nema mirovanja, zadržavanja na jednom mjestu, kakvo postoji u fizičkom svijetu'. Tamo gdje su 'bića koja stvaraju arhetipove' nema onoga što bi se moglo nazvati 'odmor na mjestu', ali postoji onaj mir koji je duhovne prirode i koji je spojiv s aktivnom kretnjom. Može se usporediti sa smirenim zadovoljstvom i blaženstvom duha, koji se otkriva u djelovanju, a ne nedjelovanju.

Na stranici 55. Mora se koristiti riječ 'namjere' u odnosu na pokretačke sile evolucije svijeta, iako to dovodi do iskušenja da se te sile zamišljaju jednostavno kao ljudske namjere. To se iskušenje može izbjeći samo ako se netko uzdigne do značenja, koje je takvim riječima oduzeto jer se moraju izvući iz ljudskog svijeta, dok im je umjesto toga pridano značenje koje im čovjek daje u trenucima svog života kada se uzdiže iznad sebe.

Na stranici 55. Daljnje informacije o 'duhovnoj riječi' mogu se pronaći u mojoj 'Tajnoj znanosti'.

Na stranici 62. Kada se na ovom mjestu kaže: '...iz onog vječnog on može odrediti smjer za budućnost', to je pokazatelj posebnog stanja ljudske duše u odgovarajućem vremenu između smrti i novog rođenja. Udarac sudbine koji pogodi osobu u životu fizičkog svijeta, može izgledati kao nešto potpuno suprotno volji osobe: u životu između smrti i rođenja u duši prevladava sila slična volji, koja čovjeku daje smjer nakon što doživi ovaj udarac sudbine. Duša vidi, da tako kažem, da ima nesavršenost iz prethodnih zemaljskih života. Nesavršenost koja proizlazi iz neugodne radnje ili misli. Između smrti i rođenja, u duši se javlja impuls sličan volji da kompenzira nesavršenost. Stoga u svoju bit uzima tendenciju da uroni u nesreću u ostatku svog zemaljskog života kako bi kroz patnju donijela naknadu. Nakon rođenja u fizičkom tijelu, duša koja je pogođena udarom sudbine, nema pojma da je u čisto duhovnom svijetu prije rođenja dala smjer u skladu s tim udarcem sudbine. Dakle, ono što se čini potpuno neželjenim iz perspektive života na Zemlji, duša želi u nadosjetilnom. 'Čovjek određuje svoju budućnost iz vječnosti'.

Na stranici 68 i dalje. Poglavlje ove knjige 'O misaonim oblicima i čovjekovoj auri' vjerojatno je ono koje najlakše dovodi do nesporazuma. Antagonistički

osjećaji tim izjavama najbolja su prilika za prigovore. Naprimjer, zaista ima smisla zahtijevati da se tvrdnje vidioca na ovom polju dokažu eksperimentima koji odgovaraju znanstvenom načinu razmišljanja. Može se zahtijevati da se određeni broj ljudi koji tvrde da vide duhovni aspekt aure suoči s drugim ljudima, i dopuste njihovoj auri da djeluje na njih. Tada vidioci mogu reći koje misli, osjećaje i tako dalje, vide kao aure kod ljudi koje promatraju. Ako se njihove izjave slažu jedna s drugom, i ako se pokaže da su promatrani ljudi stvarno imali misli, osjećaje i tako dalje, koje su vidioci vidjeli, tada bi se moglo vjerovati u postojanje aure. Ovo je svakako posve znanstveno razmišljanje, u obzir treba uzeti sljedeće: rad duhovnog istraživača na vlastitoj duši, koji mu daje sposobnost gledanja, usmjeren je na stjecanje upravo te sposobnosti. Da li on tada nešto opaža u duhovnom svijetu u pojedinačnom slučaju, i ono što opaža, ne ovisi o njemu. To mu priteče kao dar iz duhovnog svijeta. Ne može to uzeti silom, mora čekati dok mu ne dođe. Njegova namjera da dođe do percepcije nikako ne može spadati u uzroke te percepcije. Ali upravo ova namjera je ono što prirodna znanost zahtijeva za eksperiment. Ali duhovnim svijetom se ne može zapovijedati. Ako bi do pokušaja došlo, morao bi biti pokrenut iz duhovnog svijeta. U ovom slučaju, biće bi imalo namjeru otkriti misli jednog ili više ljudi, ili više vidioca. Ti bi vidioci tada morali biti okupljeni radi promatranja putem 'duhovnog poticaja'. Tada bi se njihove informacije sigurno slagale jedna s drugom. Koliko god sve ovo izgledalo paradoksalno za čisto znanstveno razmišljanje, istina je. Duhovni 'eksperimenti' ne mogu se provoditi poput fizičkih. Ako naprimjer, vidioca stranac primi u posjet, on se ne može jednostavno 'odlučiti' promatrati auru te osobe. Ali on vidi auru kada unutar duhovnog svijeta postoji razlog da mu se otkrije. - Ovih nekoliko riječi ima za cilj samo ukazati na pogrešno shvaćanje gore naznačenog prigovora. Ono što znanost duha mora učiniti je ukazati na to kako osoba vidi auru; kako se može sam steći iskustvo njenog postojanja. Dakle, znanost može odgovoriti samo onima koji žele znati: primijenite uvjete gledanja na vlastitu dušu, i vidjet ćete. Bilo bi međutim, zgodnije vidjeti da je gornji zahtjev znanstvenog načina mišljenja ispunjen; ali tko god ga postavi, pokazuje zapravo da se nije upoznao s osnovnim rezultatima znanosti duha.

Predstavljanje 'ljudske aure' dano u ovoj knjizi nema namjeru prilagoditi se senzacionalizmu 'nadosjetilnog', koji je zadovoljan duhovnim svijetom kada se nešto predstavlja kao 'duh' koji se u predodžbi ne razlikuje od osjetilnog, i stoga se kod prezentacije mogu udobno ostati u ovom osjetilnom svijetu. Ono što je rečeno na stranici 68 o posebnom načinu na koji boja aure treba biti predstavljena, svakako bi moglo biti prikladno za zaštitu ovog prikaza od takvog nesporazuma. Ali također treba shvatiti svatko tko želi imati ispravan uvid u ovu oblast, da ljudska duša nužno predstavlja duhovno - ne osjetilno - gledište aure, kada ima duhovno i duševno iskustvo. Bez takvog gledišta, iskustvo ostaje u nesvjesnom. Ne treba brkati slikovni prikaz sa samim

iskustvom; ali također treba biti načisto da iskustvo u ovom slikovnom prikazu ima svoj točan izraz. Ne onaj koji duša koja misli proizvoljno stvara, već onaj koji se oblikuje u nadosjetilnoj percepciji. - Prirodnom znanstveniku danas bi se oprostilo ako nađe razloga govoriti o nekakvoj 'ljudskoj auri' na način na koji je profesor dr. Moritz Benedikt govorio u svojoj knjizi o 'Teoriji štapa i njihala'. "Postoje ljudi, iako mali broj, koji su 'prilagođeni mraku'. Relativno veliki dio te manjine u mraku vidi puno predmeta bez boja, a samo mali broj ih vidi obojene.... Veliki broj učenjaka i liječnika ispitali su u mojoj tamnoj komori moja dva klasična 'tami prilagođena čovjeka'..... i kod onih koje su pregledavali isti ljudi nije mogla biti opravdana sumnja u ispravnost zapažanja i opisa.... Ljudi prilagođeni tami koji percipiraju boje, sada vide prednji dio čela i vrh glave plavi, ostatak desne polovice isto tako plavo, a lijevo crveno, ili neki vide.... narančasto žuto. Straga se nalazi ista podjela i ista boja." Ali duhovnom istraživaču nije tako lako oprostiti kada govori o 'auri'. Ovdje ne želim ni na koji način komentirati ove izjave Benedikta - koje su među zanimljivijim u suvremenoj prirodnoj znanosti - niti trebamo iskoristiti jeftinu priliku da za znanost duha nađemo 'izgovor' u prirodnoj znanosti. Treba samo istaknuti kako u nekom slučaju prirodoslovac može doći do tvrdnji koje nisu posve različite onima znanosti duha. No, valja također naglasiti da je aura koja se može dokučiti duhovno, o kojoj se govori u ovoj knjizi, nešto sasvim drugo od aure koja se može istražiti fizičkim sredstvima, o kojoj govori Benedikt. Naravno, čovjek se grdno vara ako misli da 'duhovna aura' može biti nešto što se može istraživati vanjskim znanstvenim sredstvima. Dostupna je samo duhovnom vidu koji je hodao stazom spoznaje(kako je opisano u posljednjem poglavlju ove knjige). Ali također se temelji na nesporazumu kada se tvrdi, da se stvarnost onoga što se percipira duhovno, treba dokazivati na isti način kao i stvarnost onoga što se percipira putem osjetila.